

ปรีดี พนมยงค์
กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

สันติสุข โสภณศิริ

ปรีดี พนมยงค์

กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

สันติสุข โสภณสิริ

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนสุข พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ปรีดี พนมยงค์ กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

สันติสุข โสภณสิริ

คณะกรรมการดำเนินงานโครงการฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

(๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓)

หนังสือชุดครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดี พนมยงค์กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย สันติสุข โสภณสิริ

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ISBN ๙๗๔-๗๔๓๓-๓๒-๘

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๓๐

พิมพ์ครั้งที่สอง กรกฎาคม ๒๕๔๒

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์ : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน

<http://www.pridi.or.th>

ประธานกรรมการ : สุลักษณ์ ศิวรักษ์

กรรมการและเลขาธิการ : พิภพ ธงไชย

ผู้จัดพิมพ์ร่วม : สถาบันปรีดี พนมยงค์

๖๕/๑ สุขุมวิท ๕๕ (ซอยทองหล่อ) เขตวัฒนา (ปณ.สันติสุข) กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

โทรศัพท์ ๓๔๑-๓๘๖๐-๑ โทรสาร ๓๔๑-๓๔๕๙

E-mail : pridi.institute@hotmail.com

ดำเนินการผลิต : โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

สำหรับเด็กและเยาวชน

ประธาน : พิภพ ธงไชย

บรรณาธิการ : สันติสุข โสภณสิริ

กองบรรณาธิการ : กานต์ ธงไชย สุดใจ พรหมเกิด

ดำเนินการผลิตร่วม : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก

๑๔๔๕/๓๒๔ ซ.จรัสลาภ ถ.สิรินธร แขวงบางบำหรุ

เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ : ๘๘๐-๐๓๓๔ โทรสาร ๔๒๔-๖๒๘๐ E-mail:cpublish@ffc.or.th

แบบปก : คาเงะ

รูปเล่ม : บริษัท ปาปัสส พับลิเคชั่น จำกัด โทรศัพท์ ๒๔๗-๒๔๙๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์กึ่งหัน โทรศัพท์ ๗๓๕-๓๕๕๐

จัดจำหน่าย : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด โทรศัพท์ ๒๒๕-๙๕๓๖-๔๐

คำนำ

จุดเปลี่ยนของสังคมไทยน่าจะเริ่มต้นจากสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. ๒๓๙๘ ซึ่งเป็นเสมือนเข็มนาฬิกาชี้บอกเวลาสิ้นสุดยุคสยามเก่า และเป็นจุดเริ่มต้นที่ชนชั้นนำของไทยรับ“ภูมิปัญญาตะวันตก”เข้ามาอย่างเป็นทางการ

ลัทธิการค้าเสรีที่มาพร้อมกับเรือปืนของมหาอำนาจตะวันตกทำให้ชนชั้นนำของระบอบเก่าเห็นความจำเป็นอันเร่งด่วนในการปรับเปลี่ยนสังคมสยามให้เท่าทันกระแสโลกาภิวัตน์ในกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

ในห้วงประวัติศาสตร์อันยาวนาน ยกเว้นช่วงสั้นๆ สมัยสมเด็จพระนารายณ์ สยามประเทศเคยแต่คบค้าสมาคมและซบเคี้ยวกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเล็กๆ ที่อยู่ระหว่างสองมหาอำนาจโบราณ คืออินเดียกับจีน ภูมิปัญญาสยามที่หล่อหลอมมาจากกระแสวัฒนธรรมเอเชียใต้คือพุทธ-ฮินดู ซึ่งเคยใช้ได้ดีในสังคมเกษตร-ศักดินา เมื่อเผชิญกับการท้าทายของอารยธรรมตะวันตกยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีพื้นฐานแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง จึงก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่า “วิกฤตทางภูมิปัญญา” คือไม่รู้ว่าจะใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาแก้ปัญหาสมัยใหม่ได้อย่างไร

แนวทางเร่งด่วนของรัฐบาลศักดินาในสมัยนั้นคือ พัฒนabanเมืองสู่ความทันสมัย อาทิเช่น ปฏิรูปการปกครอง ระบบตุลาการ กฎหมาย การทหาร การศึกษา แม้กระทั่งการแพทย์และระบบสาธารณสุขโรคแบบตะวันตก รวมทั้งการส่งคนรุ่นใหม่ไปศึกษาวิชาการแขนงต่างๆ ในยุโรป อังกฤษและอเมริกา

อย่างไรก็ตาม การส่งคนรุ่นใหม่ไปศึกษาในตะวันตก ได้ก่อผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อสยามประเทศอย่างคาดไม่ถึง กล่าวคือได้มีคณะนักเรียนนอกกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยพลเรือนและทหาร ได้ก่อตั้งขึ้นเป็น “คณะราษฎร”

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ยังผลให้การปกครองระบอบเก่าสิ้นสุดลง เปิดศักราชใหม่ของการปกครองโดยราษฎรที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ

เดิมชนชั้นศักดินาเคยทำหน้าที่เป็นชนชั้นนำทางสติปัญญาในการบริหารแผ่นดิน แต่การอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ เป็นจุดเริ่มต้นที่ไพร่สามัญชนได้ก้าวขึ้นมาเป็นชนชั้นนำทางสติปัญญา กำหนดทิศทางของบ้านเมือง

ที่น่าวิเคราะห์คือ บุคคลชั้น “มันสมอง” ของคณะอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ มีพื้นฐานทางสติปัญญาอย่างไรในการพยายามนำประเทศสู่ยุคใหม่ กรณีศึกษาในที่นี้คือประเด็น “ปริติ พนมยงค์ กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย”

แน่นอนย่อมไม่อาจปฏิเสธได้ว่า นายปริติ พนมยงค์ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากตะวันตกมาเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นความคิดในการอภิวัฒน์ หรือแนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตยที่เป็นวิทยาศาสตร์ของท่าน นี่ยังไม่นับถึงองค์ความรู้ทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่ท่านได้รับการอบรมมาจากสถาบันการศึกษาชั้นสูงของฝรั่งเศสโดยตรง

การรับภูมิปัญญาตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้มาตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๔ แล้ว ที่สำคัญคือ ที่ผ่านมามชนชั้นนำของไทยได้นำภูมิปัญญาฝรั่งมาครอบงำ หรือเพื่อรับใช้สังคมไทย

แม้นายปริติจะมีบทบาทในเวทีการเมืองไทย เพียงชั่วระยะ ๑๕ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐) แต่ผลงานที่เป็นรูปธรรมมากมายในการวางรากฐานระบอบใหม่ รวมทั้งบทบาททางความคิดที่แสดงออกมาตลอดชีวิตของท่าน ไม่เพียงส่งผลให้นายปริติอยู่ในฐานะรัฐบุรุษแห่งชาติเท่านั้น หากยังเป็นผู้นำทางความคิดและอุดมการณ์ที่มีความสำคัญในระดับโลกด้วย

คุณสมบัติดังกล่าวแทบจะหาไม่พบในคนระดับผู้นำรัฐบาลท่านอื่นๆ ของไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งมักจะขาดมิติในทางความคิดและอุดมการณ์เพื่อประชาชน

หากนายปรีดีฯ บูชาความคิดฝรั่งเหมือนนักเรียนนอกอื่นๆ ความคิดของท่านก็คงไม่น่าสนใจเท่าใดนัก แต่ในความเป็นจริงนั้น นายปรีดีฯ เป็นนักเรียนนอกที่มีความเข้าใจในภูมิปัญญาไทยที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ท่านพยายามสังเคราะห์ภูมิปัญญาสมัยใหม่ให้เข้ามาเชื่อมต่อกับวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างกลมกลืน และให้ภูมิปัญญาใหม่งอกงามขึ้นบนพื้นฐานของวัฒนธรรมเดิม

ยกตัวอย่างเช่น ท่านยืนยันว่าประชาธิปไตยและสังคมนิยม มิใช่สิ่งแปลกปลอมในสังคมไทย กล่าวคือ “ปวงชนชาวไทยรู้จักปกครองสังคมหรือกลุ่มชนของตนโดยถือมติปวงชนเป็นส่วนใหญ่มาแล้วตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์” หรือแสดงความสนับสนุนพระมติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าสภาพสังคมไทยแต่เดิมอยู่ร่วมกันแบบสังคมนิยมของพุทธศาสนา เป็นต้น

การที่ “คณะราษฎร” สถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ก็เป็นรูปธรรมอันชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของนายปรีดีฯ ที่จะเชื่อมต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมระหว่างเก่ากับใหม่ เพื่อรับใช้อนาคต

นอกจากนี้ นายปรีดีฯ ยังได้กล่าวเตือนสติผู้ที่เห่อตามฝรั่งอย่างขาดรากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมว่า

“...จงตัดเกือกให้เหมาะแก่ดิน ไม่ใช่ตัดตีนให้เหมาะแก่เกือก” สุภาษิตของไทยก็มีว่า ‘เห็นช้างขี้ อย่าขี่ตามช้าง’ สุภาษิตทั้งสองบทเป็น

สุภาษิตที่ก้าวหน้าโดยเฉพาะสุภาษิตไทยบทนั้นที่แท้มีมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล
แต่ยังก้าวหน้าอยู่เสมอ ผู้ใดไม่ทำตามคือมัวลอกคัดแบบจากสังคมอื่นมา
ทั้งดุ้นจึงเป็นผู้ล่าหลัง”

แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้น อยู่ตรงที่นายปรีดิฯ ย้ำว่าสาระของ “ความเป็น
ไทย” ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ
การเมืองของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มิใช่อ้างความเป็นไทยๆ หรือ
เอกลักษณ์ไทยแต่เปลือกนอก เพื่อปะหน้าหาแบ่ง หรือเพื่อประโยชน์ของ
อภิสิทธิ์ชนคนส่วนน้อย ดังคำปรารภของท่านว่า

“ขอฝากข้อสังเกตไว้อีกเล็กน้อยว่า ท่านอาจได้ยินวาทะของบาง
คนว่า ระบบประชาธิปไตยไทยในอนาคตของประเทศไทยนั้นจะต้องเป็น
ประชาธิปไตยอย่างไทยๆ วาทะนี้ฟังดูแล้วน่าเลื่อมใส ถ้าผู้กล่าวปรารณา
อย่างจริงใจให้ระบบการเมืองของไทยเหมาะสมแก่สภาพท้องที่กาลสมัยของ
มวลราษฎรไทย แต่ก็ควรพิจารณาว่า คำที่ว่าอย่างไทยๆ นั้น ขออย่าให้
เหมาะสมเพียงแก่เฉพาะคนไทยส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น”

ปรีดี พนมยงค์ กับ การสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย เล่มนี้เป็นการ
นำร่องการศึกษาวิเคราะห์นายปรีดิฯ ในประเด็นนี้ เชื่อว่าในอนาคตจะมีการ
ศึกษาในแนวทางดังกล่าวที่ลึกซึ้งและเป็นหลักเป็นฐานมากกว่านี้ เพื่อมิให้
อุดมการณ์ของนายปรีดิฯ ถูกมองข้ามไป เพียงเพราะถูกกล่าวหาว่าเป็น
ความคิดทฤษฎีฝรั่งฝ่ายซ้าย

นับเป็นนิมิตหมายอันดี ในขณะที่โลกกำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑
คนไทยรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อย ได้หันกลับมาหาภูมิปัญญาไทย เพื่อใช้เป็นต้น
ตอต่อกิ่งภูมิปัญญาร่วมสมัยจากแหล่งอื่นมารับใช้สังคมไทย บนพื้นฐาน
รากเหง้าวัฒนธรรมของไทยเราเอง

ในวาระครบรอบศตวรรษนายปรีดี พนมยงค์ ในปี ๒๐๐๐ น่าจะถือเป็นโอกาสดีแผ่ความคิดของอดีตรัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น เพื่อปลูกเร้าคนหนุ่มสาวแห่งศตวรรษใหม่ให้มีความกล้าหาญทางสติปัญญา กล้าคิดทวนกระแสสังคมอันฉ้อฉล และมีความกล้าหาญทางจริยธรรม กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคขวากหนามเฉกเช่นเดียวกับที่นายปรีดีฯ เคยเผชิญมาแล้ว ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์สังคมไทยในศตวรรษใหม่ให้งดงามกว่าศตวรรษที่ผ่านมา

โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ

นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน

นายปรีดี พนมยงค์ กับ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา
พิธีทำนาที่มินบุรี กรุงเทพฯ

นายปรีดี พนมยงค์ กับ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

พิธีทำนาที่มินบุรี กรุงเทพฯ

ไปตรวจราชการที่จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่จังหวัดแพร่

ทดลองใช้เครื่องจักรทำนา
นครทางตุ้ง สาธารณรัฐประชาชนจีน

นำ

อุปราศรัยของการศึกษาเรื่องราวของปรีดีฯ พนมมรงค์

แม้ปรีดี พนมมรงค์ จะเป็นบุคคลผู้มีชีวิตอยู่ใกล้ชิดกับบุคคลมัยของเราเอง แต่เรื่องราวของคนที่กลับได้รับการปั้นแต่งให้กลายเป็นดั่งหนึ่งเรื่องราวของตัวละครลึกลับในนิยายประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคหลัง “ซึ่งคำหลอกลวงอย่างตบตาที่สุดนั้นถือกันว่าเชื่อถือได้ และคำบอกเล่าที่ป่าเถื่อนที่สุดนั้นถือกันว่าเป็นความจริง”^๑ สำหรับผู้ที่มีสามัญสำนึกอยู่ก็คงไม่ลืมว่าคนผู้นี้เคยเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ระบอบการปกครองใหม่อย่างเข้มแข็งติดต่อกันเป็นเวลาร่วมทศวรรษครึ่ง เขาเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเป็นถึงผู้นำขบวนการกู้ชาติในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทั้งความซื่อสัตย์สุจริตและความจงรักภักดีที่เขามีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ก็ได้รับการรับรองโดยพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องเขาไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโสของชาติ จนอาจกล่าวได้ว่าในรอบครึ่งศตวรรษมานี้ยากจะหาสามัญชนคนใด อุทิศตนทำการให้รัฐได้ทัดเทียมบุคคลผู้นี้ แต่ที่น่าแปลกประหลาดชวนเศร้าสลดสำหรับแผ่นดินนี้ก็คือ ประวัติศาสตร์กลับมิได้จารึกเกียรติประวัติ และคุณูปการของลูกที่ดีที่สุดของปิตุภูมิคนนี้อย่างไรเลย หลังจากรัฐบุรุษอาวุโสคนนี้กระเด็นจากศูนย์กลางอำนาจในปี ๒๔๙๐ ปรากฏว่าเอกสารหลักฐาน (Authentic Document) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็ติดคณะราษฎรที่ดี และ “มันสมอง” ของผู้ก่อการที่ดี หากไม่ถูกกลบเกลื่อนทำลาย ก็ถูกบิดเบือนอย่างแนบเนียนโดยน้ำมือของกลุ่มปฏิปักษ์ทางการเมืองของเขาที่ทรงอำนาจในแต่ละยุคสมัย” ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยากลำบากสำหรับอนุชน ที่ต้องการศึกษาเรื่องราวอันต้องแท้ของปรีดีฯ และประวัติศาสตร์

การเมืองในยุคใกล้นี้ เพราะแม้แต่ตัวปรีดีฯ ผู้เป็นเจ้าของชีวประวัติและเป็นพยานสำคัญที่ประจักษ์ความเป็นไปของบ้านเมืองช่วง ๒๔๗๕-๒๔๙๐ เองก็ไม่อาจจะบอกกล่าวความจริงตามที่ตนรู้เห็นได้ทุกประการ ดังคำปรารภของเขาที่ว่า “และก็อาจมีบางเรื่องที่ผมรู้แต่เพื่อยุติเข้าสู่ลักษณะของคำพังเพยโบราณว่าเป็นเรื่องทีพูดไม่ออกบอกไม่ได้ ผมก็ต้องผลัดไปในโอกาสที่สถานการณ์อำนวยให้พูดออกบอกได้ ถ้าหากโอกาสนั้นยังไม่เกิดขึ้นในอายุขัยของผม แต่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิได้หยุดชะงักลงภายในอายุขัยของคนใดหรือเหล่าชนใด คือประวัติศาสตร์จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคตโดยไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่านและชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะช่วยตอบให้ด้วย”

ในเมื่อเพียงข้อเท็จจริงเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติบุคคลและเหตุการณ์ในเวลานั้น เรายังไม่สามารถสืบสวนได้อย่างถูกต้องแม่นยำแล้ว การที่จะล้วงไปถึงรากฐานทางความคิดและอุดมคติของคนๆ นั้น กับทั้งการวิเคราะห์ภูมิหลังของเหตุการณ์และผู้คนต่างๆ มากมายที่คนๆ นั้นได้เข้าไปพัวพันอยู่ก็ย่อมไม่อาจหวังความถูกต้องแม่นยำได้มากนัก เพราะการศึกษาย่างหลังจำต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างแรกเป็นแกนอ้างอิงอย่างแยกออกจากกันไม่ได้

อุปสรรคในการศึกษาเรื่องราวของปรีดีฯ อีกประการหนึ่งก็คือ ตัวบุคคลผู้นี้เองก็เป็นคนประเภท Controversial ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเอ่ยถึงบุคคลต้องห้ามผู้นี้ใครๆ ผู้ฟังก็มักมีทัศนคติแตกแยกออกเป็นสองฝักสองฝ่าย หากไม่บวกก็ลบ ไม่ชวาก็ดำอย่างเห็นได้ชัด คนๆ เดียวกันนี้แหละที่ได้รับการหาเหตุพินทุ์ว่าเป็นวีรบุรุษกู้ชาติบ้านเมือง ในขณะที่เดียวกันก็ถูกประณามว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ทำลายชาติและราชบัลลังก์ เราจะหาคนร่วมสมัยคนใดที่ตกเป็นเป้าแห่งการวิพากษ์วิจารณ์เท่าคนผู้นี้ เป็นไม่มีอีกแล้ว ยิ่งสังคม

ไทยทุกวันนี้มีเกณฑ์การแบ่งเป็นฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา ด้วยอุดมการณ์อันตื่นขึ้น และตราบใดที่สังคมนี้ยังมีความอยู่ดีธรรมและอสังคายเป็นพื้นฐานด้วยแล้ว ตราบนั้นเรากียิ่งไม่มีวันเข้าใจคนผู้นี้ได้เลย สถานะของเขาจึงเสมือนอยู่ ระหว่างแรงตีกระหน่ำของค้อนกับทั่งตลอดกาล

ตามข้อสังเกตของคนทั่วไปซึ่งได้รับการโน้มน้าวจากอิทธิพลโฆษณาชวนเชื่อในยุคสฤษดิ์ฯ มักเห็นว่าปรีดี พนมยงค์ และผู้ก่อการคณะราษฎร เป็นกลุ่มที่นำเอาความคิดทางการเมืองที่แปลกปลอมจากตะวันตกเข้ามาใช้อย่างไม่สอดคล้องกับประเพณีอนุรักษนิยมและกระแสพัฒนาการทางการเมืองของสังคมไทย ด้วยเหตุผลเพียงว่า “ขณะที่บุคคลชั้นนำส่วนใหญ่ในการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้รับการศึกษาอบรมมาจากต่างประเทศ คณะรัฐประหาร ๒๕๐๑ นั้น ส่วนใหญ่เป็น ‘ผลผลิตภายในประเทศ’ คนรุ่นสฤษดิ์ฯ ไม่มีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ เพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเมื่อทศวรรษ ๒๔๗๐”^๑ จากนั้นก็สรุปเอาง่ายๆ ว่า “ความคิดความเห็นทางการเมืองของบุคคลเหล่านี้ (กลุ่มสฤษดิ์ฯ-ผู้เขียน) จึงเกือบจะเรียกได้ว่ามาจากสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย”^๒ และในทางกลับกันก็เหมาเอาว่า “หลักประชาธิปไตยที่ได้สถาปนาขึ้นหลัง ๒๔๗๕ เป็นสิ่งที่ได้หยิบยืมมาจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส และถึงแม้ว่าการณ์ต่อมาจะได้มีการปรับปรุง แต่ก็ได้ทำไปภายในขอบเขตของประชาธิปไตยแบบตะวันตก ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจึงจะถือไม่ได้ว่าเป็นการทำการปฏิวัติ”^๓ และ “คณะปฏิวัติมีความมุ่งหมายที่จะทำประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตย จึงทำการปฏิวัติวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ยกเลิกระบอบประชาธิปไตยที่นำมาจากต่างประเทศทั้งดุ้นเสีย และเสนอว่าจะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับลักษณะพิเศษและสภาวะการณ์ของไทย”^๔ การวินิจฉัยอย่างกำปั้น

ทุกวันนี้ บุคคลที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตกย่อมมีพื้นฐานทางความคิดที่เข้ากันไม่ได้กับวัฒนธรรมแม่ของตนนั้นยังพอฟังได้เป็นบางกรณี แต่จะเอาข้อวินิจฉัยนี้ไปกลับหัวกลับหางให้กลายเป็นตรรกะทำนองว่า ดังนั้นบุคคลที่ไม่เคยได้รับการศึกษาจากต่างประเทศมาเลย ย่อมมีแนวความคิดสอดคล้องต้องกันกับเอกลักษณ์และความเป็นมาของชาติอย่างแท้จริง นี้ออกจะเป็นข้อสมมุติฐานทางวิชาการที่ห้ามไปสักหน่อย โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ กระแสอิทธิพลของจักรวรรดินิยมได้แผ่ขยายเข้ามาครอบงำจิตสำนึกของชนชั้นปกครองในภูมิภาค ที่ล่าหลังกว่าอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าชนชั้นปกครองนั้นจะได้รับการศึกษาจากตะวันตกหรือไม่ก็ตาม และลึกลงไปภายใต้หน้ากากการเมืองระบบพหุชนูปถัมภ์ของสมัยนั้น ที่แท้ก็คือระบอบเผด็จการมาเฟียที่ดำเนินนโยบายตามกันอภิมาหาอำนาจ ทั้งอุดมการณ์พัฒนาภิเษกเจริญรอยตามแบบสังคมนิยมระดับสูงเช่นอเมริกัน ซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับแก่นแท้ทางคุณค่าของไทยอย่างสิ้นเชิง จะเหลืออยู่ก็แต่ซากเอกลักษณ์ไทยที่เป็นเปลือกกะพี้ไว้ประดับตาเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่า เวลาการศึกษาเกือบ ๗ ปีในฝรั่งเศสของปรีดีฯ ซึ่งเป็นคนไทยคนแรกที่ได้ปริญญาเอกของรัฐ (Docteur de l'Etat)“ เกียรตินิยมดีมาก (Très bien) นั้น คงทำให้เขาได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตก โดยเฉพาะแนวความคิดสังคมนิยมหลากหลายทฤษฎีจากฝรั่งเศสสมัยนั้นมาไม่น้อยทีเดียว ถึงกับมีผู้กล่าวว่าปรีดีเป็น “ถิ่นกำเนิดทางปัญญา” ของปรีดีฯ ทั้ง “ก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ เขา (ปรีดีฯ-ผู้เขียน) อาจเป็นคนเดียวในหมู่ผู้นำทางการเมืองของไทยที่ศึกษาลัทธิมาร์กซิสต์อย่างจริงจัง”^{๑๑} และเขาผู้นี้เองที่เป็นคนไทยคนแรก ซึ่งถูกตั้งข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. ๒๔๗๖) ทั้งที่ต่อมาจะมีข้อพิสูจน์ทางวิชาการ

ว่าเรามีได้สมาทานลัทธินั้นเลย แต่ความหวาดระแวงที่ยังคงติดค้างอยู่ในความรู้สึกของพวกอนุรักษนิยมในสังคมไทย จนบัดนี้ยังเชื่อว่าปรีดีต้องเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ก็เป็นผู้สนับสนุนลัทธินี้ โดยคอมมิวนิสต์ในความหมายของพวกอนุรักษนิยมก็ยังคงไม่แตกต่างจากพระมติของรัชกาลที่ ๕ เมื่อดำรัสถึงลัทธินี้อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกเมื่อเกือบร้อยปีที่แล้ว (ราว พ.ศ. ๒๔๓๔) ว่า

“His Majesty thinks that the time would come when Providence will open a measure to secure all rulers of this world from the hands of those based classes Socialist, Nihilist, Communists etc.”^{๑๑}

ถึงแม้ว่าบุคลิกลักษณะทางความคิดของปรีดีที่ปรากฏแสดงออกมาจะส่อไปในแนวตะวันตก แต่เราจะพิจารณาสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดของเขาจากแหล่งการศึกษาในฝรั่งเศสอย่างเดียว โดยมองข้ามความสำคัญของภูมิกำเนิดสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่เขาสัมผัสในช่วงต้นของชีวิตก่อนไปศึกษาต่างประเทศหาได้ไม่ เข้าใจว่าอิทธิพลจากปัจจัยประการหลังนี้แหละ ที่ทำให้ปรีดี มีความคิดสร้างสรรค์ทางการเมือง แตกต่างจากชนชั้นปกครองรุ่นเดียวกันที่เห่อเหิมไปตามลัทธิชาตินิยมแบบฟาสซิสต์-นาซี ซึ่งได้พัฒนาต่อมาเป็นระบอบการปกครองเผด็จการที่ผสมผสานกันได้ดีกับพื้นความคิดอนุรักษนิยมที่ตกค้างมาจากระบบศักดินาไทยซึ่งถูกเสริมให้แข็งแกร่งด้วยแนวคิดทุนนิยม แต่ในขณะเดียวกันทัศนคติทางปรัชญาการเมืองของเขาก็ผิดแผกไปจากทัศนคติของนักคิดประชาธิปไตย สังคมนิยม และมาร์กซิสต์ของไทยในยุคหลัง ซึ่งเป็นแบบคัมภีร์นิยม (Dogmatic) สังกัดสำนักต่างๆ เสียโดยมาก โศกนาฏกรรมทางการเมืองของไทยที่ผ่านมา

อยู่ตรงที่ว่า จนบัดนี้นับได้ครึ่งศตวรรษแล้ว เรายังขาดนักคิดประชาธิปไตย สังคมนิยม หรือกระทั่งมาร์กซิสต์ที่อุตสาหะอย่างจริงจังที่จะประสานความคิดนอกวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เข้ากันได้กับคุณค่าและสติปัญญาในแนวสร้างสรรค์ที่มีอยู่แล้วในพื้นวัฒนธรรมดั้งเดิม ปรีดีฯ ก็เป็นเช่นคนหัวก้าวหน้าทั้งหลาย ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในความพยายามดังกล่าว แต่เขาก็แตกต่างจากคนอื่น ๆ ตรงที่เห็นได้ชัดว่า เขาได้เริ่มต้นพยายามทำในสิ่งที่ยากลำบากนี้ ในขณะที่คนอื่นมักเพลิดเพลินกับกิจกรรมคัดลอกตามตำรา และยังเพ้อฝันที่จะเปลี่ยนโครงสร้างในระบบเก่าทั้งหมด โดยไม่คำนึงถึงความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์การเมืองที่มีลักษณะเฉพาะของไทยเราเอง

จากการสำรวจงานพูด งานเขียนโดยทั่วไปของปรีดีฯ เราจะสัมผัสได้ถึงภูมิปัญญาชนิดหนึ่ง ซึ่งแม้แสดงออกอย่างประปรายไม่เป็นระบบพอที่จะสรุปออกมาได้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาโยงไปถึงบทบาทอันโดดเด่นในฐานะรัฐบุรุษของเขาในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่ออันวิกฤตของชีวิตการเมืองของประเทศสมัยนั้นแล้ว เราจะเห็นว่าปรีดีฯ มิใช่เป็นเพียงนักทฤษฎีที่เข้าใจแต่ความคิด ทฤษฎีอันน่าตื่นเต้นของโลกตะวันตกสมัยใหม่เป็นอย่างดีเท่านั้น หากยังนับได้ว่าเป็นปราชญ์ที่ไม่หลงลืมกำเนิดในวัฒนธรรมแม่ของตน ทั้งเห็นได้ชัดว่าเขาพยายามที่จะประสานคุณค่าที่ดีที่สุดจากสองสิ่งที่มีภูมิหลังต่างหากนี้ให้เป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุดของประชาชาติในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีแต่ทางเลือกที่ล่อแหลมต่อหายนะ

ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจในขั้นต้นว่า การศึกษาปรีดีฯ จากแง่มุมนี้เป็นเพียงแง่มุมเล็กๆซึ่งไม่อาจถือได้ว่าเป็นประเด็นทางความคิดซึ่งตัวปรีดีฯ เองให้ความสำคัญมากที่สุด เพราะเขาก็ไม่เคยกล่าวถึงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์หรือการค้นหาคู่มือการณแห่งชาติ อันเป็นแพชชั่นที่ผู้นำทางการเมือง

เมืองมักพำเอยอ้างเอามาเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ สะกดมหาชนให้
สยบอยู่ภายใต้การปกครองของตนโดยไม่มีการตั้งคำถาม ทั้งเป็นการสร้าง
ความชอบธรรมให้แก่ระบอบการปกครองอันฉ้อฉลของตน ฉะนั้นเมื่อ
พิจารณาอย่างผิวเผินโดยเปรียบเทียบกับชนชั้นนำคนอื่น ๆ อย่างเช่น หลวง
พิบูลฯ หลวงวิจิตรฯ และสฤษดิ์ฯ แล้ว บุคลิกของปรีดีฯ ในแง่นี้จึงไม่สู้เด่นนัก
แต่อย่างไรก็ตาม งานสร้างเอกลักษณ์ไทยของชนชั้นนำดังกล่าว ไม่อาจเป็น
อะไรได้มากกว่ากิจกรรมโฆษณาชวนเชื่อที่เน้นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ
มากกว่าเนื้อหาสาระ ในแง่นี้เองที่ทำให้ปรีดีฯ โดดเด่นขึ้นมาเหนือชนชั้นนำ
ของไทยในยุคหลัง ๒๔๗๕ ทั้งหมด ตรงที่ความคิดและกิจกรรมของเขามุ่ง
ลงลึกสู่การสร้างสรรค์ทางสติปัญญาอย่างที่เป็นของไทยเราเอง ชนิดที่เป็น
คำตอบให้กับความอยู่รอดของประชาชาติอย่างมีศักดิ์ศรีด้วย หากใช้เป็น
เพียงแต่การอนุรักษ์เปลือกผิวหรือรูปแบบทางขนบธรรมเนียมประเพณีที่
พ้นสมัยไปแล้ว แต่ในทางสติปัญญาและในเนื้อหาทุกด้านกลับตกเป็นทาส
ของประเทศคอมมิวนิสต์อย่างน่าอัปยศ

อะไรคือการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

อะไรเล่าคือความเป็นไทย การเปลี่ยนนามประเทศจาก “สยาม”
เป็น “ไทย(แลนด์)” เพื่อให้ตรงตามชื่อเชื้อชาติและการประกาศ “รัถนิยม”
ในสมัยเชลยผู้นำชาติพ้นภัยกระนั้นหรือมิฉะนั้นความเป็นไทยก็คือการยืน
เคารพสิทธิมนุษยชน ๓ สี่ทุกเข้าเย็นไข่มุข หรือว่ามันคือการหันกลับมาสู่การ
หมอบคลานและการฟื้นฟูราชประเพณีในยุคสฤษดิ์ฯ หรือการใส่ชุดพระ
ราชทานในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบกระมัง

ดินแดนที่เคยชื่อว่าสยามแห่งนี้ ก็เหมือนกับเชนอาณาจักรที่มีชีวิต

ทางประวัติศาสตร์อันยาวนานทั้งหลาย กล่าวคือ มีสิ่งหนึ่งที่ได้รับการ
พุ่มพักหล่อหลอมขึ้นจนกลายเป็นลักษณะแห่งประชาชาติดังที่เรียกกันว่า
เอกลักษณ์ เดิมทีเดียวชาวสยามเราคงไม่เคยถามหาเอกลักษณ์ของตนเอง
จนกระทั่งเมื่อถูกท้าทายจากนักล่าอาณานิคมตะวันตกในรัชกาลที่ ๔ โดยที่
จักรวรรดินิยมที่เข้ามาในกลางศตวรรษที่ ๑๙ นี้ แตกต่างจากจักรวรรดินิยม
เมื่อคราวศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ตรงที่มีใช้มาข่มขู่ด้วยกำลังทหารและการเมือง
เท่านั้น หากมาพร้อมกับอารยธรรมและวิทยาการสมัยใหม่อันน่าพิสมัยด้วย
การรุกรานจากลัทธิอาณานิคมนี้เอง ทำให้ชนชั้นนำของสยามเกิดความรู้สึก
ตื่นรนเป็นครั้งแรกที่จะทักถามถึงปัญหาเอกลักษณ์ประชาชาติของตนเอง
ทั้งนี้เพื่อเป็นเกราะสำหรับคุ้มครองอิสราธิปไตยประการหนึ่ง และอีกประการ
หนึ่ง ถ้าหากจำเป็นจะต้องรับเอาคุณค่าใหม่เข้ามาตามโลกสันนิบาตอย่าง
หลีกเลี่ยงมิได้แล้ว การเข้าใจรากฐานเดิมของเรานับเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับ
เป็นเกณฑ์ตัดสินวินิจฉัยในการเลือกรับและปฏิเสธสิ่งที่มาจากภายนอก
วัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ปัญหาเอกลักษณ์ประชาชาติในช่วงรัชกาลที่ ๔
และที่ ๕ เกิดขึ้นจากความตื่นรนเพื่อความอยู่รอดของชาติบ้านเมือง แต่กาล
สมัยต่อมาจนปัจจุบัน ปัญหาเอกลักษณ์นี้ดูจะไม่มีใครกล้าคิดกล้าถามกันให้
ลึกซึ้งไปกว่าการหลงอดีตของพวกอนุรักษนิยม และการโฆษณาชวนเชื่อ
เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง โดยมิได้มีการโยงปัญหานี้เข้ากับประเด็น
ความอยู่รอดของบ้านเมืองกันอย่างแท้จริงเลย ดังนั้นปัญหาเอกลักษณ์
ประชาชาติจึงทวีความสับสนขึ้นทุกทีกระทั่งกลายเป็นวิกฤตการณ์เหมือน
ดังที่เกิดขึ้นในสังคมประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชหรือประเทศที่เพิ่งเกิดใหม่

ในที่นี้ไม่ว่าความหมายทางรูปธรรมและนามธรรมของเอกลักษณ์
และการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยจะเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่

สามารถประกาศได้อย่างไม่มีวันผิดพลาด ไม่ว่ากาลสถานของยุคสมัยใด นั่นคือความเป็นไทยและการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยเป็นประเด็นที่ไม่อาจแยกออกจากปัญหาความเป็นมนุษย์ การบรรลุถึงคุณภาพแห่งความดี ความงาม และความจริงของมนุษย์ นี่เองที่เป็นเป้าหมายใจกลางในการสร้างสรรค์สังคมไทย และเป็นหลักที่ใช้พัฒนาความสัมพันธ์กับประชาชาติเพื่อนบ้านในสังคมโลกอีกด้วย เพื่อที่จะไม่ให้ความหมายของการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยเป็นแบบกำปั้นทุบดิน เราก็ต้องถามกันสืบไปว่า อะไรเล่าคือความเป็นมนุษย์ ปัญหาที่นั่นว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ยากขึ้นไปอีก แต่อย่างน้อยก็ทำให้เรานึกเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทยมีลักษณะเป็นสากลยิ่งขึ้น แน่่อนว่าเอกลักษณ์ไทยตามความหมายนี้ยังไม่มีคนรุ่นใหม่ให้คำอธิบายที่น่าพอใจได้ นี่แสดงว่าคนรุ่นนี้กำลังล้าหลังไปอย่างน้อยกว่าห้าทศวรรษ เพราะเมื่อวันที่ ๗ พ.ค. ๒๔๗๕ อันเป็นเวลาหนึ่งเดือนก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ^{๑๐} ได้ทรงประกาศลักษณะประชาชาติไทยไว้ ๓ ประการคือ

๑. รักอิสรภาพเป็นชีวิตจิตใจ

๒. ปราศจากวิหิงสา

๓. ฉลาดในการประสานประโยชน์จากอิทธิพลทางกระแสวัฒนธรรมอื่น

หากเราตัดอคติที่มีต่อฐานะทางชนชั้นของเจ้านายพระองค์นี้ แล้วพิจารณาท่านในฐานะของปราชญ์นักประวัติศาสตร์ และรัฐบุรุษคนสำคัญที่ได้นำรัฐนาวาพินฝ่ากระแสคลื่นจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างสามารถ เราก็จะเห็นว่าทัศนะในเรื่องเอกลักษณ์ประชาชาติของท่านนั้น ใกล้เคียงกับนิยามของความเป็นมนุษย์ที่สุด ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงคุณค่าพุทธศาสนาด้วย

อย่างไม่ต้องสงสัย แน่นอนพระมติของท่านคงจะมีจุดอ่อน ด้วยข้อจำกัดทางพระสถานะของพระองค์ท่านและเงื่อนไขเวลาที่ผ่านมา ๕๐ ปีเข้านี้แล้ว แต่ในเมื่อคนรุ่นใหม่ยังไม่มีข้อสรุปอะไรเกี่ยวกับเอกลักษณ์ไทยในทศวรรษปัจจุบันนี้ เราก็ควรใช้พระมติดังกล่าวเป็นแกนอ้างอิงเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยไปพลางก่อน จนกว่าเราจะหามติที่มีคุณภาพในการอธิบายสูงกว่านี้ และถ้าเป็นไปได้น่าจะเป็นมติที่มาจากสามัญชนคนชั้นล่างบ้าง

ภูมิหลังของปรีดี พนมยงค์ ช่วงก่อนเดินทางไปศึกษาต่างประเทศ และที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

ปฐมวัย โดยเฉพาะช่วงเมื่อเริ่มแรกจำความได้จนกระทั่งเข้าเกณฑ์บรรลุนิติภาวะ นับได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญที่สุดของชีวิตบุคคล พัฒนาการเรียนรู้และประสบการณ์ในวัยนี้ จะส่งผลในระดับลึกและยาวนานต่อจิตสำนึกและพฤติกรรมของบุคคลผู้นั้นในช่วงหลังของชีวิต

ประวัติชีวิตปฐมวัยของปรีดีฯ นับตั้งแต่ภูมิกำเนิด เพื่อกฎเกณฑ์ก่อพื้นเพทางครอบครัว และสิ่งแวดล้อมในชนบทภาคกลางเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว ตลอดจนพื้นฐานการศึกษาภายในประเทศของเขา ล้วนเป็นข้อมูลที่น่าจะนำมาพิจารณาประกอบการศึกษาให้ละเอียดถี่ถ้วน จากนั้นอาจจะทำให้เรากระจ่างชัดถึงสาเหตุที่ทำให้สามัญชนอย่างปรีดีฯ กลายเป็นตัวตั้งตัวตีหาญกล้าท้าทายระบอบอำนาจรัฐเก่า และช่วยอธิบายได้ว่าทำไมเขาจึงสนใจแนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย แทนที่จะพอใจเพียงระบอบเสรีประชาธิปไตยตะวันตก ดังเช่นเพื่อนนักเรียนนอกร่วมสมัยอื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้นยังทำให้พอเข้าใจได้ว่า เหตุใดจึงมักปรากฏปรัชญาและความเชื่อทางพุทธศาสนา

ผสมผสานอยู่ในแนวคิดสังคมนิยมของเขา ปรีดีฯ เองก็เคยบรารวมถึงชีวประวัติ ในช่วงนี้ของเขาว่ามีนัยสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าการรับรู้ในช่วงแห่งการเรียนรู้ ๗ ปีในฝรั่งเศสว่า “ถ้าไม่รู้ประวัติความเป็นมาของเราก็เท่ากับว่า ผมเป็นผู้วิเศษ หรือว่าพอได้เรียน ได้อ่านตำราฝรั่งเศสดูมมา ผมก็ไป(ทำการอภิวัฒน์) ไม่ใช่เช่นนั้น” ^{๓๓}

ปรีดีฯ ถือกำเนิดในเรือนแพริมคลองเมือง ตรงข้ามกับวัดราษฎร์เล็กฯ แห่งหนึ่ง และคงจะไม่ผิดพลาดหากจะกล่าวว่า สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมจิตสำนึกในวัยเริ่มแรกชีวิตของปรีดีฯ เช่นเดียวกับของเด็กชนบททั้งหลายก็คือ วัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชีวิตในชุมชนเกษตรดั้งเดิม แต่ปรีดีฯ ก็มีความรู้สึกผูกพันกับวัดเป็นพิเศษกว่าเด็กอื่นๆ ในวัยเดียวกัน คงไม่ใช่เพียงเพราะนายเลียงบิดาของเขาเอาชื่อวัดเล็กๆ ข้างบ้านมาตั้งเป็นนามสกุลเท่านั้น หากวัดพนมยงค์นั่นเองเป็นวัดที่บรรพบุรุษของเขาเป็นผู้สร้างขึ้นและเป็นองค์พยานทางวัตถุที่ทำให้เขาสามารถสืบสวนความเป็นมาของเถือกเถาเหล้ากอของตนเองได้ ปรีดีฯ คงเกิดความภาคภูมิใจไม่น้อยไม่ที่พบว่าประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษของเขานั้น ไม่เพียงแต่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับพุทธศาสนาโดยตลอด^{๓๔} หากยังเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของประเทศ อย่างน้อยก็นับย้อนไปถึงสมัยอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้รู้ว่าบรรพบุรุษของตนไม่ว่าเชื้อสายทางจีนหรือทางไทยล้วนเคยเป็นวีรบุรุษกษัตริย์นาราม เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้าย^{๓๕} ไม่มีผู้ใดประเมินได้ว่าวัดบ้านนอกที่ดูไม่สำคัญอันใดนี่เอง แท้ที่จริงเป็นสัญลักษณ์ที่ได้ก่อจิตสำนึกทางพุทธศาสนาและทางประวัติศาสตร์ให้แก่ปรีดีฯ เพียงใด และประวัติความเป็นมาของวัดที่สัมพันธ์กับประวัติการตั้งรกรากถิ่นฐานของบรรพบุรุษของเขานั้นเอง อาจเป็นเหตุการณ์สำคัญที่กระตุ้นให้เขาเกิดความรู้สึกรักมาตุภูมิอย่างฝังจิต

ฝังใจก็เป็นได้^{๖๖} ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้ก็คือ จิตสำนึกในทางศาสนา และ จิตสำนึกอภิวัดมนของปรีดีฯ ที่ก่อตัวขึ้นในวัยเด็ก มีการคลี่คลายขยายตัวไป ในทางขัดแย้งกันหรือผสมผสานกันอย่างไร

เล่ากันว่าปรีดีฯ เป็นเด็กแก้ววัด โดยชอบติดสอยห้อยตามยายไป ทำบุญฟังเทศน์ที่วัดเป็นนิจสิน เขาเลื่อมใสบรรยายกาศที่วัดมากถึงกับขอ บรรพชาเป็นสามเณร แต่กับบรรพชาได้ไม่กี่วันก็ต้องสึกออกมาเพราะเหตุว่า ยังเล็กเกินไป ทนการบวชของเหลือบรื้นอันซุกซมในวัดไม่ไหว หลังจากนั้น เขาไม่มีโอกาสได้บวชอีกเลยเพราะต้องเรียนหนังสือ แม้จะบวชอยู่เพียงไม่กี่วัน ปรีดีฯ ก็เอาใจใส่ในการท่องบ่นสวดมนต์ จนปรากฏว่าแม้เข้าสู่วัย ขราก็ยังสามารถสวดเจ็ดตำนานได้แคล่วคล่องเหมือนพระ

อิทธิพลของวัดชนบทนี้เองที่ทำให้ปรีดีฯ มีความเชื่อบาปบุญฝังใจมา ตั้งแต่เล็ก^{๖๗} ปรีดีฯ เชื่อว่า “พุทธศาสนาสอนให้รู้ว่า ความดี ความชั่ว ที่บุคคล ได้มีได้เป็นขึ้น ก็เพราะอาศัยการกระทำของตนไม่ใช่เพราะปัจจัยภายนอก”^{๖๘} และ “ผู้ใดถือธรรมที่ดี กรรมที่ดีก็ย่อมตามสนอง ชื่อนี้ก็ได้เห็นชัดอยู่แล้ว”^{๖๙} ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมตามนัยพุทธศาสนานี้แสดงออกอย่างแจ่มชัด ในลักษณะ “อินทภาษ” ซึ่งปรีดีฯ ถือว่า “ศักดิ์สิทธิ์นักเพราะปรากฏว่าผู้ที่ ละเมิดลักษณะ ‘อินทภาษ’ ได้รับผลทันตาเห็นไปแล้วหลายราย อาทิ ผู้นั้น ต้องตายด้วยความวิบาก”^{๗๐}

เด็กช่างคิดคนนี้ไม่เพียงแต่เข้าใจถึงบทบาทในด้านบริการชุมชนของ วัดเท่านั้น แต่เขายังสำนึกถึงบทบาททางด้านศาสนธรรมของวัดยิ่งกว่า ด้วย^{๗๑} ใครเลยจะคาดคิดว่า เทศนาอันว่าด้วยโลกพระศรีอารียซึ่งเป็นโลก สมมุติอุดมคติปรัมปราในพุทธศาสนา จะมีเสน่ห์ลึกล้ำให้ลูกชวานากรุงเก่าผู้นี้ เกิดจินตนาการไฝฝันถึงสังคมอุดมคติและชีวิตที่ดีกว่า ปรีดีฯ ได้พบทวน

ความทรงจำในวัยเด็กของเขาว่า “จึงทำให้ข้าพเจ้าทวนรำลึกว่า เรื่อง ‘มิลล์ญูญี’ นี้ นับตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กมีความจำได้ ก็ได้ยินพระภิกษุสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังและอ้างถึงบ่อยๆ ว่า มี ‘พุทธท่านาย’ ไว้ว่า ในปลายพุทธศาสนายุกาล มนุษยชาติจะเข้าสู่ยุคมิลล์ญูญี เพราะศีลธรรมเสื่อมทรามลง จึงมีแต่การรบราฆ่าฟันและเบียดเบียนกัน สิ่งมหัศจรรย์จะเกิดขึ้น... ไพบรลัษณ์ก็จะเป็นล้างโลกที่โสมม ครั้นแล้วยุคใหม่คือ ‘ยุคศรีอารยเมตไตรย’ ก็จะมีเกิดขึ้น ในยุคใหม่ มนุษยชาติจะอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตาปรานีระหว่างกัน บุคคลจะเสมอเหมือนกัน... ความสะดวกสบายในการคมนาคมและความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตปัจจัยก็เหลือเฟือคนนับประดาว่ามีต้นกัลปพฤกษ์ทุกมุมเมือง ซึ่งมนุษย์ถือเอาได้ตามต้องการ”^{๒๑๖}

และจากนิทานชาดกเรื่องนี้ได้นำเขาเข้าสู่ความเข้าใจความหมายของกฎอนิจจังในพุทธศาสนาซึ่งแตกต่างไปจากความเข้าใจของชาววัตรร่วมสมัยของท่านโดยสิ้นเชิง เขาให้ความเห็นว่า “โดยสติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นว่าแก่นธรรมของพระอรธกถาจารย์ (ในพุทธท่านาย) ก็คือกฎแห่งอนิจจังของพระพุทธศาสนา คือ สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีได้หยุดยั้งชีวิตย่อมมีด้านบวกกับด้านลบ มีส่วนใหญ่ที่กำลังเจริญงอกงามกับส่วนเก่าที่เสื่อมซึ่งกำลังดำเนินไปสู่ความสลายแตกดับ” แล้วเขาก็โยงพุทธปรัชญานี้จำกัดลงในเรื่องมนุษย์และสังคมว่า “มนุษย์และสังคมก็ดำเนินไปตามกฎอนิจจัง คือมีสภาวะเก่าที่ดำเนินไปสู่ความเสื่อมสลายและสภาวะใหม่ที่กำลังเจริญ ระบบสังคมใดๆ ไม่นิ่งคงอยู่กับที่ชั่วกัลปาวสาน คือ ระบบเก่าย่อมดำเนินเข้าสู่ความเสื่อมสลายเช่นเดียวกับสังขารทั้งหลาย ...เงื่อนไขของพระอรธกถาจารย์เป็นการแสดงถึงว่าเมื่อระบบสังคมใดเก่าแก่ถึงปานนั้นแล้ว ก็จะต้องเปลี่ยนแปลงโดยมีระบบที่ใหม่ดียิ่งกว่า ซึ่งเป็นการ

หลักเลี้ยงจากกฎแห่งอนิจจังไปไม่พ้น^{๒๒๖}

ถึงแม้ข้อความที่ยกมานี้ ปรีดีฯ ได้เขียนขึ้นเมื่อมีอายุมากแล้ว^{๒๒๗} แต่อย่างน้อยก็ได้สะท้อนถึงทัศนะของเขาในวัยเด็กที่ได้พัฒนาการขึ้นมาจนสูงงอมได้เป็นอย่างดี กล่าวสำหรับความหมายของกฎอนิจจังนี้ ชาวพุทธแบบเก่ามักเข้าใจโน้มเอียงไปในทางความเสื่อม ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนตามพรหมลิขิต อันก่อให้เกิดความรู้สึกไปในทางสิ้นหวัง ยอมจำนนต่อชะตากรรมและสภาพที่เป็นอยู่โดยไม่คิดปรับปรุงแก้ไขอะไรให้ดีขึ้น แต่สำหรับปรีดีฯ แล้ว กฎอนิจจังที่สะท้อนออกมาในรูปพุทธทำนายของพระอรรถกถาจารย์ กลับก่อให้เกิดจินตภาพที่แตกต่างออกไปเลยทีเดียว เขาเห็นว่ากฎนี้เป็นกฎธรรมชาติที่มีทั้งด้านบวกและลบในตัวมันเอง แต่ถ้าเอามาประยุกต์ใช้ในทางจริยธรรมของมนุษย์และสังคมแล้ว เขาเห็นว่าน่าที่จะนำมาอธิบายในเชิงสร้างสรรค์และก่อให้เกิดความหวัง ดังที่เขาเชื่อแน่ว่า พระอรรถกถาจารย์เตโบริธานก็คงมีมติเช่นนั้น ถึงแม้ไม่อาจกล่าวได้ว่า ปรีดีฯ เป็นพุทธศาสนิกที่เข้าใจพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ก็ตาม แต่ทัศนะของเขาต่อกฎอนิจจังในแง่จริยธรรมนี้^{๒๒๘} ใกล้เคียงกับทัศนะของนักคิดฝ่ายพุทธคนสำคัญ^{๒๒๙} ท่านหนึ่ง (ปัจจุบันคือพระธรรมปิฎก - ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่ได้วิเคราะห์หลักธรรมข้อนี้ไว้โดยพิสดารว่า

ในทางจริยธรรม นำหลักอนิจจตามาสอนอนุโลมตามความเข้าใจในเรื่องความเสื่อมและความเจริญได้ว่า สิ่งที่เจริญแล้วย่อมเสื่อมได้ สิ่งที่เสื่อมแล้วย่อมเจริญได้ และสิ่งที่เจริญแล้วย่อมเจริญยิ่งขึ้นไปได้ ทั้งนี้แล้วแต่เหตุปัจจัยต่างๆ และในบรรดาเหตุปัจจัยทั้งหลายนั้น มนุษย์ย่อมเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญ และสามารถบันดาลเหตุปัจจัยอื่นๆ ได้อย่างมาก โดยนัยนี้ความเจริญและความเสื่อมจึงมิใช่เรื่องที่จะเป็นไปตามลมๆ แต่

เป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องทำและสร้างสรรค์ได้...คือแล้วแต่มนุษย์จะทำเอา โดยไม่ต้องคอยระแวดระวังการแทรกแซงจากตัวการอย่างอื่นนอกเหนือธรรมชาติ เพราะตัวการนอกเหนือธรรมชาติไม่มี ดังนั้นในทางจริยธรรมความเป็นอนิจจังหรือแม้จะเรียกว่า ความเปลี่ยนแปลง จึงเป็นกฎธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์มีความหวัง เพราะกฎธรรมชาติดำเนินกลางๆ จะให้เป็นอย่างไรแล้วแต่จะทำเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้นขึ้น การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความสำเร็จทางวัตถุหรือทางนามธรรม...

สันนิษฐานต่อไปว่า การที่ปริตีย มีความมั่นใจในการตีความหมายของกฎอนิจจังในแนวดังกล่าว คงมิใช่อิทธิพลจากชาดกธรรม^{๓๔} เรื่องพุทธทำนายเพียงส่วนเดียว แต่เขาคงมองเห็นตัวอย่างรูปธรรมที่อธิบายแนวคิดนี้โดยตรงจากความเป็นนักต่อสู้ กล้าสร้างสรรค์ตามวิสัยทัศน์ของนายเสียงผู้เป็นบิดา แม้นายเสียงจะกำเนิดมาในครอบครัว “คฤหบดี”^{๓๕} เป็นผู้มีความรู้ทางหนังสือพอสมควร สามารถแต่งโคลงกาพย์กลอนได้ดี มีความสามารถพิเศษทางดนตรี ตามเยี่ยงอย่างของปัญญาชนคนชั้นกลางในสมัยนั้น แต่แทนที่นายเสียงจะทำมาหากินทางการค้าและรับราชการตามพื้นฐานของตระกูล เขากลับชอบพจญภัย รักการใช้ชีวิตอย่างอิสระ คือครั้งแรกไปบุกเบิกทำป่าไม้ในบริเวณพุทธบาทซึ่งชุกชุมด้วยไข้จับสั่น จึงต้องเลิกกิจการป่าไม้และขาดทุนย่อยยับ ต่อมาก็ไปทำานที่ตำบลท่าหลวง สระบุรี แต่ฝนแล้งติดต่อกัน ๒ ปี เป็นเหตุให้เริ่มมีหนี้สิน จนต้องเลิกราถอนตัวออกมา แต่นายเสียงก็ยังไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ย้ายไปทำการบุกเบิกหักร้างถางพงที่ตำบลอุตะเถา (บริเวณที่ต่อมาทางการจัดตั้งขึ้นเป็นอำเภออุทัยน้อย และปัจจุบันกลายเป็นอำเภอวังน้อย) ตอนแรกก็ทำท่าว่าจะไปไม่รอด นาย

เสียงต้องต่อสู้กับอุปสรรคและความอึดคัดเป็นเวลานานกว่าจะตั้งเนื้อตั้งตัวเป็น “ชาวนานายทุนน้อยแห่งชนบท”^{๓๐}

ชีวิตการต่อสู้อย่างโชกโชนไม่ยอมจำนนต่อพรหมลิขิตของบิดานี้ คงเป็นที่ประทับใจปริติฯ มาก ดังที่เขาไม่เคยถึงประวัติบิดาในแง่ที่อยู่เมืองๆ และสิ่งที่เขาภาคภูมิใจมากที่สุดก็ตรงที่ บิดาเป็นคนไทยรุ่นแรกที่ได้เข้าร่วม รณรงค์ต่อต้านใช้ทรพิษตามหมู่บ้านต่างๆ เล่ากันว่าตอนเด็กๆ ปริติฯ ชอบ เล่นสมมุติตัวเองเป็นหมอเลียนแบบบิดา ยิ่งกว่านั้นความสนใจของนาย เสี่ยงมิใช่มุ่งเฉพาะแต่การทำนาและการบริการสาธารณสุขเท่านั้น เขายัง สนใจกิจการของบ้านเมืองและความคิดใหม่ๆ ทั้งยังถ่ายทอดความคิดนั้น แก่ลูกชาย นอกเหนือไปจากการปลูกฝังศรัทธาปสาทะในพุทธศาสนาซึ่งเขา ได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างเคร่งครัดอยู่แล้ว ดังที่ปริติฯ ได้เล่าไว้ว่า “แต่เมื่อ ท่านหลวงวิเสสสาสิกกลับกรุงสยามแล้ว ท่านก็ได้ชี้แจงให้ลูกหลานและ ญาติมิตรทราบถึงวิธีปกครองแบบมีสภาผู้แทนราษฎร ตามที่ท่านเคยเห็น มาว่าเป็นประโยชน์แก่ราษฎร บิดาก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับคำชี้แจงจากท่าน จึง ได้นำเรื่องที่ท่านผู้นั้นมาอธิบายชี้แจงให้ผมขณะเป็นนักเรียนประถมทราบ เป็นไฉไลๆ”^{๓๑}

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าอิทธิพลจากบิดาในเรื่องความเป็นเสรีชนและการ ต่อสู้เอาชนะอุปสรรคความยากจน ตลอดไปถึงการช่วยเหลือบริการเพื่อนบ้าน เป็นครั้งคราวนี้เอง ที่ทำให้ปริติฯ “เชื่อว่ามิได้มีความขัดแย้งแท้จริงใดๆระหว่าง มโนภาพเรื่องความเป็นอนิจจังกับการต่อสู้ปรับปรุงคุณภาพการดำรงชีวิต ของมนุษย์”^{๓๒} และเป็นประทีปช่วยเปิดโลกทัศน์อันยาววิสัยของเด็กบ้านนอก ผู้นี้ให้แจ่มชัดขึ้น ช่วยให้เขาเชื่อมั่นว่าสักวันหนึ่งสภาพชีวิตในหมู่บ้านหรือ แม้แต่ชีวิตของประเทศก็สามารถเปลี่ยนแปลงให้น่าอยู่ขึ้นได้ มิใช่จะ

จมปลักดักดานอยู่กับสภาพความยากไร้ ความไข้ และความเขลา ตลอด
ชั่วนาตาปี สำหรับปรีดีฯ แล้ว คำสอนอันเก่าแก่ของพุทธศาสนากลับเป็น
ตัวปลุกจิตสำนึกใหม่ที่มีชีวิตชีวาและมีพลังพอที่จะปรับเปลี่ยนพื้นฐานของ
สังคมได้เลยทีเดียว ปรีดีฯ ยังไปไกลกว่านั้น เมื่อเขาเชื่ออย่างไม่มีข้อสงสัย
ว่า พุทธศาสนาเป็น “แหล่งกำเนิดแห่งจิตสำนึก” ของสังคมไทย “โดยเฉพาะ
จิตสำนึกเห็นใจคนยากจนและคนถูกเบียดเบียนข่มเหง ซึ่งพุทธศาสนาได้
เพาะให้เกิดแก่บรรพบุรุษไทยที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่โบราณกาลนั้น ยังฝังลึกซึ่ง
อยู่ในราษฎรไทยส่วนข้างมากสมัยก่อนรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐”^{๑๓}
ปรีดีฯ ได้ยกตัวอย่างอิทธิพลในทางมนุษยธรรมที่พุทธศาสนามีต่อบรรพบุรุษ
ของเขาไว้ว่า “แม้นายกก นางปิ่นจะมีทาสไว้ใช้แรงงานตามสภาพของผู้มี
เงินเหลือกินเหลือใช้ในสมัยนั้นก็ดี แต่เนื่องจากเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนา
จึงได้ปลดปล่อยทาสชายให้เป็นไทหลายคน โดยทำการอุปสมบททาสเหล่านั้น
เป็นพระภิกษุ วิธีการปลดปล่อยทาสเช่นนั้น ได้สืบทอดต่อมาจนถึงบุตร
หลานของนายกก นางปิ่น ในสมัยที่ระบบทาสยังคงมีอยู่”^{๑๔}

นอกเหนือไปจากวัดและครอบครัวแล้ว ครูโรงเรียนยังมีส่วนอย่าง
มากในการปลุกจิตสำนึกอภิวัฒน์ให้ปรีดีฯ เข้าใจว่าแม้ครูของเขาจะเป็นครู
บ้านนอก แต่คงได้รับการจัดตั้งจากคณะ ร.ศ. ๑๓๐^{๑๕} ครูหัวก้าวหน้านี้เองที่
เป็นตัวการถ่ายทอดความคิดใหม่ๆ และเหตุการณ์บ้านเมืองภายนอกสังคม
ชนบท เข้าสู่การรับรู้ของนักเรียนอย่างเป็นระบบ ดังที่ปรีดีฯ เล่าไว้ใน
บันทึกว่า

“ครั้นถึง ร.ศ. ๑๓๐ คือ พ.ศ. ๒๔๕๔ มีเหตุการณ์สำคัญ ๒ ประการ
เกิดขึ้นที่ทำให้ปรีดีฯ สนใจเกี่ยวกับเปลี่ยนแปลงการปกครองของพระเจ้า
แผ่นดินเหนือกฎหมายคือ

๑. น.ส.พ. สงข่าวดี เต็มเต็นต์ติดต่อกันถึงสงครามในประเทศจีนระหว่างฝ่ายเก๊กเหมิง(สำเนียงแต้จิ๋ว) ภายใต้การนำของซุนยัตเซ็นกับฝ่ายกษัตริย์ราชวงศ์แมนจู ครูบางท่านที่ก้าวหน้าได้ติดตามข่าวและเอามาวิจารณ์ให้นักเรียนฟังว่าวันไหนฝ่ายใดชนะ ฝ่ายใดแพ้ ซึ่งทำให้ปรีดีฯ และนักเรียนที่สนใจเกิดสนุกกับข่าวนั้น... ต่อมาในไม่ช้าความปรากฏว่าฝ่ายกษัตริย์แห่งราชวงศ์แมนจูต้องพ่ายแพ้ ครูที่ก้าวหน้าจึงพูดเปรยๆ กับปรีดีฯ ว่าระบบสมบูรณาฯ ก็สิ้นไปแล้วในจีน ยังเหลือแต่รัสเซียกับเมืองไทยเท่านั้น ไม่รู้วาระบบสมบูรณาฯ ไດใน ๒ ประเทศนี้ ประเทศใดจะสิ้นสุดก่อนกัน

๒. ต่อมาปลายปี ร.ศ.๑๓๐ ก็มีข่าวแพร่ไปถึงบ้านปรีดีฯ ที่อยุธยาว่านายทหารจำนวนหนึ่งกับพลเรือนอีกบางคน ได้เตรียมการเปลี่ยนการปกครองระบบสมบูรณาฯ เพื่อให้มีการปกครองแบบกษัตริย์ภายใต้กฎหมาย แต่ยังไม่มีทันลงมือกระทำก็ถูกรัฐบาลจับกุมส่งศาลพิเศษพิจารณาคัดสินลงโทษขนาดหนัก ปรีดีฯ สนใจในข่าวนี้มาก เพราะเห็นว่าเมืองไทยก็มีคณะ ร.ศ.๑๓๐ รักษาติงลาหยาญ เตรียมการเลิกระบบสมบูรณาฯ หากแต่มีคนหนึ่งในขณะนั้นทรยศนำความไปแจ้งแก่รัฐบาล ปรีดีฯ จึงพยายามสอบถามแก่ผู้รู้เรื่องเพื่อทราบเรื่องของคณะ ร.ศ. ๑๓๐ ด้วยความสนใจมาก”^{๗๖}

บันทึกข้างต้นบอกให้เราทราบว่า ความตื่นตัวทางการเมืองของปรีดีฯ เริ่มปรากฏชัดจากผลสะท้อนของเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ แม้ในปีนั้นปรีดีฯ อายุเพียง ๑๑ ขวบ หากพิจารณาในแง่จิตวิทยาแล้ว จะเป็นไปได้หรือไม่ที่เด็กวัยนั้นจะมีความเติบโตทางเหตุผลและอารมณ์ถึงขนาดรู้สึก “สนุก” กับข่าวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีน และ “เห็นใจ” กบฏ ร.ศ.๑๓๐ แต่เมื่อพิจารณาต่อไปว่า อีกไม่กี่ปีเด็กคนเดียวกันนี้ก็เป็นตัวตั้งตัวตีในการ

วางแผนก่อตั้งกลุ่มพลังการเมืองใหม่ขึ้นโค่นล้มอำนาจรัฐเก่าจนสำเร็จ
เรื่องราวที่ฟังดูเหลือเชื่อนั้นก็พอจะเป็นไปได้กระมัง

ความตื่นตัวทางการเมืองดังกล่าว ได้ส่งผลอันแน่นอนของมันใน
เวลาต่อมา คือเป็นเหตุปลูกเร้าให้ปรีดีฯ พิจารณาที่จะสัมผัสประสบการณ์ใน
เชิงปฏิบัติด้วยการลงไปช่วยบิดาทำนาหลังจากเรียนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์แล้ว
(พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๕๙)^{๙๙} สภาพชนบทไทยแถบลุ่มภาคกลางในสมัยนั้นได้ก่อ
ความสะเทือนใจแก่ปรีดีฯ อย่างลึกซึ้ง นับว่าน่าทึ่งมิใช่น้อยที่เด็กบ้านนอก
อายุเพียง ๑๕-๑๖ ปี จะสามารถสะท้อนภาพปัญหาภายในท้องถื่นของเขาว่า
“เนื่องจากชาวนาต้องประสบภัยธรรมชาติ เช่น โรคพืช, ฝนแล้ง, น้ำท่วม
มากเกินไป, ป่วยไข้, ทำงานไม่ได้, ต้องถูกขโมยลักควาย แต่เจ้าของที่ดินก็
ไม่ปรานี คือเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินตามที่ตกลงกันไว้ให้ได้ จึงทำให้ลูกนาอดคัด
ขาดสน เจ้าของนาก็ทำการยึดทรัพย์ ตลอดจนชาวกินข้าวปลูกที่ชาวนาพอมิ
อยู่ข้างนั้น”^{๑๐๐} ในความรับรู้ของปรีดีฯ ปัญหาที่เพื่อนชาวชนบทของเขากำลัง
ประสบอยู่นั้นมิใช่มีเหตุมาจากภัยธรรมชาติหรือเทวดาฟ้าดินบันดาล หาก
เกิดมาจากการเอารัดเอาเปรียบที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์ด้วยกันเอง เขา
เห็นต่อไปว่า นอกจากเจ้าของที่ดินแล้ว ผู้ค้าข้าวเปลือกและเจ้าของโรงสี ก็
เป็นกลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นที่มีพิษสงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเลย แต่นั้นยังไม่
สำคัญเท่ากับการที่ลูกชาวนากรุงเก่าผู้นี้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่ออำนาจ
รัฐในกรุงเทพฯ โดยตรงเป็นครั้งแรก เมื่อเขาพบว่า “ความอดคัดขาดสนของ
ชาวนามีอีกมากมายหลายประการที่แสดงว่า ชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือ
จากทางราชการ แต่ชาวนาก็มีภาระที่ต้องเสียเงินรัชชูปการ ถ้าไม่มีเงินเสีย
ก็ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานประมาณปีละ ๑๕-๓๐ วัน และต้องเสียอาการค่า”^{๑๐๑}
ประสบการณ์ในช่วงวัยนี้เองที่ผลักดันให้ปรีดีฯ มีจินตภาพในการอภิวัฒน์

ก้าวไปไกลกว่าผู้ก่อการคนอื่นๆ ตรงที่ “ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยแค่เปลี่ยนนอกเท่านั้น” แต่ “มุ่งต่อสาระสำคัญคือ ‘บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร’”^{๓๐} และพื้นฐานจากประสบการณ์เดียวกันนั่นเอง ที่ทำให้อธิบายได้ว่าทำไมปรีดีฯ จึงแสวงหาคำตอบทางเศรษฐกิจจากแนวคิดสังคมนิยมแทนที่จะคาดหวังจากระบบทุนนิยมเสรี

หลังจากช่วยบิดาท่านาได้ ๒ ปี ปรีดีฯ ก็เข้าเป็นนักเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเอื้อให้เขาได้มีโอกาสค้นคว้าศึกษาเอกสารทางธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี รัฐประศาสนศาสตร์ ตลอดจนกระทั่งคัมภีร์ศาสนาและภาษาบาลี การศึกษาดำรับตำราไทยคดีโบราณนี้เอง ที่ทำให้พรหมแดนแห่งความรู้ของเขามีมิติลึก เป็นกุญแจช่วยให้ไขไปสู่ขุมनिปัญญาของบรรพชนด้วยความรู้ลึกภาคภูมิและมั่นใจในรากฐานของตนเอง การที่ปรีดีฯ แสดงความสามารถในฐานะทนายความสมัครเล่น (ทั้งที่ยังเป็นนักเรียนกฎหมายอายุเพียง ๑๙ ปี) จนชนะเลิศประทุษร้ายส่วนแบ่งพลาตัส^{๓๑} ซึ่งอัยการแผ่นดินเป็นโจทก์นั้น ย่อมฉายให้เห็นแววแห่งปรีชาญาณและความรอบรู้ในบาลีธรรมศาสตร์และราชনীติคดีของปรีดีฯ อย่างยากที่จะพบได้ในคนหนุ่มรุ่นเดียวกัน หรือแม้ในรุ่นอาวุโสกว่า และด้วยรากฐานสติปัญญาอย่างไทยอันเป็นมิติลึกนี้เอง ที่ทำให้หนุ่มสยามเยี่ยงปรีดีฯ มีความกล้าหาญในการตัดสินใจที่จะเลือกรับ เลือกปฏิเสธ อย่างเหมาะสม เมื่อต้องเผชิญหน้ากับกระแสความคิดใหม่ๆ จากวัฒนธรรมอื่น

สิ่งหนึ่งที่มีผลกระทบต่อปรีดีฯ อย่างใหญ่หลวงเกินความคาดหมาย คือ แม้เนื้อหาวิชาที่สอนกันในโรงเรียนกฎหมายสมัยนั้น จะมีแต่กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาซึ่งเป็นประเภทกฎหมายเอกชนเป็นส่วนใหญ่ จึง

ไม่น่ามีอะไรเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของรัฐและลักษณะการปกครองซึ่งเป็นเนื้อหา
ของกฎหมายมหาชน แต่ในวิชาธรรมานุสาสุติธรรมและวิชาพิจารณา
ความอาญาและความแพ่งนั้น อาจารย์ผู้สอนก็ต้องกล่าวถึงบุคคลที่มีสิทธิ
พิเศษนอกอำนาจศาลยุติธรรม ซึ่งเรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ความรู้
นี้เองทำให้นักเรียนกฎหมายปริศนา ล่วงรู้ถึงความสัมพันธ์อันไม่เสมอภาค
เสมอไหลระหว่างมหาอำนาจตะวันตกกับสยาม นี่เองที่ก่อความขุ่นเคืองและ
ความรู้สึกหวงแหนในศักดิ์ศรีของปิตุภูมิให้แก่หนุ่มบ้านนอกคนนี้อย่างลึกซึ้ง
เขาได้เชื่อมโยงการที่จักรวรรดินิยมละเมิดเอกราชอธิปไตยของสยาม เข้า
กับความอ่อนแอที่แผ่ฝังอยู่ในระบอบสมบูรณาฯ ถึงแม้เขาจะตระหนัก
ด้วยความเห็นใจว่า ชนชั้นปกครองในระบอบเก่าได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้ว
ในการต่อต้านอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคม นับเป็นปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา
การเมืองอันน่าศึกษายิ่ง ที่เด็กซึ่งมีกำเนิดเติบโตมาจากบ้านนอกคนหนึ่ง ได้
ค่อยๆ พัฒนาความนึกคิดของเขาขึ้นมา จนกลายเป็นจิตสำนึกที่รับผิดชอบ
และผูกพัน ต่อชะตากรรมของบ้านเกิดเมืองนอนอย่างเกินกว่าที่จะคาดหมาย
ได้ ทั้งที่ถูกจำกัดอยู่ในกรอบของระบอบการปกครองแบบเก่าที่สอนว่า
กิจกรรมของรัฐเป็นเรื่องของชนชั้นสูงเท่านั้น

ฉะนั้น คงไม่ผิดนักหากจะตั้งสมมติฐานว่า ปรีดี พนมยงค์ มีความ
เข้าใจสภาพปัญหาโดยองค์รวมของสังคมสยาม และได้หยั่งถึงรากฐานทาง
สติปัญญาภายในวัฒนธรรมของตนเองได้แล้ว แต่ที่แน่นอนคือจิตสำนึกที่
จะทำการปฏิวัติของเขาได้เกิดขึ้นก่อนที่จะไปปรับกระแสดวงความคิดจากตะวันตก
ดังที่เขายืนยันความชอบด้วยตนเองว่า “ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทย
ที่ผมประสบพบเห็นแก่ตาตนเองว่า ราษฎรได้มีความอดัดขัดสนในทาง
เศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาคในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่

ภายใต้อิทธิพล และอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่า มีวิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น”^{๑๖}

ความจำเป็นในการเคลื่อนไหว ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เพื่อปรับสถานะของพระมหากษัตริย์กับรูปแบบการปกครองใหม่

ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการเคลื่อนไหว ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ อย่างไม่ต้องสงสัย เพราะเขาเป็นตัวตั้งตัวตีในการก่อตั้งคณะราษฎร ซึ่งต่อมาอีก ๗ ปีได้กลายเป็นกลุ่มพลังของสามัญชนที่สามารถโค่นล้มอำนาจการปกครองของเจ้าศักดินาซึ่งมีอายุกว่า ๗๐๐ ปี ให้พังทลายลง หลังจากที่เขามีความพยายามทำนองเดียวกันนั้นมาแล้วแต่ล้มเหลวของกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อย คณะ ร.ศ. ๑๓๐ เมื่อสองทศวรรษก่อนหน้านี้

คำถามที่ว่า ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน มีความจำเป็นหรือไม่นั้น มิใช่เป็นเพียงแบบฝึกหัดทางวิชาการของคนรุ่นหลังเท่านั้น หากตัวปรีดีฯ ซึ่งถือว่าเป็น “มันสมอง” ของผู้ก่อการฯ เองก็ถามตัวเองในปัญหานี้ด้วย และดูเหมือนว่าเขาได้ให้คำตอบในกรณีนี้แล้วระดับหนึ่งอย่างเป็นทางการ ในฐานะนายกรัฐมนตรีว่า “คณะราษฎรมิได้รู้พระราชประสงค์มาก่อน การเปลี่ยนแปลงได้กระทำโดยบริสุทธิ์ ไม่ได้ช่วงชิงดังที่มีผู้ปลุกเสกข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่น”^{๑๗} และอันที่จริงปรีดีฯ รู้สึกว่าตัวเองได้พลาดพลั้งในเรื่องนี้แล้วภายหลังเปลี่ยนแปลงเพียง ๖ วัน ดังคำสารภาพของเขาว่า “คณะราษฎรเพิ่งทราบเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ ถึงพระราชดำริที่จะพระราชทานการปกครองตามรัฐธรรมนูญซึ่งพระองค์ปรารถนาให้เป็นไปทีละขั้นๆ หากถูกอำมาตย์บางคนทัดทานไว้ว่า

ยังไม่ถึงเวลา ดังนั้นเมื่อก่อนวันประกาศพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐
ถันวาคม ๒๔๗๕ สมาชิกคณะราษฎรจึงขอพระราชทานเข้าเฝ้าที่ตำหนัก
จิตรลดาเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษ โดยนำดอกไม้ ธูปเทียน ทูลเกล้าฯ
ถวายตามประเพณี”^{๓๓} ทั้งนี้ย่อมสันนิษฐานได้ว่า หากปรีดีฯ รู้พระราช
ประสงค์แล้ว “คณะราษฎรคงไม่มีจิตพินเพื่อนถึงขนาดที่รู้ก่อนแล้วว่า
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็ยังเอาชีวิตไป
เสี่ยงทำการเมื่อ ๒๔ มิถุนายน”^{๓๔} แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้ ก็มีผู้พยายาม
หักล้างความเชื่อถือในคำพูดของปรีดีฯ อาทิเช่น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระราชินีในรัชกาลที่๗ ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่สภาคมนกหนึ่งสื่อพิมพ์ว่า
“...ความจริงเรื่องปฏิวัตินั้นะในหลวงท่านทรงเดาไว้นานแล้วว่าจะมีการปฏิวัติ
แต่จะเดาจากอะไรยังไม่ทราบ อีกอย่างหนึ่งใครต่อใครหลายคนก็รู้ว่า ในหลวง
จะพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่เหมือนกัน เพราะท่านได้ทรงร่างไว้แล้ว...
พระยาศรวิสารฯ นั้นแหละรู้ดี เพราะเป็นคนติดต่อเอาคนอเมริกัน คูเหมือน
จะซื้อสตีเวนสันมาเป็นทีปรีक्षा หลวงประดิษฐ์ฯ เองก็รู้ว่า ในหลวงทรงมี
ร่างรัฐธรรมนูญแล้วก็จะมีการพระราชทานแน่ แต่ก็คงจะไม่ทันใจกัน เวลา
นี้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นอยู่ที่ไหน ฉันไม่ทราบเลย ใครเก็บไว้หรือเปล่าก็
ไม่รู้”^{๓๕} และนอกจากนี้ก็ยังมียุคคลอื่นๆ ที่พยายามหาหลักฐานว่าปรีดีฯ รู้
พระราชประสงค์^{๓๖} หรือเคลือบแคลงว่าปรีดีฯ น่าจะรู้^{๓๗} แต่ข้อกล่าวหาและ
ข้อเคลือบแคลงต่างๆ เหล่านี้ ปรีดีฯ ก็ได้ชี้แจงอย่างมีน้ำหนักน่ารับฟังไว้บ้าง
แล้ว^{๓๘} แต่อย่างไรก็ตาม ลึกๆ แล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เองก็ไม่
ทรงเชื่อในเจตนาอันบริสุทธิ์ของปรีดีฯ ดังที่นายแบกซ์เตอร์บันทึกตามรับสั่ง
ไว้ว่า “พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า การปฏิวัติ ๒๔ มิถุนาฯ ๒๔๗๕ เป็นสิ่งที่
หลีกเลี่ยงไม่ได้ มันจะต้องเกิดขึ้น ไม่ว่าพระองค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ก่อนหน้านี้หรือไมก็ตาม”^{๔๐} ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้ พระองค์เคยรับสั่งต่อหน้าปรีดีฯ ว่า “ที่คณะราษฎรทำไปไม่ทรงโกรธกริ้วและเห็นใจเพราะไม่รู้เรื่องกัน”^{๔๑} เป็นอันว่าปรีดีฯ กลับถูกทำให้เสียภาพพจน์ในเรื่องนี้จากฝ่ายต่างๆ ทั้งที่ความจริงแล้วเขาไม่จำเป็นต้องอ้างเหตุนี้ขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมในการก่อการของเขาเลยแม้แต่น้อย การที่ปรีดีฯ เอ่ยอ้างเงื่อนไขขึ้นมานั้น น่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิชาตินิยมในกมลสันดานของเขาที่ไม่ปรารถนาจะทำการเปลี่ยนแปลงระบอบเก่าโดยการใช้กำลังความรุนแรงโดยไม่จำเป็น หากภายในระบบเดิมนั้นมีกลไกพอที่จะแก้ปัญหาในระดับพื้นฐานด้วยตัวของมันเองได้อยู่แล้ว”^{๔๒}

แม้ปรีดีฯ จะเป็นบุคคลสำคัญที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว ๒๔ มิถุนา แต่เขาก็เป็นเพียงอนุภาคหนึ่ง ที่อยู่ในกระแสพัฒนาทางการเมืองของไทย อันเป็นมหัศจรรย์ที่หนุนเนื่องให้เกิดความเคลื่อนไหว ๒๔ มิถุนา อย่างแท้จริง ถ้าจะสืบค้นให้แน่ชัดลงไปว่า อะไรเป็นสาเหตุจริงๆ ที่ก่อให้เกิดความจำเป็นในการเคลื่อนไหวครั้งนั้นแล้ว เราก็คงได้คำตอบที่ไม่ค่อยสวยหรูนัก ว่า สาเหตุหลักนั้นเกิดจากความไม่พอใจของกลุ่มข้าราชการนักเรียนนอกชั้นผู้น้อย ทั้งทหารและพลเรือนซึ่งไม่พอใจการที่เจ้านายผูกขาดตำแหน่งหน้าที่สำคัญๆ ในการบริหารไว้ในมือกลุ่มเดียว โดยไม่กระจายให้ขุนนางและข้าราชการสามัญชนในสัดส่วนที่ยุติธรรม ความรู้สึกดังกล่าวนี้แสดงออกค่อนข้างชัดเจนในบันทึกพระยาทรงสุรเดช (บุคคลสำคัญที่สุดที่ทำให้การยึดอำนาจในชั้นสุดท้ายสัมฤทธิ์ผล) ว่า “เป็นความจริงที่ในหลวงรัชกาลที่ ๗ มิได้แสดงความสามารถที่จะแก้ไขงานของชาติให้รุ่งเรืองขึ้นได้ มุ่งแต่จะฟื้นฟูฐานะของเจ้าที่ตกต่ำมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖ ให้รุ่งโรจน์ขึ้น โดยจะเห็นได้ถนัดว่า มีการแต่งตั้งเจ้ากันหนักมือ จนในสุดท้ายตำแหน่งใหญ่ๆ และ

สำคัญทั้งหมดต้องอยู่ในมือของเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งการระวังรักษา แก้อั้พระเจ้าแผ่นดินในตัว ความจริงไม่เป็นการเสียหายอะไรถ้าตั้งเจ้าที่ เจียบแหลมสามารถขึ้นทำหน้าที่สำคัญ แต่การณ์มิได้เป็นเช่นนั้น ดู ลักแต่ว่าเป็นเจ้าละก็ตั้งโดยไม่จำกัดเลย

ตามที่มีคนเข้าใจว่าที่เกิดปฏิกิริยา เนื่องมาจากการเพิ่มภาษีอากรและความยากจนข้นแค้นของราษฎรนั้น ไม่มีมูลความจริงเลย ราษฎรไทยกลัว เจ้าและกล้านายของเขาทั้งหมดดั่งกับหนูกลัวแมว ลำพังราษฎรจะไม่มี ปัญญาคิดปลดแอกได้เลย และจะไม่มีใครกล้าชักชวนกันควบคุมเป็นพวก ขึ้นได้ แม้จะต้องอดตายเพราะความยากจนก็ทนอดตาย กับที่กล่าวกันว่า การปฏิวัติครั้งนี้ย่อมจะต้องราบรื่นอยู่เอง เพราะราษฎรมีความต้องการ อยู่พร้อมแล้วนั้นก็ไม่ต้องอีกเหมือนกัน แม้ทุกวันนี้ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ราษฎร ก็ไม่กระจ่างแจ้งในเรื่องระเบียบการปกครอง ทั้งที่โฆษณาและมีคนไปชี้แจง ให้ฟังเสมอๆ อย่างว่าแต่ราษฎรชานาเลย แม้พวกข้าราชการเองก็ยังมีจำนวน ไม่น้อยที่ไม่เข้าใจวิธีปกครอง”^{๕๖} ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เองก็ ทรงเชื่อว่าเหตุที่คณะราษฎรก่อการขึ้นไม่ใช่อะไรอื่นนอกจาก “คณะราษฎร มีจุดมุ่งหมายที่จะผูกขาดตำแหน่งหน้าที่การงานในรัฐบาลไว้เป็นของพวกตน คนพวกนี้ก่อตัวกันขึ้นมาจากความชิงชังที่มีต่อเจ้า เพราะพวกเขาเห็นว่า เจ้าเป็นคู่แข่งสำคัญในการช่วงชิงการผูกขาดอย่างเดียวกันนั้นนั่นเอง”^{๕๗} อย่างไรก็ตาม ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจของราษฎรเชื่อว่าจะด้อยความ สำคัญเสียทีเดียว เพราะนี่ก็เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ก่อการชั้นนำบางคน อย่างเช่นปรีดีฯ ตัดสินใจเอาชีวิตเข้าแลกในครั้งนั้น แต่ถ้าวางกันโดยส่วน ทั้งหมดแล้ว ผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนาฯ รวมตัวกันด้วยแรงเกาะอย่างหลวมๆ อันเกิดจากเหตุจูงใจประการแรก ซึ่งเป็นปฏิกิริยาที่พุ่งเป้าไปยังสถานะของ

พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเก่าโดยตรง ดังนั้นสิ่งแรก
ที่ผู้นิยมระบอบประชาธิปไตยของสยามต้องเผชิญก็คือสถาบันพระมหากษัตริย์
ตัวแทนของพลังเก่าซึ่งจะคุกคามเสียมิได้ โดยในที่นี้จะมุ่งสำรวจทศนะและ
ท่าทีของปรีดี ที่มีต่อสถาบันนี้

ทศนะและท่าทีของปรีดี พนมยงค์ ต่อสถานะของพระมหา กษัตริย์กับรูปแบบการปกครอง

ความล้มลุกคลุกคลานเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่
หลัง ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ จะโยนความรับผิดชอบให้กับคณะราษฎรหาได้ไม่
ควรจะเป็นถือว่าเป็นความผิดพลาดอย่างฉกรรจ์ของชนชั้นนำทั้งปวงในสังคม
ไทยที่มีได้มีฐานทศนะที่จะช่วยกันปรับสถานะของสถาบันให้เหมาะสมกับ
ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างทันที่ จนเป็นเหตุให้มีไพร่สามัญชนคณะ
หนึ่งกล้าเสี่ยงต่ออาญาแผ่นดินเข้ามาจัดการแทน นับได้ว่าเป็นการลบหลู่
พระมติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ว่า “ในปัจจุบันฉันไม่เชื่อว่าจะมี
ชาวสยามคนใดที่จะยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อศรัทธาทางการเมือง”^{๔๔}

ความจริงสัญญาณเตือนให้มีเปลี่ยนแปลงสถานะของพระมหา
กษัตริย์กับรูปแบบการปกครอง ได้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งต้นปีที ๑๗ แห่งรัชกาล
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบรมวงศ์ ๔ พระองค์ พร้อม
ด้วยข้าราชการสถานทูตสยามประจำกรุงลอนดอนและกรุงปารีส ๗ นาย ได้
ร่วมกันลงพระนามและลงชื่อในหนังสือกราบบังคมทูลขอให้ในหลวงรัชกาลที่
๕ สถาปนาระบอบลิมิเต็ดโมนากี (Limited Monarchy) หรือคอนสตีวชันนาล
โมนากี (Constitutional Monarchy) รัชกาลที่ ๕ ทรงตอบสนองปฏิกิริยานี้
โดยปฏิรูปการปกครองแผ่นดินครั้งใหญ่ในปี ๒๔๓๕ แต่ก็เป็นเพียงการปรับปรุง

ระบบราชการให้มีประสิทธิภาพขึ้น มีการตั้งเสนาบดีทำหน้าที่บริหารกระทรวง
ทบวงกรม รัฐมนตรีสภา (Council of State) ที่ปรึกษาาราชการแผ่นดินและ
สภาองคมนตรี (Privy Council) ที่ปรึกษาส่วนพระองค์ แต่กระนั้นยังทรง
เห็นว่าสยามยังไม่พร้อมสำหรับสิ่งที่เรียกว่าปาลิเมนต์ (Parliament) และไม่
ทรงเห็นด้วยที่จะให้จำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เพราะ “ถ้าจะ
มีปาลิเมนต์เหมือนในยุโรป จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอได้สักก็คน
และโดยว่าจะมีเมมเบอเหล่านั้นเจรจากการได้ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง
เพราะไม่มีความรู้และการฝึกหัดอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงจะทำให้การ
ทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้และจะซ้ำเป็นที่หวาดหวั่นของราษฎร ผู้ซึ่งไม่
เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้นึก ไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นในใจเลย ราษฎร
คงจะเชื่อเจ้าแผ่นดินว่าเป็นผู้อยู่ในยุติธรรม และเป็นผู้รักใคร่คิดจะทำนุ
บำรุงราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุข ยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้นทั่วหน้ากัน เป็นความจริง
เพราะเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็น สมควรว่าราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดิน
ควรจะกำหนดตามแบบเดิม”^{๔๖}

ครั้นตอนปลายรัชกาลก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ความเหลวไหลของ
ระบอบสมบูรณาญา และเรียกร้องให้ไพร่มีส่วนในการปกครองร่วมกับเจ้านาย
ปัญญาชนสามัญชนคนสำคัญในยุคนั้นก็คือเทียนวรรณ ต.ว.ส. วัฒนาโก และ
ก.ศ.ร. กุหลาบ^{๔๗} แม้เสียงของนักต่อสู้ประชาธิปไตยเล็กๆ ๒ คนนี้ จะไม่ได้
ได้รับความสนใจจากชนชั้นปกครองเท่าไรนัก แต่เชื่อว่าความคิดของเขาได้มี
อิทธิพลต่อขบวนการประชาธิปไตยในสมัยหลัง ซึ่งได้แก่ คณะร.ศ. ๑๓๐
และคณะราษฎร^{๔๘} ที่แน่นอนก็คือมีอิทธิพลต่อปรีดีฯ โดยตรง^{๔๙} จนสิ้นรัชกาล
ที่ ๕ ก็ไม่มีพระราชดำริเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์และรูปแบบการ
ปกครองแต่อย่างใด ซ้ำยังให้ยุบรัฐมนตรีสภาลงเสียอีก เสียงวิพากษ์วิจารณ์

พาดพิงไปถึงองค์ประมุขตั้งหนาทูขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อนในยุคต้นราชวงศ์จักรี
ดั่งที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบ
บังคมทูลสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ว่า “นับตั้งแต่ตอนปลาย
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้นมา ความเชื่อมั่นของ
ราษฎรในพระบรมราชโบายดั่งว่ามาข้างต้นดูเบาบางลงมาก เกิดมีความ
เห็นว่าทำอย่างนั้นจะดีกว่า ทำอย่างนั้นเป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎร ความ
คิดดั่งนี้มีแพร่หลายก็เนื่องจากราษฎรมีความรู้มากขึ้น โดยที่ได้ทรงพระมหา
กรุณาจัดการศึกษาให้เจริญขึ้นโดยเร็วผิดกว่าแต่ก่อนมาก”^{๖๖}

โดยที่ความไม่พอใจคุกรุ่นมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ แล้ว พอขึ้นต้น
รัชกาลใหม่ได้ปีเดียวก็เกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐^{๖๗} ขึ้น แต่กระนั้นรัชกาลที่ ๖ ก็มีได้
ทรงเห็นภัยของสัญญาณเตือนที่ตั้งยังขึ้นทุกทีนี้ แม้พระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกฯ และเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต)
สมาชิกสภาองคมนตรี เคยกราบบังคมทูลขอให้ทรงฟื้นฟูรัฐธรรมนูญในสมัย
รัชกาลที่ ๕ ขึ้นมาใหม่ โดยออก พร.บ.กำหนดหน้าที่และระเบียบวิธีการ
ให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยมีหน้าที่พิจารณากฎหมายและตั้งกระทู้ถามเสนาบดี
เลียนแบบสภาผู้แทนราษฎร รวมทั้งเผยแพร่คำปรึกษาในรัฐมนตรีสภาทาง
หนังสือพิมพ์ เพื่อให้คนทั่วไปเห็นว่า มิได้ทรงวางแผนพระราชอำนาจ แต่
พระองค์กลับมีปฏิกริยาตอบสนองไปในทางตรงกันข้าม^{๖๘} อย่างแข็งกร้าว กล่าว
ได้ว่าสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาฯ ได้ตกต่ำอย่างถึงที่
สุดในรัชกาลนี้แล้ว การสิ้นสุดของระบอบดังกล่าวในรัชกาลต่อมาเป็นเพียง
ผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ทันทีที่ขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงตระหนัก
แน่ในพระราชหฤทัยว่า “สถานะของพระมหากษัตริย์กลายเป็นสิ่งหนึ่งที่ตก

อยู่ในสภาวะยากลำบากอย่างใหญ่หลวง ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศนี้ส่งสัญญาณอย่างแน่ชัดว่า วันเวลาของการปกครองแบบอัตตาธิปไตย (Autocratic Rulership) ใกล้จะสิ้นสุดลงทุกทีแล้ว สถานะของพระมหากษัตริย์จะต้องได้รับการเสริมสร้างให้มั่นคงขึ้น หากพระราชวงศ์นี้จะดำรงอยู่สืบไป จะต้องหาหลักประกัน (GUARANTEE) บางประการขึ้นมาเพื่อป้องกันพระรามาธิบดีที่ไร้พระสติปัญญา”^{๖๓} นี่แสดงว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชดำริอย่างจริงจังเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์กับรูปแบบการปกครอง อันที่จริงก่อนหน้าที่รัชกาลที่ ๖ จะเสด็จสวรรคตเพียง ๑ วัน พระองค์ได้ทรงปรึกษาพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ถึงพระราชดำริที่จะจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นมาเพื่อเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ปรากฏว่าได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุภาพ และสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต และหลังจากขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๓ วัน ก็ทรงประกาศจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นเพื่อถากถางสู่ทางไปสู่การปรับสถานะของพระมหากษัตริย์ในลักษณะที่เหมาะสม แต่แทนที่จะลดความกดดันของเสียงเรียกร้องในหมู่ผู้นิยมระบอบรัฐสภาลง คนพวกนี้กลับเคลื่อนไหวรวมตัวกันในลักษณะองค์กรจัดตั้งเพื่อโค่นล้มระบอบเก่าอันสิ้นหวังนั้น ทั้งนี้เพราะพวกเขาไม่เห็นว่าการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาจะทำให้บรรยากาศประชาธิปไตยในสยามกระตือรือร้นได้อย่างไร นอกจากเป็นการรวบอำนาจไว้ในมือพวกเจ้านายมากขึ้นเท่านั้น เพราะไม่เพียงอภิรัฐมนตรีสภาจะประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ระดับสูงทั้งสิ้นเท่านั้น แต่ในเสนาบดีสภา ก็ถูกเจ้านายควบคุมไว้เกือบทั้งหมดด้วย”^{๖๔}

นับว่ารัชกาลที่ ๗ ได้ดำเนินพระบรมราโชบายที่สะดุดนับตั้งแต่ก้าวแรก แต่อย่างไรก็ตาม ในก้าวต่อไปพระองค์ก็มีพระราชดำริที่จะพระ

ราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎร แม้พระองค์จะทรงเห็นว่าสิ่งนี้จะเหมาะกับ
ชนชาติที่มีคุณภาพทางการศึกษาสูงอย่างชนชาติแอ่งโกลแซกซอนเท่านั้น”^๔
หากไม่เหมาะกับชาวสยามเลย แต่ที่ทรงให้ก็เพราะเกรงพวกฉวยโอกาส
ทางการเมืองเข้าแทรกแซงเท่านั้น ดังพระราชปรารภว่า “บางที่ประเทศ
บางประเทศยอมรับประชาธิปไตยมาใช้เพียงเพราะความจำเป็นเท่านั้นเอง
โดยที่รู้อยู่เต็มอกว่ามันไม่เหมาะกับลักษณะนิสัยของประชาชน นั่นคือข้อ
อธิบายว่า เหตุใดจึงมีหลายประเทศที่ เล่น กับการมีปาลิเมนต์ ข้าพเจ้ารู้สึก
ว่าเราต้อง เล่น ไฟแบบนั้นในสยามในเวลาใดเวลาหนึ่ง ด้วยทัศนะแห่งการ
พิจารณาในลักษณะดังกล่าวนี้เท่านั้น ที่ทำให้ข้าพเจ้ากำลังตัดสินใจ
ในบัดนี้ ที่จะทำการปฏิรูปในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง”^๕

แต่เมื่อถึงคราวต้องเล่นไฟใบนี้อันจริง ๆ พระองค์กลับสั่งเลพระทัยด้วย
ถูกทัดทานจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ แต่ที่ชี้ขาดนั้นเห็นจะอยู่ที่คำ
คัดค้านของที่ปรึกษาชาวอเมริกัน ๒ คนคือ พระยาภิรมย์ภักดี (พราหมณ์
บี แซร์) และนายสตีเวนส์ ก็ดูเดียวกับที่ทรงเชื่อเซอร์เฮ็ดเวิร์ด คูก ที่เสนอ
ให้ตนเข้าข้าราชการออกนั่นเอง แม้แต่การสำคัญสุดของแผ่นดินอัน
ควรสงวนไว้เฉพาะเป็นเรื่องภายในของเราเอง อย่างเช่นสถานะของพระ
มหากษัตริย์และการสืบสันตติวงศ์^๖ พระองค์ก็นำความไปปรึกษากับชาว
ต่างประเทศ และในระหว่างที่ทรงสั่งเลพระทัยในปัญหาอนาคตอันส่อแหลม
ซึ่งต้องได้รับการตัดสินใจอย่างเร่งด่วนและเด็ดขาดนี้เอง คณะราษฎรซึ่ง
ส่วนใหญ่ล้วนเป็นข้าราชการสามัญชนผู้น้อย ก็ได้ยื่นมือเข้ามาจัดการกับ
สถานะของพระมหากษัตริย์กับรูปการปกครองเสียเอง

นับว่ากระแสพัฒนาทางการเมืองไทยได้แปรเปลี่ยนไปมากจาก
พระราชดำริของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงประทานไว้ก่อนหน้านี้เพียง ๔ ทศวรรษว่า

“พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศหมายเอาประเทศยุโรป ซึ่งปกครองบ้านเมือง มีกำหนดพระราชานุญาตต่างกัน ด้วยอาศัยเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในบ้านเมืองโดยความไม่พอใจของราษฎร จึงได้มีข้อบังคับสกดกันเป็นชั้นๆ ตามลำดับเหตุการณ์ซึ่งมีขึ้นในบ้านเมืองนั้นๆ เหตุการณ์ทั้งปวงนั้นก็ยังไม่เป็นได้ทั่วถึงกัน เพราะฉะนั้นแบบอย่างจึงยังไม่ลงเป็นแบบเดียวกันทั่วไปได้ทุกประเทศ ส่วนที่กรุงสยามนี้ยังไม่มีเหตุการณ์อันใด ซึ่งเป็นการจำเป็นแล้วจึงเป็นชั้นเหมือนประเทศอื่นๆ ประเทศอื่นๆ ราษฎรเป็นผู้ขอให้ทำ เจ้าแผ่นดินจำใจทำ ในเมื่อเรานี้เป็นแต่พระเจ้าแผ่นดินคิดเห็นว่าควรจะทำ เพราะจะเป็นการเจริญแก่บ้านเมืองและเป็นความสุขแก่ราษฎรทั่วไปจึงได้คิดทำ เป็นการผัดกันตรงกันข้าม”^{๖๖}

มีคำถามว่าก่อนหน้าและวันที่เข้ายึดอำนาจการปกครองนั้น คณะราษฎรโดยเฉพาะผู้ที่เป็ “มันสมอง” ของผู้ก่อการเองมีแผนการณ์ที่จะโค่นล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ลงและสถาปนาสาธารณรัฐขึ้นหรือไม่ ถ้าไม่ คณะผู้ปกครองใหม่ดำรงสถานะของพระมหากษัตริย์ไว้เพื่อจุดประสงค์อันใด หากพิจารณาจากเอกสารหลักฐานคำประกาศคณะราษฎรฉบับที่ ๑ ซึ่งปรีดีฯ เป็นผู้ร่างเองแล้ว จะเห็นว่ามีข้อความที่ส่อนัยของแนวโน้มเช่นนั้นโดยตลอดทุกถ้อยกระโทงความ เช่นเปรียบเทียบความเหลวแหลกของพระมหากษัตริย์สยามกับกษัตริย์ยุโรปที่สิ้นอำนาจแล้วว่า “ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นได้โค่นราชบัลลังก์เสียแล้ว” เช่นนี้ดังหนึ่งจะบอกว่าไม่ช้ารัชกาลที่ ๗ อาจจะประสบชะตากรรมอย่างเดียวกันก็เป็นได้ ทั้งได้ระบุชัดเจจนถึงเงื่อนไขที่จะสถาปนาสาธารณรัฐไว้ว่า

“คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงได้ขอ

อัญเชิญให้กษัตริย์นั้นดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมาย
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วย
ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้
ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลายังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธ
หรือไม่ตอบภายในเวลากำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมา
ก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการ
ปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือประมุขของประเทศต้องเป็นบุคคล
สามัญซึ่งสภาผู้แทนเลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา” แม้การณ
ได้ปรากฏภายหลังว่าคณะราษฎรมีทำที่ไกลเกลียมากกว่านั้นก็ตาม แต่คำ
ประกาศอันองหังการ์ของไพร่ฉบับนั้นยังคงเป็นที่หวาดหวั่นพระทัยของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อยู่มีรู้หาย จนถึงกับมีพระราชปรารภก่อน
สละราชสมบัติเพียงไม่กี่เดือนว่า “ตัวอย่างในพงศาวดารของโลกย่อมมีอยู่
มากมาย และจะเห็นได้โดยชัดว่า ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดที่ทรง
อำนาจสมบูรณ์ตามสิทธิราชย์แล้วถูกลดอำนาจลงโดยการกบฏ ที่จะทรง
ดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์อยู่ได้ตลอดไป”^{๔๖} และบุคคลในคณะราษฎร
ที่พระองค์ทรงเคลือบแคลงพระทัยมากที่สุดก็คือ ปรีดี พนมยงค์ หรือ
อำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ทรงจับตามา
ตลอดนั่นเอง

ก่อนที่จะกล่าวถึงสัมพันธภาพระหว่างรัชกาลที่ ๗ กับปรีดีฯ เรา
น่าจะสำรวจความนึกคิดที่เขามีต่อราชวงศ์จักรี เราจะพบว่าปรีดีฯ มิใช่
เป็นแต่เพียงนักกฎหมายและนักเศรษฐศาสตร์ ที่สนใจแต่ความคิดทฤษฎี
สมัยใหม่ตามแบบฉบับของนักเรียนนอกทั่วๆ ไปเท่านั้น แต่เขาเป็นผู้ที่
ให้ความสำคัญกับอดีตและประวัติศาสตร์ของชาติตนอย่างลึกซึ้ง เกินกว่าที่คน

ทั่วไปจะคาดหมายว่ามีอยู่ในสำนึกของนักคิดฝ่ายซ้าย เขาเคยกล่าวไว้ว่า “การที่จะสนใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง ก็ต้องสนใจประวัติศาสตร์ของไทยและประวัติศาสตร์ของประเทศทั้งหลายที่มีความเกี่ยวพันกัน”^{๗๐} ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้เขาจะเชื่ออย่างนักเศรษฐศาสตร์ว่าเศรษฐกิจเป็นรากฐาน ที่จะพัฒนาจิตสำนึกของมนุษย์ก็ตาม แต่เขาก็มิได้มีโลกทัศน์แบบมองเห็นสิ่งต่างๆ แบบแยกออกเป็นส่วนๆ โดยแลไม่เห็นว่ามันสัมพันธ์อยู่ภายใต้โครงร่างอันเดียวกันอย่างไร เขาจะไม่ใช้ทัศนะทางเศรษฐศาสตร์การเมืองมามองมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน โดยแยกออกจากกรอบเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ที่หล่อหลอมสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาเป็นชีวิต

ปรีดีฯ เป็นนักศึกษาคนหนึ่งที่เชื่อถือตรงต่อความจริงที่เขาค้นพบ เขาไม่อาจมองชนชั้นปกครองศักดินาโดยเฉพาะราชวงศ์จักรีว่ามีแต่ส่วนเลวร้ายทั้งหมด ดังที่มาร์กซิสต์ก่อนประวัติศาสตร์ไทยรุ่นหลังๆ มักมองกันเช่นนั้น แต่เขาก็รังเกียจพวกที่เกินกว่าราชา (Ultra Royalist) ซึ่งยกสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ประหนึ่งเทวราชอันแตะต้องไม่ได้ ดูแต่ภายนอกคล้ายกับว่าคนพวกนี้จงรักภักดี แต่แท้ที่จริงพวกเขาต้องการเชิดสถาบันนี้ไว้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของเขามากกว่า ถึงปรีดีฯ จะเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์เพียงใด แต่เขาก็รู้เท่าทันเกินกว่าจะแสดงตนจงรักภักดีแบบพวก Ultras ได้ การที่คนอายุปูน ๔๐ อย่างเขา ยังมีหนังสือขอพระราชทานพูลเกล้าถวายเอกสารและเสนอความเห็นต่อรัฐบาลเรื่อง “ไม่สมควรลดพระเกียรติของพระมหाराชาธิราชของพระสยามินทราธิราช และของพระมหากุพุทธางกูรลงมาเป็นเพียง ‘มหาราช’ และขอให้สอบสวนหลักฐานประวัติศาสตร์แท้จริงว่า ชื่อกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งขึ้นเมื่อใด เพื่อฉลองวันครบรอบ ๒๐๐ ปีให้ถูกต้อง” นั้นย่อมเป็นเครื่องแสดงว่า เขามีความเคารพ

อย่างปราศจากการเสแสร้งและรู้จักเท่าทันสถาบันพระมหากษัตริย์ของเขาเพียงใด และด้วยท่าทีเช่นนี้แหละที่ทำให้สามัญชนอย่างเขาคิดหาทางจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้บังเกิดคุณมากกว่าโทษ คนไทยเมื่อสมัย ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว แม้จะค่อนข้างวิพากษ์วิจารณ์เจ้านายและพระมหากษัตริย์รุนแรงเพียงใด ก็ยังไม่คิดไปถึงขั้นรื้อถอนสถาบันคู่บ้านคู่เมืองนี้ลงโดยสิ้นเชิง เทียนวรรณทั้งที่ถูกกลั่นแกล้ง จำขังเป็นเวลาถึง ๑๔ ปี และวิพากษ์ระบอบสมบูรณาญาไว้มาก แต่เขาก็เรียกร้องให้ราษฎร **“รักษากันเมืองเราช่วยเจ้านาย”**

ปรีดีฯ เองก็ตระหนักโดยปราศจากอคติใดๆ ว่า พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ล้วนประกอบพระราชกรณียกิจที่เป็นคุณูปการแก่บ้านเมืองมากกว่าโทษ พระสยามินทรราชมิได้ใช้อำนาจสิทธิขาดของพระองค์โดยอำเภอพระทัย ดังคำอธิบายกฎหมายปกครองที่ปรีดีฯ ใช้บรรยายแก่นักเรียนกฎหมาย เมื่อก่อนปี ๒๔๗๕ ว่า

“แม้พระราชนาฎาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะไม่มีกฎหมายจำกัดไว้ก็ดี พระองค์ก็ยังทรงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตรและราชจรรยาอื่นๆ จะเห็นได้ว่า ในการราชาภิเษกและปฐมนิเทศราชโองการ ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานเมื่อทรงรับราชการแล้ว ก็คือพระองค์จะทรงครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอและทรงตั้งสัตยาธิษฐาน ตั้งพระราชหฤทัยดำรงทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตรจรรยาและอื่นๆ”^{๔๘} และข้าแผ่นดินอย่างปรีดีฯ ยังตระหนักดีด้วยว่า “พระราชนาฎาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในประเทศสยามนี้ได้มีคติมาจากไทยในครั้งเดิม ซึ่งต่างกับการปกครองของขอม การปกครองของขอมคล้ายกับกษัตริย์ในประเทศยุโรปสมัยโบราณ เช่นในประเทศฝรั่งเศสสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

แผ่นดินซึ่งถือว่าพระราชานุญาตของกษัตริย์นั้นได้มาจากพระเจ้า”^{๗๖} ยิ่งไปกว่านั้นเขายังเห็นด้วยกับพระมติของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ปราชญ์นักปกครองชนชั้นศักดินาผู้ที่เขาเชื่อถือในพระสติปัญญาอย่างปราศจากความกั้นแห่งแคลงใจว่า

“ก็แต่ประเพณีการปกครองของขอมกับของไทยเหมือนกันอย่างหนึ่ง ซึ่งถือเอาอำนาสิทธิของพระเจ้าแผ่นดินเป็นหลักในการปกครอง มาผิดกันที่พวกชอบถือลัทธิตามชาวอินเดียสมมติว่า พระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์หรือเป็นพระอิศวร พระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเลี้ยงโลก และอาศัยพราหมณ์เป็นเจ้านายปกครอง ลักษณะการที่พวกขอมปกครองราษฎรจึงคล้ายกับนายปกครองว่าวตรงกับคำภาษาอังกฤษซึ่งเรียกว่า Autocratic Government

ส่วนวิธีการปกครองของไทยนั้น นับถือพระเจ้าแผ่นดินเป็นบิดาของประชาชนทั้งปวง...ดังนี้ จึงเป็นว่าวิธีการปกครองของไทยเป็นอย่างบิดาปกครองบุตรหรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า Paternal Government ยังใช้เป็นหลักวิธีปกครองประเทศสยามสืบมาจนทุกวันนี้

แต่ในกาลต่อมาการปกครองของประเทศสยามได้มีลัทธิขอมมาเจือปนอยู่บ้าง เช่น เรื่องทาส ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงฯ ได้ทรงกล่าวไว้ว่า พวกไทยที่ลงมาอยู่ข้างใต้ มารับประเพณีการใช้ทาสตามประเพณีขอม

ดังนี้ธรรมะตามที่กล่าวมาแล้วจึงสืบเนื่องมาแต่ทางพระพุทธศาสนา”^{๗๗}

จะเห็นได้ว่าปรีดีฯ ไม่เพียงแต่เข้าใจในระบบราชาธิปไตยที่มีลักษณะเฉพาะของไทยเท่านั้น เขายังรู้ซึ่งถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนามากกว่าด้วย ในฐานะที่เป็นธรรมเนียมประเพณีรัฐธรรมนูญ (Constitutional Customs)

และเป็นตัวคานมิให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจไปในทางผิดทำนองคลองธรรม เขาเชื่อว่าพุทธศาสนาได้ช่วยให้สถาบันนี้มีความเป็นประชาธิปไตย ดังที่เขากล่าวถึงความเชื่ออย่างไม่เปลี่ยนแปลง ในกาลเวลาต่อมาว่า

“เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สยามแล้ว ได้มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้ถือเคร่งครัดในทศพิธราชธรรม และปกครองสยามตามคติประชาธิปไตย โดยจัดอิทธิพลไสยศาสตร์แห่งคติพราหมณ์ อาทิ พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ก็ได้ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่าง ที่รับฟังความเดือดร้อนของราษฎร ผู้ใดทุกข์ก็ทูลเกล้าถวายฎีกา ซึ่งพระองค์ได้ทรงช่วยแก้ไขทำให้ชาวไทยได้รับความผาสุกสมดังที่ทรงจารึกไว้ในหลักศิลาจารึกว่า ‘ในน้ำมีปลาในนามีข้าว’

ต่อมาในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ก็มีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ได้เจริญรอยตามพ่อขุนรามคำแหง แต่อิทธิพลไสยศาสตร์ได้แทรกเข้ามาจึงทำให้บางพระองค์สนับสนุนวิธีนั้นของลัทธิพราหมณ์อันเป็นลัทธิที่ขัดแย้งต่อคติประชาธิปไตยทางพุทธศาสนา ผลก็คือ ในระหว่างเวลา ๔๐๗ ปี แห่งสมัยอยุธยา...มีพระมหากษัตริย์ถึง ๓๔ พระองค์ ถ้วนเฉลี่ยองค์ละ ๑๒.๓ ปี เท่านั้น”^{๖๔}

และด้วยความเข้าใจลึกซึ้งในประเพณีการปกครองของไทยนี้เอง คณะราษฎรได้อัญเชิญพระที่นั่งมณีนางคคิลามาประดิษฐานบนพระที่นั่งอนันตสมาคมให้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ เพราะนี่ถือว่าเป็นชัยชนะทางการปกครองที่สามารถสืบทอดประเพณีประชาธิปไตยของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน”^{๖๕}

พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีที่ปรีดีฯ ชื่นชมเป็นพิเศษ เห็นจะได้แก่พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ปรีดีฯ เชื่อว่าแท้ที่จริง พระมหากษัตริย์พระองค์นี้มีพระบรมราชปณิธานที่จะจัดตั้งปาลิเมนต์ขึ้นในสยาม โดยทรงริเริ่มเคาน์ซิล ออฟ สเตต หรือรัฐมนตรีสภา เพื่อปรึกษาราชการแผ่นดิน เป็นการปูทางไปสู่ปาลิเมนต์ หากแต่สภาวะการณ์ไม่เหมาะสมในรัชสมัยของพระองค์ ปรีดีฯ เองก็แสดงความเห็นใจในพระองค์ท่านว่า “การจะจัดตั้งสภานิติบัญญัติหรือปาลิเมนต์ในประเทศสยามให้มีอำนาจเต็มทีนั้น คงจะได้ทรงพระวิจารณ์โดยสุขุมแล้ว” และยังเห็นต่อไปว่า “ประเทศสยามในครั้งกระนั้น (รัชกาลที่ ๕ - ผู้เขียน) ดูเหมือนจะเกินหน้าประเทศรัสเซียในทางสภากาการแผ่นดินเสียอีก”^{๙๖}

นอกจากรัฐมนตรีสภานี้แล้ว ปรีดีฯ ยังเชื่อว่า รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระดำริอย่างอื่นๆ ที่สื่อว่าพระองค์มีพระราชปณิธานเช่นนั้นอย่างแน่นอน

“ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แห่งพระราชวงศ์จักรีนั่น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ซึ่งเป็นรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสละพระราชอำนาจหลายประการของพระองค์ เพื่อเปิดทางสู่ประชาธิปไตยแบบตะวันตกโดยวิธี ‘Evolution’ หรือ ‘วิวัฒน์’ อย่างสันติ อาทิ ได้ทรงแก้ไขระบบทาสต่อจากที่กษัตริย์สมัยอยุธยาได้ทรงแก้ไขไว้บ้างในการให้ทาสได้มีมนุษยภาพมากขึ้นโดยวิธีสันติทีละขั้นๆ ครั้นแล้วใน ค.ศ. ๑๙๐๕ ก็ได้ทรงประกาศยกเลิกระบบทาสทั้งหลาย พระองค์ได้ทรงเริ่มปรับปรุงระบบสังคมและประเพณีที่ล้าสมัยหลายอย่าง...อาทิ เมื่อได้เป็นพระมหากษัตริย์แล้วได้โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการเลิกวิธีหมอบคลานกราบในการเข้าเฝ้าโดยให้ใช้วิธียืนถวายคำนับ...ดังนั้น รัชกาลที่ ๕ จึงทรงวางเบิกทางการมีระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกโดยทาง ‘Evolution’ หรือ ‘วิวัฒน์’

การบำเพ็ญพระองค์ของรัชกาลที่ ๕ จึงต่างกับพระเจ้าชาร์นโกลาสที่ ๒ ที่ได้ทรงฟื้นฟูศาสนาคริสต์ที่พระเจ้าชาร์องค์ก่อนๆ ได้สละไปบ้างแล้ว...”^{๕๑}

จากภูมิหลังทางความคิดโดยสังเขปนี้เอง ทำให้พอเชื่อได้ว่า ปรีดีฯ คงไม่คิดทำการตัดอำนาจรัชกาลที่ ๗ หากแน่ใจว่าพระองค์จะทรงลดพระสถานะลงมาอยู่ใต้กฎหมายเองอย่างสันติ และอันที่จริงในเช้าตรู่วันที่ ๒๔ มิถุนายน นั้นเอง แม้จะมีคำประกาศออกไปอย่างรุนแรง ในลักษณะที่ว่า อาจจะมีการล้มระบอบราชาธิปไตยแล้วสถาปนาสาธารณรัฐขึ้น แต่นั่น “ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่”^{๕๒} ในกรณีนี้แลndon ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

“การแสดงออกอย่างเกรี้ยวกราดของคณะราษฎรได้ผ่อนคลายเล็กน้อยภายในวันแรก (๒๔ มิถุนาฯ-ผู้เขียน) นั่นเอง ทั้งนี้เมื่อการณปรากฏแล้วว่าคณะพรรคได้สามารถยึดอำนาจการปกครองได้อย่างแท้จริงแล้ว แม้ว่าในคำประกาศข้างต้น บรรดาผู้นำคณะฯ จะได้ประกาศว่าหากพระมหากษัตริย์ไม่เต็มพระทัยยอมตามคำเรียกร้องของพวกเราแล้วละก็ พวกเราจะสถาปนาสาธารณรัฐขึ้น โดยมีสามัญชนที่ได้รับการเลือกตั้งขึ้นมาทำหน้าที่ประมุขประเทศตามระยะเวลาที่กำหนด แต่ในจดหมายที่มีถึงพระมหากษัตริย์พวกเขาเพียงแต่กล่าวว่า จะทำการคัดเลือกเชื้อพระวงศ์พระองค์อื่นขึ้นมาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ”^{๕๓}

จะเห็นได้ว่าคณะราษฎรไม่มีเจตนาที่จะสถาปนาสาธารณรัฐตั้งแต่วินาทีแรกซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของปรีดีฯ และผู้นำก่อการบางคนซึ่งบันทึกขึ้นภายหลัง^{๕๔} ยังได้รับการตอบสนองจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เป็นอย่างดี โดยที่ทรงยอมรับเป็น “ตัวเชิด” ด้วยแล้ว ท่าทีของคณะราษฎรก็เป็นไปในทางไกล่เกลี่ยกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น ดังนั้นการยึด

อำนาจการปกครองจึงกลายเป็นการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ และต่อมาก็ทำพิธีขอพระราชทานอภัยโทษเพื่อเป็นการสมานรอยร้าวกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เจตนาที่จะประสานรอยร้าวของคณะราษฎรเป็นไปด้วยความจริงใจมากขึ้นเมื่อได้แต่งตั้งพระยามโนปกรณนิติธาดาขุนนางเก่าขึ้นเป็นหัวหน้าคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) เพื่อเป็นตัวประสานระหว่างรัชกาลที่ ๗ กับคณะราษฎร และบุคคลที่เป็นตัวตั้งตัวตีในการสนับสนุนขุนนางผู้นี้ขึ้นมาก็คือปรีดีฯ นั่นเอง^{๕๖} แต่การใกล้ชิดในจุดนี้กลับนำมาซึ่งความร้าวฉานชนิดที่ไม่มีทางประสานกันได้ในภายหลัง เมื่อพระยามโนฯ ได้กลับกลายเป็นหยวนซีโซของเมืองไทยที่พยายามโค่นล้มคณะราษฎรและชักชวนการปกครองใหม่ซึ่งมีอายุไม่ทันสองขวบปีให้ถอยหลังเข้าคลอง แต่การที่พระยามโนฯ เกือบทำการเช่นนั้นได้สำเร็จก็เพราะความแตกแยกและความไร้อุดมการณ์อันแน่นอภายในคณะราษฎรด้วยกันเองเป็นเหตุสำคัญ ในการศึกษาเรื่องความขัดแย้งระหว่างรัชกาลที่ ๗ กับคณะราษฎรนี้ จุดที่ควรสนใจเป็นพิเศษก็คือ ความขัดแย้งที่พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงมีต่อปรีดีฯ หลังจากที่ถูกตัดอำนาจลงอย่างไม่คาดฝัน ความรู้สึกที่รัชกาลที่ ๗ ทรงมีต่อปรีดีฯ ก็เป็นไปในด้านลบ ในขณะที่พระองค์ยังทรงวางพระทัยในผู้นำก่อการคนอื่น ๆ อาทิเช่น พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ว่าเป็น “Convinced monarchists”^{๕๗} แต่สำหรับปรีดีฯ แล้วกลับทรงเห็นว่า

“The section of the People's Party which stand by Luang Pradit is the only section which has a policy and leadership. Pradit has some idea of Political manoeuvring and party organisation. His followers worship him and follow blindly. His aim is a Socialist

republic. He realises that a Republic is not possible at the moment but wants it as soon as possible”^{๕๓}

รัชกาลที่ ๗ ทรงเข้าพระทัยถูกต้องที่ว่ากลุ่มของหลวงประดิษฐไพเราะเป็นกลุ่มที่มีแนวนโยบายแจ่มชัดเพียงกลุ่มเดียว แต่พระองค์ทรงวิตกใน “leadership” ของปรีดีฯ มากเกินกว่าเหตุ เพราะปรีดีฯ ไม่เคยมีฐานอำนาจในคณะรัฐมนตรีหรือในกองทัพอ่างแท้จริงเลย นอกจากมีเสียงข้างมากในสภาซึ่งสำหรับในวงการเมืองไทยแล้วไม่สามารถถือได้ว่าเป็นฐานอำนาจที่แน่นอนได้ แต่อย่างไรก็ตามข้อกล่าวหาเหล่านี้ก็ยังไม่ฉกรรจ์เท่ากับที่ทรงปักพระทัยว่า ปรีดีฯ ต้องการ **สาธารณรัฐสังคมนิยม** ทรงหวั่นวิตกว่าไม่วันใดวันหนึ่งเมื่อโอกาสเหมาะสม ปรีดีฯ คงฉวยโอกาสโค่นราชบัลลังก์แล้วสถาปนาระบอบการปกครองอย่างเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในรัสเซียหลังเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ วิทยุจุฬาทานเช่นนี้เองที่ทำให้รัชกาลที่ ๗ ทรงมีความรู้สึกเป็นเส้นขนานกับแนวทางของปรีดีฯ ตราบจนสละราชสมบัติแล้ว ทางฝ่ายปรีดีฯ เองเล้ามีเจตนาแอบแฝงดังที่ทรงกล่าวหาหรือไม่ ปรีดีฯ เคยชี้แจงอย่างเปิดเผยในการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติว่า เค้าโครงการฯ ที่เขาเสนอเป็นแบบ “แคปปิตอลลิสต์และโซเชี่ยลลิสต์ผสมกัน”^{๕๔} หรือหากจะกล่าวตามบันทึกของเขาในภายหลังว่า “สมควรที่สยามจะได้มีแผนเศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยสมานกับสภาพท้องที่กาลสมัยของสยามเท่าที่ผมประสบพบเห็น และที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อๆ มาในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น

ฉะนั้นผมจึงได้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเสนอที่ประชุมเพื่อนที่ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุงปารีส”^{๕๕}

อย่างไรก็ตาม ความคิดสังคมนิยมของปรีดีฯ จำกัดอยู่เฉพาะใน

ด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ส่วนในด้านการเมืองเขาต้องการให้เป็นแบบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ ทั้งเขาไม่เชื่อเลยว่าระบอบสาธารณรัฐจะเป็นประชาธิปไตยมากกว่า ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังข้อวิจารณ์จุดอ่อนของการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๗๘๙ - ๑๗๙๙ ซึ่งเขาเขียนขึ้นหลังการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ ไม่กี่เดือนว่า

“การปฏิวัติใดหนักไปในทางความคิด ในทางแสงสิทธิเท่านั้นแล้ว ความสนใจของผู้ปฏิวัติในครั้งกระนั้น (ปฏิวัติฝรั่งเศส-ผู้เขียน) มุ่งหนักไปในทางที่จะเปลี่ยนแบบ เปลี่ยนบุคคลผู้เป็นประมุขแห่งการปกครอง เช่น เปลี่ยนแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญมาเป็นแบบประชาธิปไตยโดยไม่มีพระมหากษัตริย์ เป็นต้น อันการเปลี่ยนแต่เพียงแบบเช่นนี้ ประโยชน์ที่จะได้แก่ราษฎรในความสุขสมบูรณ์นั้นย่อมจะไม่แตกต่างกันนัก เพราะระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญอาจประสิทธิประสาทสิทธิที่เอกชนพึงได้รับ เหมือนดังกับระบอบประชาธิปไตย โดยไม่มีพระมหากษัตริย์ได้ ปัญหาต่อไปไม่น่าจะสนใจในเรื่องแบบแห่งการปกครอง ควรสนใจในการที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรซึ่งได้รับสิทธิแล้วตามรัฐธรรมนูญ”^{๔๖}

ข้อเคลือบแคลงของรัชกาลที่ ๗ มีมูลมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ปรีดีฯ เสนอในปี ๒๔๗๖ อย่างไม่ต้องสงสัย ชนชั้นสูงมีความอ่อนไหวง่ายที่จะทึกทักว่า “วิธีการหรือหลักการทางเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยการเลิกล้างเสียทั้งหมด หรือแต่บางส่วนซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน โดยให้ประเทศหรือประชาชนร่วมกันเข้าเป็นเจ้าของ”^{๔๗} เป็นคอมมิวนิสต์ไปเสียทั้งหมด แทนที่จะเห็นว่ามันเป็นเพียงหลักการของสังคมนิยม ที่ประเทศทุนนิยมในยุโรปหลายประเทศนำไปใช้ ฉะนั้น เค้าโครงการฯ ของปรีดีฯ จึงได้รับการคัดค้านอย่างเอาเป็นเอาตายจากชนชั้นปกครองเก่า ถึง

กับมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ปิดสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ โดยอ้างเหตุผลว่า “เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการสมควรที่สภาจะพึงดำริเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจอันเป็นรากเหง้าแห่งความเป็นอยู่ของประเทศมาแล้วแต่โบราณกาล ณ บัดนี้ และสามารถจะนำมาซึ่งความไม่มั่นคงต่อประเทศและทำลายความสุขสมบูรณ์ของอาณาประชาราษฎร ทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นเวลาฉุกเฉินแล้วสมควรต้องจัดการป้องกันความหายนะอันจะมาสู่ประเทศและอาณาประชาราษฎรทั่วไป”^{๕๖}

พร้อมกันนั้นรัฐบาลของพระยามโนฯ ก็ออก “พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ๒๔๗๖” และออกแถลงการณ์ประณามปรีดีฯ ว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” บีบบังคับให้เขากับภรรยาต้องเดินทางออกนอกประเทศในปีเดียวกันนั้นเอง อย่างไรก็ตามเมื่อย้อนกลับไปดูเบื้องหลังการกล่าวหาในครั้งนั้น ก็จะเป็นการมัดมือชกกันอย่างไ้เป็นธรรมดา เพราะเจตนาที่รัชกาลที่ ๗ คัดค้านเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีฯ นั้นไม่ใช่เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของ “อาณาประชาราษฎร” หากเพื่อปกป้องสถานะและผลประโยชน์ของพระองค์และชนชั้นสูงไว้ ยกตัวอย่างเช่นในเค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ มาตรา ๗ ปรีดีฯ เสนอให้มีการจัดเก็บภาษีมรดก^{๕๗} รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย^{๕๘} ตอบโต้ความในมาตรานี้อย่างเป็นทางการ ในทำนองห่วงใยผลประโยชน์ของราษฎรว่า “การเก็บภาษีนั้นมีขีดที่สูงสุดเหมือนกัน และการเก็บภาษีนี้นี้ถ้าเก็บเกินไปก็ทำให้การทำมาหากินล้ม เพราะฉะนั้นจึงได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า วิธีที่รัฐบาลจะริบของนั้นไม่มีอะไรดีเท่ากับริบเอาด้วยการเก็บภาษี”^{๕๙} แต่หากจะให้นึกแน่ว่าเบื้องหลังของการโต้แย้งนี้พระองค์ทำเพื่อใคร ก็คงดูได้จากพระราชบันทึกที่ว่า

“ฉันขอชี้แจงความคิดของฉันในเรื่องภาษีมรดกโดยละเอียดและเพื่อ

ที่จะให้เข้าใจเรื่องรอบคอบ ฉันต้องกลับย้อนไปเล่าเรื่องตั้งแต่ต้น ภาชิมฤตก
นี้ ฉันมีความเห็นอยู่นานแล้ว ว่าเป็นภาษีที่ยังไม่ควรจะมีในประเทศสยาม
เพราะอาจให้ผลร้ายมากกว่าผลดี...แต่ ม.จ.ไวยथाกร ร้องเอากับฉันว่า อย่า
ให้วิไธยพระราชบัญญัตินี้เลย เพราะจะเก็บแต่เล็กน้อยและมีไว้เพื่อ Social
Justice การวิไธยพระราชบัญญัตินี้จะทำให้เกิดเป็นการแตกร้างกันขึ้นใน
ระหว่างตัวฉันกับรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร จึงได้ตกลงใจว่า จะปล่อย
ทั้งที่ไม่เห็นชอบด้วยเลย โดยหวังว่าภายหลังอาจเปลี่ยนแปลงได้... นอกจากนี้
นี้ถ้าหากเก็บภาษีฤตกจากพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นการทำลายฐานะของ
พระองค์ และต่อไปก็จะไม่สามารถดำรงพระเกียรติยศไว้ให้สมควรเป็นที่
เชิดชูของชาติได้ ฉันไม่สามารถที่จะลงนามในพระราชบัญญัติใดๆ ที่จะ
เป็นการทำลายฐานะของพระมหากษัตริย์ต่อไปภายหน้าโดยทางตรงหรือทาง
อ้อม”^{๕๔} การที่พระองค์จะรักษาสถาปณียะส่วนพระองค์เพียงเท่านั้นยังพอ
ทำเนา แต่ที่พระองค์ไม่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่ทรงเป็น
ประมุขของประเทศก็คือ การเชื่อเชิญให้มหาอำนาจเข้าแทรกแซงกิจการ
ภายในสยาม ไม่ว่าคณะราษฎรจะเป็นเหลือบฝูงใหม่ และปรีดีฯ จะเป็น
คอมมิวนิสต์ตามความเข้าใจของพระองค์จริงหรือไม่เพียงใดก็ตาม ก็
ควรเป็นเรื่องที่คนไทยควรต่อสู้กันเองภายในมากกว่า พระองค์ได้มีพระ
ราชหัตถเลขาถึงนายเจมส์ แบกซ์เตอร์ ที่ปรึกษาชาวอังกฤษดังนี้

“Sorry to have asked you to come down to HuaHin and not
to be able to see you. Have lately discovered that the Government
does not like me to see foreigners without being watched by one
of themselves. They think the foreigners are on the side of the
princes and prefer Absolute Monarchy. They are suspicious

that the Princes will call on England or France to help them to get back to power.

The chief fight is against Communism. Perhaps you and other foreign advisers can still help by threatening to resign enbloe. They are still afraid of the bogey of foreign intervention. One must use that bogey to the last even if there is no chance of foreign intervention taking place. Hope you can do something to dangle that bogey in their faces. Sorry to be so melodramatic”^{๕๖}

แต่เดชะบุญที่แผนการของพระองค์ท่านล้มเหลว “อังกฤษไม่พอใจการปล่อยข่าวเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะจะทำให้มีผลกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์โดยเฉพาะชื่อเสียงของอังกฤษเป็นอย่างมาก ควรรู้ไว้ด้วยว่าในขณะนั้นประเทศญี่ปุ่นกำลังพยายามแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนแหลมอินโดจีนเพื่ออุดมการณ์เอเชียสำหรับชาวเอเชีย และเป็นปฏิปักษ์ต่อจักรวรรดินิยมตะวันตก ความเป็นไปดังนี้เอื้อให้รัฐบาลมีข้อต่อรองมิให้ประเทศอังกฤษแทรกแซงในกิจการของประเทศโดยปริยาย”^{๕๗}

ข้อชวนสังเกตประการหนึ่งคือ แม้รัชกาลที่ ๗ จะมีอคติต่อปรีดีฯ อย่างไรก็ตาม แต่สำหรับปรีดีฯ แล้วเขาให้ความเคารพสักการะต่อพระองค์ท่านอย่างสูงเสมอมา เขายอมรับว่า ได้ “พลั้งพลาดบกพร่องอันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ต้องสละราชสมบัติ”^{๕๘} และเมื่อขึ้นรัชกาลใหม่ ปรีดีฯ ได้สรุปบทเรียนที่ผ่านมาโดยเขาไม่หยิบยกเค้าโครงการเศรษฐกิจอันเป็นเหตุให้ขัดแย้งกับสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาพูดอีกเลย และในยุคเชื่อนำชาติพ้นภัย สถานะของพระมหากษัตริย์ถูกคุกคามอย่างหนัก พิบุลฯ ถึงกับประกาศอย่างกำเริบเลิບสานว่า “ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่คือพระเจ้า

แผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดแน่นอน ที่มีอยู่ก็คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีความ ศาสนาก็ไม่ ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญ ก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม่ได้ ผม จึงให้ตามนายกรัฐมนตรี^{๑๑} พิบูลฯ ได้ติดนติเยมกษัตริย์ มีการโฆษณาส่งเสริม บารมีท่านผู้นำกันอย่างเอิกเกริกทั่วประเทศ ในโรงมหรสพถึงกับมีรูป ๗๗๗ ให้ประชาชนเคารพแทนพระบรมฉายาลักษณ์และให้มีการชกธงชาติใน วาระดิถีคล้ายวันเกิดของท่านผู้นำด้วย

ปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการได้ก้าวเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญใน การปกป้องสถานะของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ไว้จากการ คุกคามของนายกรัฐมนตรีและสมุนผู้นิยมเผด็จการแบบฟาสซิสต์-นาซี ในยุค นั้นความจงรักภักดีของปรีดีได้แสดงออกอย่างเห็นได้ชัดในคราวถวายความ ปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า^{๑๒} ในระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ ๒ และเป็นที่ยอมรับกันว่าหากไม่ได้ผู้สำเร็จฯ คนนี้แล้ว ก็ยากที่เจ้านายและคณะราษฎรจะประสานร่วมมือกันดำเนินขบวนการ เสรีไทยจนสามารถพลิกฟื้นสถานะของฝ่ายแพ้สงครามมาเป็นฝ่ายพันธมิตรได้ และหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุด ผู้สำเร็จฯ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลก็ได้สถาปนา ให้นกโทษไชยรังสิต ประยูรศักดิ์ รังสิต ณ อยุธยา ดำรงฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์พร้อมทั้งพระราช ทานอิสริยยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เคยได้รับพระราชทานอยู่แต่เดิม ทุกประการ และในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของยุวกษัตริย์ รัชกาล ที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๗ เขาก็ให้ตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแก่ บุคคลที่กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจลครั้งกบฏบวรเดช (๒๔๗๖) และกบฏ

นายสิบ (๒๔๗๔) รวมทั้งนักโทษเด็ดขาดรุ่นปี ๒๔๘๑

ต่อมาก็ได้สถาปนาพระเกียรติของรัชกาลที่ ๗ ให้คืนคงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยอย่างเต็มที่ และคนผู้นี้ก็นั่นแหละที่เป็นตัวตั้งตัวตีให้ก่อตั้งหอสมุดดำรงราชานุภาพขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับพระองค์ท่าน ทั้งๆ ที่นักการเมืองในรุ่น ๒๔๗๕ นั้น ไม่มีใครนับถือผู้นำทางสติปัญญาอย่างสมเด็จพะองค์นี้อีกแล้ว พิบูลเคยประกาศด้วยซ้ำไปว่า “กรมดำรง” กลับมาจะให้ทหารยิงทิ้งเสียทันที^{๕๔} และเมื่อสมเด็จฯ เสด็จกลับเข้ามาจากปิ่นัง ผู้นำคณะราษฎรคนเดียวที่มาเข้าเฝ้าถึงดำเนินด้วยเห็นคุณค่าในพระองค์ท่านคือปรีดีฯ เป็นเหตุให้ทรงฝากฝังบ้านเมืองไว้กับผู้นำประเทศรุ่นใหม่ที่เป็นไพร่สามัญชนคนนี้ โดยหวังว่าเขาจะเป็นผู้สืบต่อการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทยในรุ่นต่อไปได้ ปรากฏว่าภาพพจน์ของปรีดีฯ (ในช่วงระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒) ในสายตาของเจ้านายก็ดีขึ้น จนกระทั่งว่าหากไม่เคยมีภูมิหลังมาก่อนว่าเขาคนนี้เป็นผู้เขียนคำประกาศคณะราษฎรฉบับแรกและเป็น “มันสมอง” ในการตัดอำนาจของระบบเจ้าลง สัมพันธภาพระหว่างเจ้านายกับเขาก็คงเป็นไปอย่างราบรื่น

แต่กระนั้นก็ยังไม่ได้แล้วมีคนมองการคืนดีกับเจ้าว่าเป็นเล่ห์เหลี่ยมของปรีดีฯ ที่แอบอิงเจ้าเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตัวเอง ทั้งที่ความจริงนั้นน่าจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามมากกว่า เช่นมีคนกล่าวหาว่าปรีดีฯ อิง ม.จ. อภัยศรามา เทวกุล เพื่อประโยชน์ของตนดังกล่าว แต่อันที่จริงแล้วหม่อมเจ้าหญิงพระองค์นี้และเจ้านายท่านอื่นๆ ต่างหากที่หันมาแอบอิงปรีดีฯ เพื่อให้เป็นกันชนกับพิบูลฯ ในยุคเชื้อผู้นำ โดยที่เจ้านายเหล่านี้เป็นมิตรกับปรีดีฯ ด้วยประสงศ์อันใดก็ได้ได้รับการพิสูจน์อย่างแจ่มชัดในภายหลังจากนั้นไม่นาน เมื่อปรีดีฯ ตกเป็นแพะรับบาปในกรณีสวรรคต ร. ๘^{๕๕} ทั้งหมดนี้

แสดงให้เห็นว่า แม้ปรีดีฯ มิใช่บุคคลที่อาจจะกล่าวได้เต็มทีว่าเป็น Royalist แต่เขาก็เห็นอย่างปราศจากอคติว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นของคู่บ้านคู่เมืองอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้สืบไป เพื่อความต่อเนื่องระหว่างอดีตกับอนาคต มิใช่ความต่อเนื่องในแง่การเมืองการปกครองเท่านั้น หากเป็นการต่อเนื่องทางคุณค่าวัฒนธรรมและสติปัญญาอย่างไทยที่สถาบันนี้มีส่วนสร้างสรรค์อย่างสำคัญมาโดยตลอด และการที่ปรีดีฯ ทำการลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงนี้ มิใช่ประสงค์จะลดพระเกียรติและพระสถานะอันเป็นที่สักการะของพระองค์ลงไปก็หาไม่

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนาฯ และ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕^{๖๖} ซึ่งปรีดีฯ มีส่วนสำคัญในการร่างนั้น ได้ระบุสถานะของพระมหากษัตริย์ให้อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมืองและไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มใดคณะใด ถือคตินาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญของอังกฤษที่ว่า “พระราชาธิบดีทำอะไรไม่ผิด” (The king can do no wrong) เพราะพระองค์มิได้ทรงทำอะไรโดยพระองค์เอง ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อความยั่งยืนหรือจะพูดให้ชัดก็คือความอยู่รอดของสถาบันนี้เอง ภายใต้สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของโลกซึ่งแปรเปลี่ยนไปแล้ว แต่เรื่องสถานะพระมหากษัตริย์กับรูปแบบการปกครอง ตามทัศนะของปรีดีฯ ไม่ต้องกับพระราชดำริของรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงต้องการให้พระมหากษัตริย์ในระบบรัฐธรรมนูญเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองโดยตรง ดังจะวินิจฉัยได้จากเนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่นายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์^{๖๗} ร่างขึ้นตามแนวพระราชดำริ เช่นในหมวดที่ว่าด้วยการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีว่า “นายกรัฐมนตรีจักต้องได้รับการคัดเลือกโดยพระมหากษัตริย์ และจักต้องรับผิดชอบต่อพระมหากษัตริย์ในการบริหารรัฐบาล พระราช

อำนาจของพระมหากษัตริย์ในการคัดเลือกนายกรัฐมนตรีจึงต้องไม่ถูกจำกัด
เลย^{๖๑๖}

จากจุดนี้เองที่ทำให้พวก Ultra Royalist ถือโอกาสก่อรัฐประหาร ๒๔๙๐ โค่นล้มรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยฉบับ ๒๔๘๙ ของปรีดีฯ ลง แล้ว ฟื้นฟูพระราชอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ขึ้นมาทั้งในทาง รัฐธรรมนูญและในทางลับ และผลที่ตามมาหลัง ๒๔๙๐ ก็คือ สถาบันพระ มหากษัตริย์ถูกดึงลงมาพัวพันเกมสัการะเมืองอันสกปรกของชนชั้นปกครอง เผด็จการที่อ้างตัวว่าเป็นพวกกษัตริย์นิยม แต่ใช้อำนาจเด็ดขาดยิ่งกว่าพระ มหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาฯ เสียอีก แต่นักเผด็จการเหล่านั้นมีสฤทธ ์เป็นต้น กลับมิได้รับการดำเนินคดีจากองค์พระประมุขเหมือนกับที่ปรีดีฯ และคณะราษฎรเคยได้รับการดำเนินว่า ไม่ให้ประชาธิปไตยสมบูรณ์แก่ ประชาชน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะทรงเข้าพระทัยว่า นักเผด็จการพวกนั้น จงรักภักดีและคืนพระราชอำนาจบางส่วนให้แก่พระองค์มากกว่ารัฐบาลชุด คณะราษฎร

ความนึกคิดของปรีดีฯ ในเรื่องสถานะพระมหากษัตริย์กับรูปแบบ การปกครองประสบความสำเร็จพอสมควรตลอดมา นอกจากเขาไม่ประสบความสำเร็จในการทำให้สถาบันนี้เข้าใจถึงความจำเป็นที่จะต้องอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ที่เป็นประชาธิปไตยและอยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมืองแล้ว ตัวเขา เองยังถูกกล่าวหาว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อราชบัลลังก์อย่างร้ายแรง อันเป็นเหตุให้ ถึงขาดทางการเมืองในที่สุด

การสร้างสรรคเอกลักษณ์ประชาชาติกับหลัก ๖ ประการ

หากเอกลักษณ์มิใช่หมายถึงรูปแบบภายนอกที่แสดงออกทาง

ขนานธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมอย่างเดียวกันแล้ว ความหมายของเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งกว่าน่าจะอยู่ตรงที่ตัวคุณค่า คุณภาพและการสร้างสรรค์สติปัญญาภายในสังคมนั้น ถ้ากล่าวตามความหมายอย่างหลังปริติฯ ก็มีแนวทางในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ประชาชาติอย่างแจ่มชัดหลังจากที่สมเด็จพระยาดำรงฯ ประกาศเอกลักษณ์ของชนชาติไทย ๓ ประการแล้ว ครั้นอีกเดือนหนึ่งต่อมามีคำประกาศคณะราษฎรกล่าวถึงแนวทางในการสร้างสรรค์ประเทศตามหลัก ๖ ประการ ในวันที่เปลี่ยนแปลงการปกครองนั่นเอง และหลัก ๖ ประการนี้เป็นหลักในการสร้างเอกลักษณ์ประชาชาติที่ปริติฯ ยึดถือมาโดยตลอด หลัก ๖ ประการได้แก่

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง

๔. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาของหลัก ๖ ประการกับพระมติของสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ แล้วจะเห็นความคล้ายคลึงกันตรงที่ทั้ง ๒ มตินี้ต่างมุ่ง

ไปสู่ประเด็นการสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ โดยที่หลัก ๖ ประการแม้จะมีมิติในด้านลึกลงกว่าพระมติของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ แต่ก็กำหนดออกมาเป็นรูปธรรมที่จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ เช่น พระมติข้อแรกกล่าวว่า คนไทยรักอิสรภาพเป็นชีวิตจิตใจ ซึ่งก็ตรงกับหลักข้อ ๑ ว่า “จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศให้มั่นคง” นี่แสดงว่า ปัญหาเรื่องอิสรภาพเอกราชอธิปไตยเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดของความเป็นไทย ส่วนพระมติ ๒ ข้อหลังแม้จะไม่ตรงกับหลักอีก ๕ ข้อที่เหลือทุกข้อ แต่ก็ใกล้เคียงกัน เช่นพระมติข้อที่ ๒ ว่าด้วยคนไทยไม่ชอบความรุนแรง ก็เข้ากันได้กับหลักข้อ ๒ ส่วนหลักข้ออื่นที่เหลือซึ่งเน้นความสุขสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ ความเสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษานั้น ก็เป็นองค์คุณสากลในการสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ ข้อสำคัญคือสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย อันหมายถึง เอกราช เสรีภาพ เสมอภาค (ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม) โดยเฉพาะที่มีพื้นฐานทางศาสนธรรมและจริยธรรมรองรับนั้นเป็นหลักเดียวกับที่ปรากฏอยู่ในคิลจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั่นเอง^{๑๐๐} และด้วยความเข้าใจในประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของไทยที่ผ่านมา คณะราษฎรจึงได้อัญเชิญพระที่แท่นมณังคศิลามาประดิษฐานบนพระที่นั่งอนันตสมาคม ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชัยชนะในทางประวัติศาสตร์ การปกครอง ที่สามารถพัฒนาประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ขึ้นมาจากรากฐานอันเป็นเอกลักษณ์เดิมแท้ของเราได้ แม้ภายหลังจะปรากฏว่า บรรยากาษประชาธิปไตยจะไม่ได้ไปกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหงและรัฐธรรมนูญที่ลึกซึ้งกันไปหลายต่อหลายฉบับก็ไม่ได้ไปกว่าหลักคิลจารึกก็ตาม สิ่งที่น่า

ศึกษากันต่อไปคือ ปรีดีฯ ได้พยายามสร้างสรรค์ประเทศตามหลัก ๖ ประการ
อย่างไร

ปัญหาเอกราช

ลักษณะประเทศไทยนับว่าแตกต่างจากของประชาชาติอื่นๆ ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันตรงที่ ไทยเราเน้นความสำคัญของเอกราช แม้อย่างน้อยที่สุดขอให้เอกราชในทางนิตินัย ย้อนไปสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ ในขณะที่เพื่อนบ้านของเราอย่าง พม่า เวียดนาม ลาว กัมพูชา มาเลเซีย ยอมสูญเสียสิ่งนี้ตามเหตุผลและเงื่อนไขของผู้ปกครองรัฐนั้นๆ แตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะไทยมีบทเรียนมาตั้งแต่ครั้งพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศอิสรภาพจากจักรวรรดิขอมว่า ถ้าไม่มีเอกราชแล้ว ก็ไม่สามารถควบคุมรัฐประศาสน์นโยบายอะไรได้เลย ชนชั้นปกครองรุ่นโบราณของไทยมีความรู้สึกไวต่อเรื่องนี้มาก ดังจะเห็นได้ว่าเมื่ออาณานิคมตะวันตกเริ่มแผ่อิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคนี้ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แม้คราวใกล้เสด็จสวรรคตแล้ว ยังทรงแสดงพระปริวิตกแก่พระยาศรีสุรียงดี (ชุม บุนนาค) ว่า “การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่งให้ระวังให้ต้อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว”^{๑๐๔}

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เองก็ทรงตระหนักถึงปัญหานี้ตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่^{๑๐๕} พระองค์ได้วางรากฐานอันสำคัญยิ่ง ๒ ประการคือ ประการแรกทรงกลับไปหาพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เป็นพระไตรปิฎกบาลี แทนที่จะติดอยู่กับพระอรรถกถาที่มีมาในชั้นหลังๆ และอีกประการหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันคือ การที่ทรงกลับไปหาความ

เป็นไทยและการรัฐประศาสนศาสตร์ที่เลยพ้นไปจากรัชสมัยพระอัยยกาของ
พระองค์ ซึ่งติดอยู่แค่อารยธรรมของอยุธยาตอนปลายเท่านั้น โดยพระองค์
สืบค้นไปถึงสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง รากฐานทั้งสองนี้นับว่าสำคัญ
มากที่พระองค์จะใช้เป็นหลักในการสร้างสรรค์ประเทศในท่ามกลางอารยธรรม
ตะวันตกที่มาพร้อมกับลัทธิล่าอาณานิคม ทำให้พระองค์เลือกรับและปฏิเสธ
วิทยาการและขนบธรรมเนียมประเพณีใหม่ๆ เข้ามา โดยที่ไม่ตกเป็นทาสทาง
สติปัญญาของเขา หากต้องยอมสูญเสียผลประโยชน์บางอย่างเพื่อสงวน
รักษาเอกราชในด้านหลักไว้ และจากการที่พระองค์กลับไปหาระบอบการ
ปกครองแบบพ่อปกครองลูกครั้งกรุงสุโขทัยนี้เอง ทำให้พระองค์สละทัศนคติของ
พราหมณ์ที่เห็นกษัตริย์เป็นเทวราชออกไป ทรงลดพระองค์ลงมาคลุกคลี
ราษฎรมากขึ้น และจากจุดนี้พระองค์ทรง “เร้าน้ำใจประชาชนให้รักษาดี
บ้านเกิดเมืองนอน แต่เดิมไม่รู้จักความรู้สึกอย่างนี้กันเลย”^{๑๖๖}

การดำเนินวิเทศব্যและการรัฐประศาสนโนบายของรัชกาลที่ ๔ ได้
สืบทอดต่อมาจนเกิดประสิทธิผลเต็มที่ในรัชกาลที่ ๕ พระองค์พร้อมด้วย
พระบรมวงศานุวงศ์ได้เข้าเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์ในปัญหาเอกราชของ
ประเทศ โดยเอาพระชนม์ชีพเป็นเดิมพัน ดังจะเห็นได้ว่าในคราวเกิด
วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ พระองค์มีพระราชปณิธานแน่วแน่ในการต่อต้าน
ฝรั่งเศสครั้งนั้นได้เสด็จตรวจแนวป้องกันปากน้ำโดยสมำเสมอและในครั้งหนึ่ง
พระองค์ได้เสด็จประทับแรม ณ ปากน้ำสมุทรปราการ ซึ่งในขณะนั้นเรือ
คอเมตของฝรั่งเศสยังไม่เดินทางกลับโขงอ่อน คณะเสนาบดีทางกรุงเทพฯ
พากันวิตกมากรีบัญเชิญเสด็จกลับ แต่พระองค์หาได้เสด็จกลับโดยทันทีไม่
ทรงประกาศว่า “อย่าให้มีความสงสัยว่าฉันจะยินยอมอย่างใดแก่ฝรั่งเศสที่รุกร
จนเอาปืนมาจ้องหน้าให้เซ็นชื่อ ถ้าจะจับตัวลงเรือรบไปก็ไม่ยอมเป็นอันขาด

...ได้จัดการให้เรือมหาจักรี เรือมกุฎราชกุมาร เรือหาญหักศัตรูเตรียมพร้อม
ติดไฟอยู่เสมอ เมื่อมีเหตุอันใดคงได้รับกันแลทุกเหลว”^{๑๓๗}

จริงอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เราต้องสูญเสียเอกราชทางการศาล
และศุลกากรตามสนธิสัญญาไม่เสมอภาค (สัญญาบาวริง พ.ศ. ๒๓๙๔) ต่อ
มาในรัชกาลที่ ๕ เราต้องเสียดินแดนบางส่วนให้อังกฤษและฝรั่งเศส แต่
การสูญเสียอธิปไตยบางส่วนในครั้งนั้น แตกต่างกันมากมายกับการที่ชนชั้น
ปกครองไทยในรุ่นหลังยอมให้ญี่ปุ่นและอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพและเข้า
มากำหนดนโยบายทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และการต่างประเทศ
ของเรา เพราะในกรณีหลังนี้เข้าลักษณะ ชักน้ำเข้าลี้ก ชักศึกเข้าบ้าน และ
เป็นการขายชาติชนิดที่อนุชนในรุ่นต่อๆ ไปจะอภัยมิได้ บริติช มิได้มองการ
สูญเสียอธิปไตยในสองกรณีนั้นเป็นอย่างเดียวกัน เหมือนกับที่ฝ่ายซ้ายสวม
แว่นทัศนะชนชั้นมักมองกัน เขามีความเห็นว่

“ถ้าเรานำหลักที่สตาลินวินิจฉัย มาประยุกต์แก่สมัยรัชกาลที่ ๕
ซึ่งได้ต่อสู้จักรวรรดินิยมอังกฤษ ฝรั่งเศส ตามวิธีของพระองค์จนสยามคง
ความเป็นเอกราชทางนิตินัย ซึ่งคนไทยและลูกหลานจีนได้อาศัยอยู่ใน
สยามที่เป็นประเทศเอกราชทางนิตินัยนั้น ก็นับว่ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงต่อสู้
ทางเรฟโวลูชัน ตามสภาพที่พระองค์และปวงชนชาวไทยสมัยนั้นได้ยอม
เสียชีวิตกระทำตามสภาพของตน ซึ่งต่างกับจักรพรรดิจีน”^{๑๓๘}

ทั้งบริติช ยังตระหนักต่อไปว่าราชาธิปไตยในรัชกาลต่อๆ มาก็คงมิได้
เพิกเฉยต่อการสูญเสียอธิปไตยนั้นๆ เขากล่าวว่า

“บริติช ขอถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ
และกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ อดีตเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
สมัยรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ ซึ่งทรงมีวิริยะอุตสาหะแก้ไขสนธิสัญญากับ

**นานาประเทศระหว่างเวลา ๗ ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๙) อันเป็นผล
ให้นานาประเทศลดหย่อนผ่อนอำนาจและสิทธิพิเศษหลายประการที่มีอยู่
เหนือสยาม^{๙๐๙}**

กล่าวได้ว่า เมื่อสิ้นสุดยุคราชาธิปไตยแล้ว บริติช เป็นรัฐบุรุษไพร่
สามัญชนผู้เดียว ที่สามารถจับปัญหาเอกราชอธิปไตยของชาติได้ชัดเจนที่สุด
เพราะหากมิได้ผู้มีไหวพริบทางการทูตเยี่ยงบริติช ก็ยากที่สยามจะดำเนิน
การแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคสืบต่อจากที่ค้างค้างอยู่เมื่อก่อนปี ๒๔๗๕
จนสำเร็จลุล่วงอย่างบริบูรณ์ อย่างไรก็ตามในกรณีนี้ก็ยังมีผู้หาทางลบล้าง
เกียรติคุณของเขา โดยเสนอข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งว่า

“อย่างไรก็ดี การแก้ไขสัญญาทั้งนี้สำเร็จลงในตอนต้นรัชกาลที่ ๗
โดยได้สิทธิสมาคมความปรารถนา แต่ต้องรอเวลาอีกเป็นจำนวน ๑๐ ปี จาก
เวลาที่ประมวลแพ่งและพาณิชย์ทำเสร็จ จึงจะดำเนินการตามสิทธิที่คืนมา
ได้นี้”^{๙๑๐} ข้อความในอัญญประกาศข้างต้นจะถูกต้อง ถ้าหากไม่พยายามจะ
ตีความหมายครอบคลุมไปว่า การตกลงแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาค
ทั้งปวงนั้นได้กระทำเรียบร้อยแล้วในรัชกาลที่ ๗ โดยนับจากนั้นอีก ๑๐ ปี
สยามก็จะได้สิทธิสภาพอย่างสมบูรณ์โดยที่ไม่ต้องเจรจาตกลงอะไรกันอีก
ฉะนั้นการที่สยามหลุดพ้นจากข้อผูกมัดในสนธิสัญญาไม่เสมอภาคอย่าง
สมบูรณ์ในปี ๒๔๘๑ จึงถือว่าเป็นผลพวงในขั้นสุดท้ายจากข้อตกลงที่กระทำ
กันมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๗ ไม่ใช่เกิดจากน้ำพักน้ำแรงความสามารถของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในปีนั้นเลย ทั้งที่ตามข้อเท็จจริง
นั้นอำนาจและสิทธิพิเศษของชาวต่างประเทศและคนในบังคับที่ตกค้างจาก
สมัยสมบูรณาฯ ยังมีอีกหลายประการ^{๙๑๑}

ความเข้าใจในปัญหาเอกราชของบริติช ได้รับการพิสูจน์แจ่มชัดนับ

ตั้งแต่วันแรกที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ในปี ๒๔๘๔-๒๔๘๘ จากจุดนี้ทำให้เห็นทัศนคติต่อปัญหาเอกราชของชนชั้นนำของไทยซึ่งแบ่งแยกแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่พินุลา และคณะรัฐมนตรีส่วนข้างมาก เห็นว่าการเข้ามาของญี่ปุ่นเป็นการเข้ามาอย่างมิตรประเทศร่วมวงไพบูลย์เอเชียบูรพาแต่ปริศนา กลับตระหนักว่า “นี่เป็นการเข้ายึดครองสยามนั่นเอง การกระทำเช่นนี้ของญี่ปุ่นเท่ากับเป็นการทำลายอุดมคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของข้าพเจ้า...ข้าพเจ้าได้พยายามผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่เราได้เคยแถลงไว้หลายครั้งหลายหนในอดีต กล่าวคือ เราจะต่อต้านการรุกรานของกองทหารต่างชาติ ไม่ว่าชาติใด เพื่อพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งเอกราช และอธิปไตยของชาติเรา”^{๑๐๖}

รัฐบาลพินุลาได้ถกเถียงยิ่งกว่านั้นโดยการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาในปี ๒๔๘๕ อันเป็นการละเมิดต่อประกาศพระบรมราชโองการ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๒ ให้ข้าราชการอาณาประชาราษฎร์ไทยและบรรดาบุคคล ซึ่งมีถิ่นฐานในประเทศไทยปฏิบัติความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและเที่ยงธรรม โดยพินุลา ในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการเอง ทั้งนี้และทั้งนั้นมิได้หมายความว่าพินุลา เป็นผู้มีทัศนคติขายชาติ หากเป็นเรื่องของความไม่แจ่มชัดในปัญหาเอกราชมากกว่า เบื้องแรกสุดพินุลา ไม่ต่อต้านญี่ปุ่นด้วยเหตุผลว่า “เราสงวนชาติของเราไว้ อย่าเพิ่งให้ตายเสีย ถ้าเราไปดื้อดึงเข้า ชาติของเราตายแล้วก็จะไม่มีวันฟื้น ถ้าหากเราได้ผ่อนผันคล้ายๆกับว่าพายุแรงมา เราก็ผ่อนโอนไปอย่าให้ตันถึงกับหักได้...”^{๑๐๗} และ “...เราเก็บชาติของเราไว้ดูเหตุการณ์ข้างหน้าดีกว่าที่จะนำชาติของเราไปเผาไฟเสียภายใน ๒-๓ ชั่วโมง”^{๑๐๘} พินุลา ยังแอบอ้างเอาการโอนอ่อนให้กับญี่ปุ่นว่าเป็นกลไกแบบเดียวกับที่

ใช้กันมาในสมัยราชาธิปไตย “เราฝากเนื้อฝากตัว มันอาจจะมึนศีลธรรมก็ได้ คล้ายกับเราฝากตัวกับอังกฤษและฝรั่งเศสครั้งโบราณ ไม่ใช่ว่าจะซีء แต่ รกรบเราก็มีอยู่เพียง ๕๐ คั่น เขามาแน่นพ้าม้วน”^{๑๑๑}

แต่สำหรับพลเรือนอย่างปรีดีฯ เขากลับไม่เห็นด้วยกับความคิดยอมจำนนของฝ่ายทหาร เขาได้แสดงอารมณ์อย่างเจ็บแค้นว่า “การที่ราษฎรไทยได้หลังน้ำตานันมีใช้เพราะความฉลาดหรือกลัวตาย หากหลังน้ำตาเพราะ ‘เจ็บใจ’ และ ‘แค้นใจ’ ที่ว่า ‘เจ็บใจ’ นั้นก็เพราะถูกต่างชาติรุกราน ที่ว่า ‘แค้นใจ’ นั้นก็เพราะรัฐบาลไม่ทำตามที่ได้โฆษณาเรียกร้องทั้งทางหนังสือพิมพ์ และทางวิทยุกระจายเสียงให้ราษฎรเสียสละต่อสู้ผู้รุกราน คือเมื่อสู้ทางอาวุธไม่ได้ก็ให้เผาอาคารบ้านเรือน ยุ้งฉาง ก่อนที่ศัตรูเข้ามาบุก ให้เหลือแต่ผืนดินเท่านั้นที่ศัตรูจะยึดเอาไปได้ ดังที่รัฐบาลตั้งคำขวัญว่า ‘ให้ศัตรูยึดได้แต่ปฐพี’ ...แต่เมื่อถึงคราวญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาจริงๆ ทหาร ตำรวจ และราษฎรที่ชายแดนก็ได้พร้อมกันเสียสละชีวิตต่อสู้ญี่ปุ่น แต่รัฐบาลก็ยอมญี่ปุ่นโดยไม่ทำตามที่ดินชกชวนเรียกร้องให้ราษฎรต่อสู้”^{๑๑๒} อย่างไรก็ตามเราก็ไม่อาจดูแคลนการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นของพิบูลฯ ด้วยทัศนคติที่ผิวดิน พิบูลฯ ได้สร้างความรู้สึกถูกต้องชอบธรรมในการเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อร่วมกันต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตกอันเป็นเจตนารมณ์ที่อยู่ในคำประกาศสงครามของรัฐบาลพิบูลฯ ว่า

“ตั้งแต่แรกที่ยังอังกฤษได้แผ่จักรภพมาทางตะวันตก ประเทศไทยก็ได้รับการเบียดเบียนบีบคั้นไม่ขาดสาย อังกฤษได้บั่นทอนดินแดนและแบ่งแยกเชื้อชาติให้กระจัดกระจายและกระทำการทุกอย่างให้ชนชาติไทยอ่อนแอ ในทางการคลังและเศรษฐกิจอังกฤษก็เข้าคุมเส้นชีวิตและบีบบังคับไทยทุกสถาน...

ส่วนทางสหรัฐอเมริกาเวลานั้นเล่า ก็ดำเนินนโยบายอย่างเดียวกับอังกฤษ ชาวไทยทั้งหลายคงจะยังจำได้ว่าในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนที่ แล้วมา สหรัฐอเมริกาได้ขัดขวางทางดำเนินของไทยทุกประการ ตลอดถึง ระเบิดเครื่องบินและอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ไทยสั่งซื้อและชำระเงินให้เสร็จ ทาง ประวัติศาสตร์ยังแสดงให้เห็นว่า เมื่อคราวพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. ๑๑๒ นั้น ไทยได้ขอให้สหรัฐอเมริการะงับกรณีพิพาทด้วยความเป็นธรรม เพื่อสานติสุขของมนุษย์ แต่สหรัฐอเมริกาก็มิได้นำพาแต่ประการใดปล่อยให้ ไทยถูกกดขี่ข่มเหงแต่ครั้งกระโน้น^{๑๑๖} เหตุผลของพิบูลฯ ในประเด็นนี้ แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรกับแนวโน้มของพ.ค.ท.ในการฟุ้งฟิงจีน เพื่อ ต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา แต่สำหรับปรีดีฯ เขาไม่สามารถลวงจิตสำนึก รักชาติ (Patriotism) ของเขา ด้วยเหตุผลเช่นนี้ได้เลย เพราะเขามองไม่เห็น ความถูกต้องตรงไหนในการที่ยอมเป็นสมุนของมหาอำนาจฝ่ายหนึ่ง เพื่อ ต่อต้านกับมหาอำนาจอีกฝ่ายหนึ่ง นี่ก็คงคล้ายกับที่เขาไม่เห็นด้วยกับ พ.ค.ท. ที่ยอมสวามิภักดิ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยม อเมริกันในสมัยต่อมา

กว่าพิบูลฯ จะรู้ตัวว่าในการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นนั้น นอกจากไทยจะ ไม่ได้รับดินแดนคืนจากอังกฤษและฝรั่งเศสแล้ว ไทยยังจะต้องตกอยู่ใน สถานะประเทศผู้แพ้สงครามอย่างอัปยศ นั่นก็เป็นเวลาตอนปลายสงคราม แล้ว เขาฉลาดเข้าไปหน่อยที่อ้างว่าการที่เข้าร่วมกับญี่ปุ่น แม้แต่การสาบาน ต่อหน้าพระแก้วมรกต รวมทั้งการประกาศสงครามกับสัมพันธมิตรนั้นเป็น เพียงฉากรละครหลอกล่อญี่ปุ่นมิให้ย้ายอิทธิปไตยของไทยเป็นการเฉพาะหน้า โดยที่หลังจากนั้นเขาได้ดำเนินการไต่ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นอยู่แล้ว ข้ออ้างของ พิบูลฯ ถูกทำให้สมเหตุสมผลยิ่งขึ้นโดยการขานรับของ เนตร เชมะโยธิน^{๑๑๗}

เสรีไทยคนสำคัญคนหนึ่งซึ่งยืนยันว่า พิบูลฯ มีความจำเป็นอย่างน่าเห็นใจในการสถาปนาตนเองเป็น “ท่านผู้นำ” แบบฟาสซิสต์-นาซีและคิดก่อตั้งมหาอาณาจักรไทยก็เพื่อความเป็นเอกภาพของประชาชาติในยามหน้าสืบทอดมาเหมือนกัน “ท่านผู้นำ” ก็เตรียมแผนยุทธการต่อสู้กับญี่ปุ่นอย่างเข้มข้นโดยการย้ายเมืองหลวงไปดงมาเลเรีย เพชรบูรณ์ และที่สำคัญคือ “ท่านผู้นำ” ได้ส่งคณะทูตทหารใต้ดินติดต่อกับพันธมิตรกับจีนเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น แต่ความจริงในเรื่องนี้กลับถูกแฉโดยเจียงไคเช็คประธานาธิบดีของจีนว่า “พิบูลฯ ช่มเหงคนจีนไม่ว่าจีนขาวหรือจีนช้ายตลอดมาตั้งแต่ก่อนสงคราม และช่มเหงหนักขึ้นระหว่างสงคราม...วิทยุไทยได้กระจายเสียงสาส์นของพิบูลฯ ยกย่องญี่ปุ่น แล้วชวนประธานาธิบดีจีนฯ ให้ร่วมมือกับญี่ปุ่นต่อสู้สัมพันธมิตร พิบูลฯ หมิ่นประมาทจีนอย่างร้ายแรงที่ชวนให้ประธานาธิบดีจีนฯ ก้มหัวต่อญี่ปุ่น พิบูลฯ สาบานต่อหน้าพระแก้วมรกตร่วมกับญี่ปุ่นว่าจะซื่อสัตย์ต่อกัน และแทบไม่เว้นแต่ละวันวิทยุของพิบูลฯ ยกย่องญี่ปุ่นจะชนะสงครามแน่นอน แม้ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ (พ.ศ. ๒๔๘๗) ก่อนพิบูลฯ ออกจากตำแหน่งก็ยังโฆษณาว่า ถ้าสัมพันธมิตรจะตีปารีสคืนได้ก็ต้องใช้เวลาหลายปี และถ้าจะตีเบอร์ลินได้ก็ต้องใช้เวลาอีกหลายแสนเท่าของการตีเกาะชิซึ

พิบูลฯ หยามหน้าชาติจีนมากนัก ที่รับรองรัฐบาลแมนจูก็ัวะและรัฐบาลวังจิงไวที่ทรยศต่อชาติจีน ประธานาธิบดีจีนฯ ได้ให้โฆษกรัฐบาลจีนฯ ประกาศแล้วว่า ถ้าสงครามเสร็จสิ้นก็ต้องเอาตัวจอมพลพิบูลฯ มาขึ้นศาลอาชญากรรมสงครามตะวันออกไกล”^{๑๐๙} ส่วนเรื่องที่ทูตทหารใต้ดินของพิบูลฯ ติดต่อกับจีนนั้น เจียงไคเช็คได้เขียนคำสั่งไว้ในหัวรายงานฉบับ ๑๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๔ (๒๔๘๗) ว่า

“๑. เมื่อเขาเห็นว่าญี่ปุ่นชนะในตอนต้นสงคราม เขาชวนเรา (จีน)

กัมท้าวให้ญี่ปุ่น เขาสาบานต่อหน้าพระพุทธรูปว่าจะซื่อสัตย์กับญี่ปุ่น เหตุใด
ยอมผิดคำสาบานนั้น

๒. นายสิบนายร้อยจีนรู้เบื้องต้นว่า การทำสงครามของฝ่าย
สัมพันธมิตร นั้น แยกกองบัญชาการทหารสูงสุดออกเป็นเขตยุทธภูมิต่างๆ
ข้าพเจ้า (จอมทัพเจียงฯ) เป็นผู้บัญชาการสูงสุดยุทธภูมิจีน เมาที้แบทเดน
เป็นผู้บัญชาการสูงสุดภาคเอเชียอาคเนย์ เหตุใดพิบูลฯ ไม่ติดต่อกับ
เมาที้แบทเดน

๓. กลยุทธญี่ปุ่นซัดๆ หวังทำให้สัมพันธมิตรแตกกัน”

และเจียงไคเช็คยังเขียนไว้บนหัวรายงานฉบับ ๑๕ เมษายน ๑๙๔๔
ซึ่งแจ้งว่า พิบูลฯ กำลังสร้างฐานทัพเพื่อต่อสู้กับญี่ปุ่นไว้ที่เพชรบูรณ์นั้นว่า

“(๑) เห็นด้วยว่าข้ออ้างฐานทัพเพชรบูรณ์เหลวไหล

(๒) สร้างเพชรบูรณ์เพื่อพิบูลฯ เอาตัวรอดเพราะเห็นว่าญี่ปุ่นกำลัง
จะแพ้ หรือเป็นกลยุทธ์ของเรา (จีน) ให้ซัดกับเมาที้แบทเดน

(๓) ทิ้งบางกอกไปอยู่เพชรบูรณ์ ญี่ปุ่นจะปล้นเอาของดีมีค่าของ
ไทยและของคนจีน ญี่ปุ่นจะยึดภาคกลางอยู่ชั่วคราวคนไทย และทหารไทยที่
ไปอยู่เพชรบูรณ์ก็อดข้าวตาย

(๔) จีนไม่กั๊ก่ายยุทธภูมิของเมาที้แบทเดน แต่พิบูลฯ ยั่วยุจะให้
กองทัพอากาศเข้าไปในประเทศไทยให้ได้^{๒๖๓}

ฉะนั้นการที่พยายามบิดเบือนพฤติกรรมบ่อนทำลายชาติของพิบูลฯ ให้
เป็นวีรกรรมกู้ชาตินั้นจึงเป็นเรื่องฟังไม่ขึ้นเลย

ปริตฯ ไม่พอใจเพียงการมีเอกราชในทางนิตินัยเท่านั้น หากเขา
ลงลึกไปถึงเอกราชทางเศรษฐกิจและการคลัง ความพยายามของเขาคือจะ
ดำเนินการสร้างสรรค์ประเทศตามเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น ก็เพื่อรองรับ

เป้าประสงค์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็ เขามีได้แอบอ้างว่า การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจและการคลังดังกล่าวเพิ่งมีมาในสมัยที่เขาเป็นรัฐมนตรีเท่านั้น หากเป็นเพียงการสืบทอดทางสถิติปัญหาจากปราชญ์นักการปกครองก่อนหน้านั้น

“ตั้งแต่บรรพบุรุษสถาปนาชาติไทยเป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ สยามอาศัยพลังของมวลราษฎรไทยในการคลังโดยมิได้ใช้นโยบายกักขฬากรจากต่างประเทศ ปีใดสยามมีรายได้มากก็ใช้จ่ายมาก ปีใดสยามมีรายได้น้อยก็ใช้จ่ายน้อย ตามอัตรา...ส่วนทรศนะกักขฬากรจากต่างประเทศซึ่งมีผู้คิดขึ้นใหม่ คือคอยแต่ค้ำนึ่งว่าปีนั้นปีนี้ต่างประเทศจะให้เงินช่วยเหลือเท่าใดนั้น เป็นทรศนะที่เอาความดำรงอยู่ของชาติไทยขึ้นต่อความช่วยเหลือของต่างประเทศ ผู้ใดยึดถือทรศนะเช่นนี้ ซึ่งนอกจากนำชาติให้เสียเอกราชอธิปไตยแล้วยังทำให้ชาติเสียศักดิ์ศรีในสายตาของโลกว่าเป็นชาติกักขฬากร...”^{๑๔}

รัฐบุรุษเยี่ยงปรีดี พนมยงค์ ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ประชาชาติเล็กๆ อย่างสยามสามารถดำรงอยู่อย่างมีเอกราชศักดิ์ศรีได้อย่างไร ในท่ามกลางมหาประเทศนักล่าเมืองขึ้น วิชาญณแห่งความรักชาติ รักอธิปไตยของเขาได้ปรากฏอย่างสูงเด่นไม่มีวันคลอนแคลนด้วยความยั่วยวนแห่งกิเลสอำนาจใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อเขาต้องหนีภัยรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ไปอยู่ประเทศจีนในยุคเจียงไคเช็ค แม้ต่อมาจีนในยุคสาธารณรัฐประชาชนจีนพร้อมที่จะสนับสนุนเขาเพื่อทำสงครามยึดอำนาจการปกครองในกรุงเทพฯคืนโดยอาศัย “แนวร่วม” พ.ค.ท. ทั้งนี้มีเงื่อนไขว่า เขาจะต้องรับรองให้ชาวจีนในเมืองไทยได้รับสิทธิเป็นชนชาติส่วนน้อย แต่ข้อเสนออันมีเล่ห์เหลี่ยมนี้ได้รับการปฏิเสธจากปรีดี อย่างสิ้นเชิง เพราะเขาเห็นว่าชาวจีนเป็นคนต่างด้าวจะถือสิทธิ

เป็นชนส่วนน้อยเพื่อจะปกครองตนเองหรือจัดตั้งรัฐบาลของตนเองไม่ได้ และปรากฏว่าข้อเสนอจากจีนทำนองเดียวกันนี้ได้รับการตอบรับจากพรรคลาวต้องของโฮจิมินห์ และหลังจากนั้นไม่นานญวนก็ตีเถินเบียนฟูครั้งที่ ๒ แดก ปรีดีฯ ก็ให้ทัศนะว่าญวนคงได้อาวุธหนักจากจีนเป็นการแลกเปลี่ยนกับการยอมรับข้อเสนอดังกล่าว แต่สำหรับรัฐบุรุษสยามเยี่ยงปรีดีฯ แล้วเขายืนยันว่า “เราจะเอาสิทธิทางการเมืองเช่นนี้มาขายได้อย่างไร ถ้าเรายอมเขาก็เท่ากับเราขายชาติ ไม่รักบ้านเมือง สู้ยอมให้จอมพล ป. ครองเมืองต่อไปยังดีกว่าจะเข้าไปใหญ่โตในเมืองไทย โดยเสียสิทธิตามเงื่อนไขเพื่อบัลลังก์นั้น” ^{๑๒๖}

ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะนักสันติวิธี

ปรีดีฯ เชื่อว่าการที่ชาติเล็กๆ อย่างสยามจะรักษาเอกราชอธิปไตยไว้ได้ยั่งยืน เราจะต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ต้องเคารพในบูรณภาพเหนือดินแดนของชาติอื่น และอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านอย่างสันติวิเทโศบายนี้ ปรีดีฯ ชัดแย้งกับพิบูลฯ และหลวงวิจิตรฯ มาโดยตลอด เหมือนกับที่รัชกาลที่ ๑ ชัดกับพวกวังหน้าในพระบรมราโชบายที่เกี่ยวกับอินโดจีน จุดขัดแย้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่ปัญหาการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทย และ Thailand ปัญหานี้ดูผิวเผินแล้วเป็นเรื่องเล็กๆ แต่สำหรับรัฐบุรุษผู้มองการณ์ไกลอย่างปรีดีฯ เห็นว่า “เรื่องนี้ไม่ควรพิจารณาอย่างผิวเผินว่าเป็น ‘เรื่องเล็ก’ เพราะการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทยนั้นสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างคนเชื้อชาติไทยที่มีทัศนะ ทางสังคมแตกต่างกันคือฝ่ายหนึ่งคือ ‘ทัศนะรักชาติ’ (Patriotism) กับฝ่ายหนึ่งคือ ‘ทัศนะเชื้อชาตินิยม’ (Racism) ประกอบด้วย ‘ทัศนะคลั่งชาติ’ (Chauvin-

ism) ที่เกินขอบเขตยิ่งกว่าทัศนคติของฮิตเลอร์และแสนยานุภาพญี่ปุ่น" ส่วน "ความขัดแย้งเกี่ยวกับที่มาแห่งมูลศัพท์ (นิรุกติศาสตร์) ของคำว่า 'สยาม' นั้นเป็นปญหารอง"^{๑๒๓} ทั้งปรีดีฯ ยังเข้าใจอย่างถูกต้องว่าคติสันติภาพนี้เป็นหัวใจของการดำเนินรัฐประศาสนโยบายมาแต่ครั้งโบราณ ในกรณีนี้เขาตั้งข้อสังเกตว่า "ถ้าพิจารณาถึงชื่อ **กรุงศรีอยุธยา** ที่แปลว่ากรุงแห่งไม่มีการรบ อันประเสริฐคือสันติภาพอย่างยิ่งแล้ว ก็ควรเชื่อได้ว่าพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อนได้ใช้คำว่า **สยาม** โดยแผลงมาจากคำว่า **สาม** ทั้งในความหมายของ **เมืองทอง** และในความหมายที่แผลงมาจาก **สม (สมะ)** ที่แปลว่าความสงบเรียบร้อยและความเสมอภาค เพราะพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อนทรงทราบเป็นอย่างดีว่า ราชอาณาจักรที่พระองค์ทรงเป็นประมุขนั้น แม้ประกอบด้วยชนเชื้อชาติไทยเป็นส่วนมากก็ตาม แต่ก็ยังมีคนเชื้อชาติอื่นๆ รวมอยู่ด้วย จึงทรงเห็นเป็นการเหมาะสมที่จะเรียกราชอาณาจักรนี้ว่า **สยาม** หมายความว่าทุกชนชาติที่รวมอยู่ในประเทศของเรามีความเสมอภาคกัน และมีอุดมคติสันติภาพตั้งอยู่ในแว่นแคว้นแห่งเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ"^{๑๒๔}

ด้วยสายตาอันเห็นการณ์ไกลอย่างลึกซึ้งปรีดีฯ ได้คาดการณ์ไว้ตั้งแต่ครั้งเดินทางเยือนประเทศยุโรป ปี ๒๔๗๙ ว่า สงครามโลกครั้งที่ ๒ กำลังจะก่อหวอดขึ้น และครั้งนี้จะต้องกระทบกระเทือนมาถึงสยามยิ่งกว่าสมัยสงครามโลกครั้งที่แล้วอย่างแน่นอน เขาเป็นคนสำคัญที่ผลักดันให้มีประกาศพร.บ. บรมราชโองการปฏิบัติความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดในปี ๒๔๘๒ และในปี ๒๔๘๓ ก็ได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง "พระเจ้าช้างเผือก" ซึ่งเขาได้สื่อสารทัศนคติต่อต้านสงครามที่ไม่เป็นธรรมในท่ามกลางกระแสความคิดคลั่งชาติที่ "ท่านผู้นำ" กับสมุนโหมกระพือขึ้น เขาได้สรุปเนื้อหาของภาพยนตร์ประวัติศาสตร์เรื่องนั้นลง ตรงธรรมภาษิตที่ว่า "นตถิ สนติปรํ สุขํ" "ไม่มีความสุขใด

ยิ่งไปกว่าการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ครั้นรุ่งขึ้นอีกปีหนึ่งเขาก็ได้ปฏิบัติการกู้ชาติต่อต้านสงครามไม่เป็นธรรมอย่างเงียบๆ และด้วยสันติวิธีที่สุดเท่าที่สภาวะวิสัยในเวลานั้นจะอำนวยให้ได้ ในขณะที่พิบูลฯ กับสมุนกลับสำแดงอาการอย่างพวกคลั่งชาติฟาสซิสต์-นาซี สมคบกับจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นผนวกเอาดินแดนจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยขัดกับหลักนิติธรรมของโลก ปรีดีฯ ก็เห็นเช่นเดียวกับสมเด็จพระยาดำรงฯ ที่ว่า การได้ดินแดนที่เคยเสียไปในสมัย รัชกาลที่ ๕ กลับคืนมาในยุคมหาเอเชียบูรพานั้นเป็นการหลอกลวงตัวเอง และขึ้นต่อความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์อย่างน่าอัศจรรย์

แต่หลังจากที่ปรีดีฯ พ่ายแพ้แก่พิบูลฯ และหลวงวิจิตรฯ ในการกลับมาใช้นามประเทศ (ในภาษาอังกฤษ) ว่า Siam แทน Thailand แล้ว มรดกทางคุณค่าและขุมनिปัญหาที่สั่งสมสืบต่อกันมาแต่ครั้งปางบรรพ์ในยุคสยามนั้น แทบไม่มีเหลือมาถึงยุคไทยแลนด์เอายเลย ลัทธิทหารครองเมืองก็ดิลัทธิคลั่งชาติตามกันมหาอำนาจก็ดี ล้วนเป็นเอกลักษณ์ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ของสยามเลย หรือถ้าหากจะมีการสืบต่ออย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ก็คงเป็นการนำเอาไสยศาสตร์ในระบบเก่ามาล้อเล่นกับทุนนิยมในระบบใหม่ นับว่าเป็นการนำเอาความเลวร้ายจากสองระบบมาเสกสรรค์เป็นค่านิยมครอบงำสังคมอย่างขาดรากฐานทางสติปัญญาที่เป็นของไทยเราเอง

ในปีสุดท้ายก่อนที่ปรีดีฯ จะสูญเสียอำนาจ เขาได้เริ่มแสดงบทบาทการเมืองระหว่างประเทศก้าวใหม่ ด้วยเล็งเห็นว่าแม้สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ประเทศในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ยังคงเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก เช่น กัมพูชา ลาว เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ ก็ถูกอังกฤษครอบครอง อินโดนีเซียก็อยู่ในอาณัติของเนเธอร์แลนด์

และฟิลิปปินส์ก็กลายเป็นรัฐที่ ๕๒ ของอเมริกา ผู้นำรักชาติในบรรดาเมืองขึ้นเหล่านี้ได้เคลื่อนไหวต่อสู้อย่างทรหด เพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชสมบูรณ์แห่งประชาชาติ ปริตีฯ รู้สึกเห็นใจบรรดาผู้นำรักชาติเหล่านี้ ซึ่งหลายคนก็เคยเป็นเพื่อนคลุกคลีกันมาตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนอยู่ฝรั่งเศส เขาเห็นว่าเป็นความชอบธรรมที่ประชาชาติเล็กๆ เหล่านี้จะรวมตัวเพื่อสร้างแนวต่อต้านมหาอำนาจผู้รุกราน

ปริตีฯ เคยเสนอแนะให้ฝรั่งเศสร่วมกับไทยเป็นผู้อุปถัมภ์ **สหภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**^{๑๙๔๕} ซึ่งจะประกอบด้วย ประเทศไทย กัมพูชา และเวียดนาม ซึ่งร่วมอยู่ในสหภาพ ฝรั่งเศส พม่า มาลายา ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซียอาจเข้าร่วมในภายหลัง แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธแผนการที่ทำลายผลประโยชน์ของตนอย่างไม่มีเยื่อใย ทั้งดำเนินการปราบปรามขบวนการผู้รักชาติอย่างดุเดือด แต่ปริตีฯ ไม่ยอมเลิกล้มมหาอำนาจของเขาลงง่ายๆ เมื่อแผนการณ์ใกล้เคียงอย่างแรกไม่สำเร็จ เขาก็ดำเนินการก่อตั้ง **สันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** ขึ้นในเดือนกันยายน ๒๔๙๐ เพื่อเป็นเวทีในการประสานขบวนการผู้รักชาติในภูมิภาคนี้ขึ้นมาเป็นแนวต่อต้านลัทธิล่าอาณานิคม แต่โครงสร้างทางการเมืองระหว่างชาตินี้ตั้งอยู่ได้เพียงไม่กี่เดือนก็ต้องมีอันสิ้นสุดลงหลังรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ และการที่รัฐประหารครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างราบรื่น คงเพราะได้รับการรับรองจากมหาอำนาจที่ต้องการก็ดักกันปริตีฯ ออกจากวงการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นปรปักษ์กับลัทธิล่าอาณานิคมของพวกเขาตน นำเสียตายหากแนวความคิดในเรื่องนี้ประสบความสำเร็จโดยที่ตะวันตกยอมปล่อยให้คนในภูมิภาคนี้ตกลงแก้ไขปัญหาของตนเอง ปัญหาอินโดจีนคงจะยุติลงด้วยวิถีทางที่สันติและเสียเลือดเสียเนื้อน้อยกว่าที่ได้เป็นไปแล้ว

แม้ปรีดีฯ จะกระเด็นออกจากเวทีการเมืองภายในประเทศตลอดกาล แต่เขาก็มีความห่วงใยต่อบิดุญามิ และหาทางกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนทุกวิถีทาง รวมทั้งใช้กำลังอาวุธอย่างสุดสัณฐาน ในความพยายามทำรัฐประหาร ปี ๒๔๙๒ ที่เรียกกันภายหลังว่า “กบฏวังหลัง” และนี่ได้กลายเป็นจุดต่าง พร้อยในชีวิตทางการเมืองของปรีดีฯ แม้เขาจะอ้างว่าการก่อรัฐประหาร ครั้งนั้นกระทำการขึ้นเพื่อโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการอันไม่ชอบด้วยกฎหมายของ พิบูลฯ และเรียกการต่อสู้ของเขาว่าเป็นขบวนการประชาธิปไตยก็ตาม แต่การอภิวัฒน์ในครั้งนั้นออกจะสุดสัณฐาน ขาดแผนการอันสุขุมคัมภีรภาพดังที่เคยมีเมื่อครั้งอภิวัฒน์ ๒๔๗๕ และช่วงที่ดำเนินขบวนการเสรีไทย^{๑๖} ทั้งในระหว่างทำการรบช่วงชิงอยู่นั้น ผู้บัญชาการทหารเรือซึ่งเป็นฝ่ายปรีดีฯ เกิดแปรพักตร์ยอมจำนนต่อข้อต่อรองของพิบูลฯ

ผลก็คือฝ่ายขบวนการประชาธิปไตย ๒๖ กุมภาพันธ์ พ่ายแพ้อย่างยับเยิน ผู้คนบาดเจ็บล้มตายเป็นอันมาก และต่อมาก็มีการกวาดล้างผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นฝ่ายกบฏที่เหลืออกอยู่อย่างขนานใหญ่ พลพรรคในส่วนที่เอาการเอางานของปรีดีฯ ก็สลายตัวลงจนไม่อาจฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกเลย และในระหว่างอาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนตลอดเวลา ๒๑ ปี ปรีดีฯ คงครุ่นคิดที่จะกลับมามีบทบาททางการเมืองในบิดุญามิอีก หากเงื่อนไขในการร่วมมือกับฝ่ายจีนไม่เป็นที่ตกลงกันได้ พร้อมกับกาลเวลาได้ล่วงเลยไปจนเขาเข้าสู่วัยชรา และหมดความตั้งใจแม้แต่จะกลับมาใช้ชีวิตครั้งสุดท้ายบนผืนแผ่นดินแม่ แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่าเขาจะเลิกสนใจต่อปัญหาเอกราชอธิปไตย ความมั่งคั่งของบ้านเกิดเมืองนอน ยิ่งชราภาพเขาก็ยิ่งเป็นนักประชาธิปไตย และนักสันติภาพด้วยที่ต่อต้านเผด็จการทั้งซ้ายและขวาอย่างไม่ลดละ คัดค้านสงครามและลัทธิล่าอาณานิคมทุกรูปแบบ เขาเตือนมิให้ประเทศ

ไทยตกเป็นเหยื่อของสงครามโดยตัวแทน (War by Proxy)^{๖๖๗} ยึดถือหลักความเป็นกลางและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติอย่างเคร่งครัด ทั้งชี้ให้รัฐบาลไทยเห็นถึงอันตรายของการสร้างสภาวะสงครามที่ไม่ประกาศกับประเทศเพื่อนบ้าน

สังคมนิยมแบบสยาม

สิ่งที่ทำให้ปรีดีฯ แตกต่างจากผู้อักรุ่นเดียวกันทั้งหมดและแตกต่างจากนักปฏิวัติรุ่นหลังตรงที่เขาไม่เพียงคิดวางแผนยึดอำนาจทางการเมืองจนสำเร็จเท่านั้น หากยังคิดต่อไปว่าประเทศควรจะดำเนินเศรษฐกิจไปในรูปแบบใดไว้อย่างแจ่มชัด แม้ความพยายามประการหลังนี้จะประสบความล้มเหลวนับตั้งแต่แรกที่ร่างออกมาเป็นเค้าโครงการฯ และไม่ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดีฯ จะมีจุดอ่อนข้อบกพร่องประการใดก็ตาม แต่นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ทางความคิดของไทยเราเองว่า อย่างน้อยประเทศนี้ได้เคยมีชนชั้นนำที่กล้าคิดอย่างจริงจังว่า อนาคตของประเทศควรจะเป็นไปเช่นใดจึงจะสามารถดำรงเอกราชอธิปไตยของชาติ ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และความสุขสมบูรณ์ของราษฎรไทยไว้ได้อย่างดีที่สุดและในระยะยาวไกลที่สุด ในกาลภายหลังได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติออกมาหลายฉบับ โดยที่แผนพัฒนาเหล่านั้นอาจจะช่วยให้ตัวเลขผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (GNP) กระเตื้องสูงขึ้นทุกปีอย่างน่าพอใจ แต่สภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจของราษฎรโดยทั่วไปกลับตกต่ำลงทุกปีอย่างน่าใจหาย เป็นที่รู้กันอยู่ว่าช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองและชนบท นับตั้งแต่ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก กลับถืบทัวออกห่างยิ่งขึ้นทุกทีอย่างไม่เคยมีมาก่อนในยุคไร้แผนพัฒนา

แต่ที่สำคัญเหนืออื่นใดก็คือ ประเพณีการอยู่ร่วมแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การผลิตเพื่อพึ่งตัวเองแบบชาวพุทธในชนบทที่มีมาแต่เดิมได้พังทลายลงอย่างยากที่จะฟื้นตัวขึ้นมาอีก เพียงยุคพัฒนาผ่านไปไม่ถึงสามทศวรรษ ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านและความหยิ่งในศักดิ์ศรีของคนตัวเล็กๆ สูญสลายไปอย่างสิ้นเชิง แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นจะโทษว่าเป็นความผิดของการมีการวางแผนก็หาไม่ หากอยู่ที่ปรัชญาซึ่งอยู่เบื้องหลังแผนการพัฒนานั้นๆ แนวทางในการพัฒนาที่ล้มเหลวในปัจจุบันมิได้มีรากฐานมาจากแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกของปรีดีฯ เลย แต่สืบทอดมาจากยุคพัฒนาที่ชูคำขวัญ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ของสฤษดิ์ฯ ซึ่งนำเอาปรัชญาของสังคมนิยมอเมริกัน มาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศสืบต่อมาจนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน ซึ่งก็แน่นอนว่าแผนการพัฒนานั้นๆ ย่อมมิใช่พัฒนาเพื่อความเป็นไทย แต่เพื่อความเป็นทาสจักรวรรดินิยมในทุกทาง การที่แผนพัฒนาสมัยหลังไม่สามารถแก้ปัญหาความอดอยากยากจนได้เพราะ

๑. ไม่เน้นการพึ่งตนเอง แต่เน้นการพึ่งพิงมหาอำนาจ แผนพัฒนาเป็นเพียงรายการกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อมาลงทุนในโครงการพัฒนาซึ่งต้องอาศัยเงินกู้มากขึ้นทุกปีอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

๒. ไม่แต่ต้องพื้นฐานอันยุติธรรมของสังคม ฉะนั้นแผนพัฒนาที่ผ่านมาจึงรับใช้ประโยชน์ของมหาอำนาจ บรรษัทข้ามชาติ กลุ่มผลประโยชน์จำนวนน้อยภายในประเทศ แต่สิ่งที่ราษฎรส่วนใหญ่ได้รับคือ ความอดอยากยากจนอย่างใหม่ที่มาพร้อมกับความแปลกแยก (alienation) ในยุคอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเป็นมาในรุ่นปู่ตาตายเลย

ก่อนที่จะพิจารณาลักษณะพิเศษและข้อดีข้อเสียของเค้าโครงการ

เศรษฐกิจของปรีดีฯ เราควรจะย้อนกลับไปสำรวจเงื่อนไขที่ผลักดันให้เกิด
เค้าโครงการเศรษฐกิจในลักษณะนั้นขึ้นมา ว่ามาจากเงื่อนไขความเป็นจริง
ของสังคมไทยหรือคิดขึ้นมาจากสุญญากาศ ปรีดีฯ เติบโตขึ้นมาในช่วงทศวรรษ
สุดท้ายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ อันเป็นช่วงที่สยามได้
ผ่านการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญมากมาย ในทางด้านการเมืองการปกครอง
รัชกาลที่ ๕ ทรงแก้ไขการปกครองแผ่นดิน^{๑๓๔} ในปี ๒๔๓๕ โดยจัดให้เป็น
กระทรวง ทบวง กรมเพื่อสะดวกในการรวบรวมอำนาจการบริหารประเทศเข้าสู่
ส่วนกลางมากขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อความเป็นเอกภาพในการต่อต้านการแทรกแซง
ของลัทธิล่าอาณานิคม ยิ่งกว่าจะคิดรวบอำนาจไว้เพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์
ในทางการทหาร ทรงปรับปรุงกิจการทหารตามแบบตะวันตกซึ่งต่อมาได้
กลายเป็นกำลังชี้ขาดในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ทางด้าน
เศรษฐกิจ-สังคม ทรงโปรดให้เลิกระบบทาสไพร่ในปี ๒๔๔๔ ข้อดีคือทำให้
ทาสมีอิสระออกไปทำมาหากินขยายพื้นที่การทำนามากขึ้น ทำให้ข้าว
เป็นสินค้าออกอันดับหนึ่งนับตั้งแต่นั้น และทาสไพร่ส่วนหนึ่งก็เป็นกรรมกร
ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ เช่น ทำถนน สร้างทางรถไฟ ก่อสร้าง
โรงสีข้าว ฯลฯ ข้อเสียคือเมื่อมีการยกเลิกระบบไพร่และเกณฑ์แรงงานแล้ว
ก็มีการเก็บค่ารัชชูปการแทน อันเป็นระบบการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรมเพราะ
ราษฎรไม่ว่ารวยหรือจนต้องเสียภาษีนี้เท่ากัน และผู้ที่เดือดร้อนมากที่สุดก็
เห็นจะได้แก่ชาวนาจนอย่างไม่ต้องสงสัย ฉะนั้นทันทีที่เปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง ปรีดีฯ จึงได้ยกเลิกค่ารัชชูปการเสีย อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ
ผลสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาบาวริง เมื่อปี ๒๓๙๔ ครึ่งรัชกาลที่ ๔ ทำให้
เศรษฐกิจการค้าของสยามต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษเกือบ
จะโดยสิ้นเชิง ดังที่บาวริงเองได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “เห็นได้ชัดว่าความสำเร็จ

ของข้าพเจ้าเกี่ยวพันกับการปฏิวัติกลไกการคลังของรัฐบาลทั้งหมด โดยดึงเอาแหล่งที่มาของรายได้แต่เดิมไปเป็นจำนวนมาก"^{๑๒๔} ในเมื่อรัฐบาลพระมหากษัตริย์ไม่สามารถเก็บภาษีจากสินค้าขาเข้าได้เต็มที่ (เพราะถูกกำหนดให้เก็บได้เพียงร้อยละ ๓) ก็หันมาหารายได้เข้ารัฐโดยการเก็บภาษีจากราษฎรมากขึ้นเป็นการชดเชย เช่น ภาษีฝิ่น ภาษีสบปรการ อากรค่านา อากรสมพัตสร ฯลฯ ซึ่งแม้ภาษีอย่างแรกจะเก็บจากเจ้าสัวผู้มีเงินสุบผืนก็ตาม แต่ในที่สุดแล้วภาระในการเสียภาษีก็ตกอยู่ที่ราษฎรชานา นับตั้งแต่การพัฒนาระบบตะวันตกและหน่ออ่อนของทุนนิยมเริ่มขึ้นในตอนปลายรัชกาลนี้ ก็ทำให้เศรษฐกิจของชานาตกอยู่ในสภาพดังที่พระยาสุรียานุวัตร เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๕ กล่าวไว้ว่า

“ชานาที่ยากจนขัดสนด้วยทุน ต้องออกแรงทำงานแต่ลำพังตัวด้วยความเหน็ดเหนื่อยเพียงใด ย่อมจะเห็นปรากฏอยู่ทั่วไปแล้ว ในเวลาที่ทำนาอยู่ เสบียงอาหารและผ้าห่มไม่พอ ก็ต้องซื้อเชื้อเขาโดยต้องเสียราคาแพง หรือถ้าต้องกู้เงินเขาไปซื้อก็ต้องเสียดอกเบี้ยอย่างแพงเหมือนกัน เมื่อเกี่ยวข้าวได้ผลแล้ว ไม่มีกำลังและพาหนะพอจะขนไปจากลานนวดข้าว หรือไม่มียั้งฉางสำหรับเก็บข้าวไว้ขาย เมื่อเวลาข้าวในตลาดจะขึ้นราคา ก็ต้องจำเป็นขายข้าวเสียแต่เมื่ออยู่ในลานนั่นเอง จะได้ราคาต่ำล็กเท่าใดก็ต้องจำใจขาย มิฉะนั้นจะไม่ได้เงินใช้หนี้เขาทันกำหนดสัญญา ต้องเสียเปรียบ เพราะมีทุนน้อยเช่นนี้ ที่สุดเมื่อขายข้าวได้ล้นเชิงแล้ว บางทีก็จะได้เงินใช้หนี้เขาพอคุ้มค่าสิ่งของซึ่งจำเป็นต้องบริโภคในการเลี้ยงชีพแท้ๆ เมื่อปีหน้าจะทำนาต่อไปก็ต้องเป็นหนี้เขาอีก หนี้ใหม่ทับถมหนี้เก่ามากหนักขึ้นทุกปีไป แรงที่ได้ออกไปด้วยความเหน็ดเหนื่อยและความซึ่งต้องทรมาณกาย อดล่ำหัดากแดดผนทนล่ำบากมาเป็นหนักหนานั้นก็ไม่ทำให้เกิดผลเป็น

ทรัพย์สินของตัวขึ้นได้ เท่ากับออกแรงทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวเป็นเหตุ
ดูเป็นที่น่าสมเพชนัก” ๑๓๐

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ พระองค์ก็ไม่ทรงเห็นว่าการแก้ไขปัญหามาก
ท้องของราษฎรเป็นปัญหาเร่งด่วน กลับทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้อง
ป้องกันบ้านเมืองและเสริมสร้างกำลังอาวุธ กำลังทหารมากกว่า ทั้งที่
พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้กราบบังคมทูลว่า

“แท้จริงเมื่อเรายังอยู่ในลักษณะที่ยากจนเช่นนี้ เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า
โพลิซที่จะเดินต่อไปควรเดินในทางอิคอนอมิให้มากขึ้น กล่าวคือรัฐบาลควร
ที่จะลงทุนรอนในการงานที่เป็นโปรดักทิฟให้มากกว่าอันโปรดักทิฟ” ๑๓๑

แต่รัชกาลที่ ๖ ทรงมีความเห็นสวนทางกับสภาพความเป็นจริงอย่าง
สุดขีดว่า

“คนเป็นอันมากกล่าวว่า จะขึ้นภาษีอีกไม่ได้ เพราะว่าคนของเราจน
มาก ในข้อนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เราไม่จนเลย...” ๑๓๒

จนในที่สุดได้เกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ขึ้น ด้วยสาเหตุที่พระยาวิสุทธสุริย
ศักดิ์ กล่าวไว้ว่า

“...เริ่มแต่ว่า การค้าขายและการเพาะปลูกในเมืองไทยนั้นตกต่ำ
ทรุดโทรมมาแต่ในปลายๆ รัชกาลก่อนแล้ว ราษฎรได้รับความคับแค้น
อับจนต่างๆ ครั้นมาเปลี่ยนรัชกาล เราก็มุ่งหมายกันว่า จะได้ทรงจัดการ
ทำนุบำรุงแก้ไขความเดือดร้อนทั้งนั้นขึ้น มาจนบัดนี้ก็หาได้ทรงจัดแก้ไข
ประการใดไม่ มีแต่การเล่นตลอดมา” ๑๓๓

ยังเกิดการปฏิวัติในรัสเซีย ปี ๒๔๖๐ รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราช
วิจารณ์เยาะเย้ยถากถางลัทธิโซเชี่ยลลิสต์อย่างสาหัสเสียเลยทีเดียวว่า

“ท่านผู้วิเศษเหล่านั้นย่อมปรารถนาที่จะกวาดต้อนคนและของเก่า

ทั้งมวลนี้ลงในตะกร้าให้ราบเตียนไป เพื่อคนหนุ่มและของใหม่จะได้มี โอกาสที่จะสร้างโลกขึ้นใหม่ให้สมความนิยม ความรู้สึกต้งว่านั่นจะเรียกว่า โรคไม่รู้จักสงบ... อนึ่งโรคไม่รู้จักสงบนี้ เป็นโรคติดต่อได้ง่ายอย่างที่สุด โดยเฉพาะในจำพวกคนที่ไม่ได้รับการศึกษาอย่างสมบูรณ์หรือมีฉะนั้นก็ เมามายและยากจน ไร้ทั้งทรัพย์สิน ไร้ทั้งธรรมจรรยา โรคนี้ติดต่อแพร่หลาย ไปในจำพวกที่อยากเปลี่ยนแปลงระบอบสังคมของมนุษย์ซึ่ง ‘ผู้รักชาติมนุษย์’ หรือ ‘ผู้รักชาติ’ ชอบสนับสนุน”^{๔๔}

เมื่อเข้าสู่รัชกาลที่ ๗ สภาพเศรษฐกิจซึ่งทรุดหนักมาตั้งแต่รัชกาล ก่อน ประจวบกับภาวะความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ครั้งแรกของ โลกสมัยใหม่ ก็ทำให้สภาพเศรษฐกิจของสยามไม่อาจฟื้นขึ้นได้อีก ราษฎร ประสบความเดือดร้อนกันทั่วไป ถึงกับพากันฉวยฎีกา

“กราบบังคมทูลร้องทุกข์ถึงความย่ำแย่ฝืดเคือง ซึ่งเกิดขึ้นแต่ปีหลัง มาจนป็นีนี้เป็นเหตุให้ขัดสนทรัพย์ ทำมาหาได้ไม่พอเลี้ยงชีพ และเสียภาษี อากรได้สะดวกเหมือนแต่ก่อน พากันขอให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ช่วย บรรเทาความเดือดร้อนด้วยประการต่างๆ เช่น การให้ลดเก็บภาษีอากร เป็นต้น”^{๔๕}

ในปี ๒๔๗๓ รัฐบาลสยามได้เชื้อเชิญ ดร.คาร์ล ซี.ซิมเมอร์แมน แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด สหรัฐอเมริกา เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจในชนบท แห่งสยามในคำรายงานตอนหนึ่ง เขาได้บรรยายอิทธิพลของพ่อค้าคนกลาง ในสยามไว้ว่า

“พ่อค้าคนกลางคิดกำไรจากการกู่หนียืมสินชาวชนบทหลายทาง กระทำให้วิธีการซื้อสินค้าและวิธีขายสินค้าผิดพลาดหลักทางเศรษฐกิจ เนื่องด้วย พ่อค้าคนกลางมีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกลการ ผู้รับซื้อข้าวเป็นผู้แบ่ง

ชาวเปลือกในท้องที่ออกเป็นชั้นต่างๆ และตั้งราคาตามชอบใจ ข้อบกพร่องต่างๆ เหล่านี้กระทำให้กสิกรรมก้าวหน้าได้อย่างแสนเชื่อง”^{๑๓๖}

และเมื่อชาวนาได้เปลี่ยนแบบแผนการผลิตจากขั้นทำพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปสู่ขั้นพาณิชย์ยกรรมแล้ว ชาวนากลับมีหนี้สินและสูญเสียที่ดินมากขึ้นจนกลายเป็นชาวนาเช่าซึ่งมีตัวเลขสูงในภาคกลาง ดังที่รายงานของซิมเมอร์แมนฉบับเดียวกันแสดงตัวเลขไว้ว่า “ในภาคกลางชาวนาที่ไม่มีที่ดินของตนเองอยู่ราวร้อยละ ๓๖ ภาคเหนือร้อยละ ๒๗ ภาคใต้ร้อยละ ๑๔ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ ๑๔”^{๑๓๗} “ในภาคกลางชาวนากันแพร่หลายมากที่สุด ในจังหวัดธัญบุรีจำนวนผู้เช่าอยู่ในราวร้อยละ ๘๕... ในจังหวัดนี้เกือบทุกครอบครัวต้องเช่านาทำ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่ากับเจ้าของนาไม่มีใครกลมกลืนกันนัก”^{๑๓๘} ที่น่าสังเกตก็คือ ซิมเมอร์แมนกล่าวว่า สภาวะเช่นนี้ บังเกิดเกือบทุกประเทศที่เปลี่ยนจากขั้นทำพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปสู่ขั้นการค้า”^{๑๓๙}

แน่นอนนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ผู้มีเศรษฐกิจอันกว้างไกลอย่างปริตี้ คงเล็งเห็นสภาพความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาแบบตะวันตกในปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงรัชกาลที่ ๗ ซึ่งนำเขาไปสู่สมมติฐานที่ว่า เหตุแห่งความเสื่อมโทรมนี้คงเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างไม่มีโครงการ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในภาวะเศรษฐกิจของโลกหลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และเขายังเห็นต่อไปว่าการดำเนินการทางเศรษฐกิจและการคลังของสยามไม่เป็นอิสระ อยู่ภายใต้การครอบงำของมหาอำนาจทุนนิยม และที่สำคัญคือตัวระบบทุนนิยมนั้นเองแม้จะช่วยให้ระบบการผลิตพัฒนาไปไกลอย่างเหลือเชื่อ แต่ในตัวมันเองก็สร้างวิกฤตทางเศรษฐกิจและการคลังให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ภาวะความปั่นป่วนซึ่ง

เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในโลกเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ช่วง ๒๔๗๒-๒๔๗๗ ได้ช่วยย้าความเชื่อดังกล่าวของปรีดีฯ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ประการเหตุข้างต้นนี้เอง ปรีดีฯ จึงได้เขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายหลักดังต่อไปนี้

ประการแรก มีเจตน์จำนงแน่วแน่ในการพึ่งพิงตนเองโดย “รัฐบาลจะต้องถือหลักว่า จะต้องจัดการกลีกรรมและอุตสาหกรรมทุกอย่างให้ดีขึ้น ซึ่งในที่สุดประเทศไม่จำเป็นต้องอาศัยต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อป้องกันอันตรายอันเกิดจากการปิดประตูค้าได้”^{๑๔๖}

ประการที่สอง มุ่งแก้ปัญหาชนบทในระยะยาวเป็นด้านหลัก โดยเฉพาะปัญหาที่ดิน เขาเห็นว่าจำเป็นจะต้องจัดการให้ที่ดินเป็นของรัฐโดยมิใช่ด้วยการบังคับ หากขอซื้อด้วยราคายุติธรรม เขาคิดเองायๆ ว่าการซื้อที่ดินเป็นของรัฐนั้นไม่น่าจะมีปัญหาเพราะที่ดินในเขตอุดมสมบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นของเจ้าที่ดินไม่กี่คน และเวลานั้นราคาที่ดินตก พวกเจ้าที่ดินก็ต้องการขายที่เพราะไม่ต้องการแบกภาระภาษีที่ดิน เชื่อว่าหากชาวนาทั่วไปมีที่ดินเป็นของตนเองแล้ว ปรีดีฯ คงไม่เสนอความคิดที่จะจัดการที่ดินเป็นของรัฐเป็นแน่ แต่เพราะในขณะนั้นโดยเฉพาะภาคกลางเป็นชาวนาเช่าโดยมาก ทั้งมีแนวโน้มว่าตัวเลขชาวนาที่ไม่มีที่ดินทำกินจะทวีจำนวนมากขึ้นทุกทีตามอัตราการเติบโตของระบบทุนนิยมในประเทศ และปรีดีฯ ยังเห็นด้วยกับคติโบราณที่ว่า กษัตริย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน โดยนัยนี้แสดงว่าที่ดินเป็นของรัฐ เพราะกษัตริย์ก็คือรัฐ ปรีดีฯ คิดว่าน่าจะประยุกต์คตินี้มาใช้ในกรณีที่ต้องการรวมที่ดินเป็นของรัฐ^{๑๔๗}

แม้ความคิดในการปฏิวัติที่ดินโดยสันติวิธีของเขาจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ แต่หลักการของเขาที่มุ่งเน้นไปที่ชนบทเพื่อให้เป็นรากฐานในการสร้างสรรค์ประเทศ โดยพยายามแก้ปัญหาที่ดินเป็นอันดับ

แรกนั้นนับว่าเป็นหลักการที่ถูกต้องสำหรับในปัจจุบันที่ชาวนาเป็นจำนวนมหาศาลกำลังอยู่ในสภาพสิ้นเนื้อประดาตัว และการปฏิรูปที่ดินเป็นทางออกที่ควรทำอย่างเร่งด่วนในเบื้องต้น หากแต่ว่าโอกาสนี้ได้หมดลงเสียแล้วในระบบทุนนิยมแบบผูกขาดในปัจจุบัน

ประการสุดท้าย คำโครงการฯของปรีดีฯ มีลักษณะเป็นแบบสหกรณ์สังคมนิยม (Socialist Cooperative)

ในสมัยที่ปรีดีฯ ศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส ความคิดสังคมนิยมสำนักต่างๆ กำลังแพร่หลาย และชัยชนะของการปฏิวัติเดือนตุลาคม ๒๔๖๐ ในรัสเซีย ก็ทำให้แนวคิดสังคมนิยมเป็นที่น่าพิสมัยยิ่งขึ้นไปอีก หนุ่มนักเรียนนอกไฟแรงอย่างปรีดีฯ ต้องได้รับอิทธิพลจากการปฏิวัติใหญ่ในครั้งนั้นด้วยเป็นของธรรมดา แต่ที่แน่นอนที่สุดก็คือ ปรีดีฯ ได้รับการถ่ายทอดความคิดสังคมนิยมโดยตรงจากเดส์ชองป์ส (Deschamps)^{๓๔} อาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจศาสตร์ (Histoire des Faits et Doctrines Economiques) แห่งมหาวิทยาลัยปารีส และแนวคิดสังคมนิยมนั้นก็ป็นสำนักฝรั่งเศสมากกว่าของมาร์กซ์-เลนิน ปรีดีฯ ไม่เคยปิดบังเลยว่าเขาร่างคำโครงการฯ ขึ้นมาโดยอาศัยหลักโซลิดาไรสม์ของปีแอร์ เลอรูว์ (ค.ศ. ๑๗๙๗-๑๘๗๑) สาธุศิษย์ของ แชนด์ ชิมอง (ค.ศ. ๑๗๖๐-๑๘๒๕) ซึ่งฝรั่งเศสถือว่าเป็นต้นตระกูลโซเชี่ยลลิสม์ที่มีมาก่อนมาร์กซ์-เลนินด้วยซ้ำ

ปรีดีฯ ได้ชี้แจงในการประชุมกรรมการฯ ในการพิจารณาคำโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติว่า “ตามหลักของข้าพเจ้านั้น เป็นลัทธิผสมหลายอย่างที่ได้คัดเลือกเอาที่ดีมาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศสยาม แต่เหตุสำคัญอาศัยโซลิดาไรสม์ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ คือถือว่ามนุษย์ที่เกิดมามีต้องเป็นเจ้าของและลูกหนี้ต่อกัน เช่น คนจนนั้นเพราะผู้ชนทำให้จนก็ได้ คน

เคยทอดผ้าด้วยมือครั้งมีเครื่องจักรแข่งขัน คนที่ทอดด้วยมือต้องเลิก หรือคนที่
รวบเวลานี้ไม่ใช่รวบเพราะแรงงานของตนเลย เช่น ผู้ที่มีที่ดินมากคนหนึ่ง
ในกรุงเทพฯ ซึ่งแต่เดิมมีราคาน้อยภายหลังที่ดินมีราคาแพงสร้างตึกสูงๆ ดังนี้
ราคาที่ดินแพงขึ้นเนื่องจากผู้ชน ไม่ใช่เพราะการกระทำของคนนั้น ฉะนั้น
จึงถือว่ามนุษย์ต่างมีหนี้ตามธรรมจรรยาต่อกัน จึงต้องร่วมกันประกันภัยต่อ
กันและร่วมกันในการประกอบเศรษฐกิจ” หลักการลัทธิโซลิดาริสม์นี้ ปรีดีฯ
ได้เคยเอามาสอนแอบแฝงไว้ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง เมื่อปี ๒๔๗๔
โดยกล่าวว่า เป็นลัทธิผสมระหว่างลิเบรลลิสม์กับโซเซียลลิสม์ คือ “ยอมรับ
ให้มีกรรมสิทธิ์เอกชนแต่ต้องการให้รัฐเข้าแทรกแซงในทางเศรษฐกิจ... ตาม
ลัทธินี้มนุษย์ย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน จึงควรจัดให้มีสหกรณ์ต่างๆ เช่น ใน
การประดิษฐ์ การใช้ การจำหน่าย เป็นต้น”^{๔๔}

แม้ปรีดีฯ จะรับแนวคิดสังคมนิยมมาจากตะวันตก แต่สิ่งที่ควร
สังเกตอย่างยิ่งคือ ทำไมปรีดีฯ จึงเลือกรับเอาแนวคิดสังคมนิยมอ่อนๆ
ของโซลิดาริสม์ ซึ่งพวกมาร์กซิสต์โจมตีว่าเป็นสังคมนิยมเกิดด้วยซ้ำ ยิ่งใน
เวลานั้นลัทธิมาร์กซ์เป็นกระแสความคิดที่อยู่ในฐานะครอบงำลัทธิสังคมนิยม
ทั้งหมดในยุโรป แต่นักศึกษาหัวก้าวหน้าอย่างปรีดีฯ ก็แหวกกระแสนี้ ออก
มาได้ และกลับมาเลือกแนวคิดสังคมนิยมตะวันตกที่สามารถเข้ากันได้กับ
สภาพสังคมสยามในเวลานั้น ยิ่งกว่าเดินตามแฟชั่นลัทธินิยมในเวลานั้น
เดือน บุนนาค เนติบัณฑิตรุ่นน้องที่จบจากสถาบันเดียวกับปรีดีฯ ก็ให้ทัศนะ
ในกรณีนี้ไว้ว่า “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ท่านรับสั่งว่าประเทศไทยอยาก
เป็นที่สองจากรัสเซียหรือ จึงก๊อปปี้ของของรัสเซียมาไว้ในเค้าโครงการฯ นี้
เพียงชั้น Licence en Droit ข้าพเจ้าก็พอแสดงได้ว่า ท่านปรีดีฯ ได้แง่คิด
ต่างๆ นี้นี้มาจากไหน แต่ไม่ใช่รัสเซียแน่ เพราะรัสเซียนั้นเองก็เอาจากผู้อื่น

แต่มาดัดแปลงปรุงแต่ง ท่านปรีดีฯ ก็เช่นเดียวกันได้เอาความรู้ของผู้อื่นมาดัดแปลงปรุงแต่งซึ่งคิดว่าน่าจะเหมาะกับคนไทยในขณะนั้นได้เหมือนกัน”^{๑๔๔}

การที่ท่านปรีดีฯ รับเอาแนวคิดสังคมนิยมตะวันตกเข้ามา คงเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องของโลกสันนิบาตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และเขาต้องการปรับเอาแนวคิดสังคมนิยมตะวันตกมาปรับใช้สังคมไทยอย่างสันติวิธี แม้แต่เชื้อพระวงศ์อย่าง ม.จ.สกลวรรณ ไวยากรณ์ ก็เห็นด้วยในข้อที่ว่า “เวลานี้เศรษฐกิจตามลัทธิดิงเครียด (ดิเบราล) ในยุโรปนั้นทำให้เกิดความปั่นป่วนทั่วไปแล้ววิธีโซเชี่ยลลิสต์จะเข้ามาแทนที่”^{๑๔๕} ปรีดีฯ ก็รับรองอย่างแข็งขันว่า “ตามที่ท่านสกลฯ รับสั่งถูกต้อง มีผู้ทำนายว่าการต่อสู้ระหว่างต่างชั้นจะต้องเกิดมีขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนมากขึ้น คือมีความยากจนแร้นแค้น เราควรป้องกันเสียในขั้นต้น”^{๑๔๖}

ปรีดีฯ เองก็เหมือนกับปัญญาชนหัวก้าวหน้าฝ่ายซ้ายตามแบบฉบับทั่วไปที่เชื่อว่า ระบอบทุนนิยมไม่สามารถแก้วิกฤติทางเศรษฐกิจที่ตัวมันเองสร้างขึ้นมาได้ และเนื่องจากในเวลานั้นลัทธิสังคมนิยมยังเป็นความคิดที่เสนอทางออกทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองไว้อย่างสวยหรู โดยที่ยังเพิ่งเริ่มนำมาใช้ในประเทศรัสเซียเพียงชั่วคราวครั้งเท่านั้น ผลเสียและอันตรายของระบอบสังคมนิยม (ซึ่งก็มีไม่น้อยกว่าระบอบทุนนิยม) ยังไม่ปรากฏชัด ดังนั้นลัทธิสังคมนิยมจึงยังเป็นแนวคิดที่บริสุทธิ์ น่าฟังปรารถนาสำหรับนักปฏิวัติผู้ต้องการแสวงหาคำตอบเบ็ดเสร็จสำเร็จรูปให้แก่สังคม แต่อย่างไรก็ตาม ปรีดีฯ ก็มีใช้นักสังคมนิยมเคร่งคัมภีร์ที่ไม่ยอมประสานประโยชน์กับระบอบเสรีทุนนิยม ซึ่งในเวลานั้นก็ยังไม่สู้เลวร้ายเหมือนทุนนิยมผูกขาดทุกวันนี้

ปรีดีฯ ยืนยันแนวคิดของเขาอย่างไม่มีอะไรแอบแฝงอยู่เบื้องหลัง

ว่า “โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปปิตอลลิสต์และโซเชี่ยลลิสต์
รวมกัน ถ้าพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะดีเดียนมาก”^{๑๓๓} และต่อมาแนวคิดของ
เขาก็ถูกโจมตีทั้งจากพวกกษัตริย์นิยมและมาร์กซิสต์อย่างรุนแรง แม้แต่
นักวิชาการที่เป็นกลางอย่างชยอนันต์ สมุทวณิชก็เชื่อร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า
“ความเชื่อทางการเมืองของนายปรีดีฯ นั้นเป็นแบบมาร์กซิสต์ (Marxism)
แน่นอน”^{๑๓๔} นำแปลกที่ชยอนันต์ ได้อ้างเอางานเขียนของปรีดีฯ เรื่อง
ความเป็นอนิจจังของสังคม มาสนับสนุนข้อสรุปของเขามากกว่าจะใช้เนื้อหา
ในเค้าโครงการเศรษฐกิจมาเป็นเครื่องยืนยัน แต่อย่างไรก็ตามปรีดีฯ เป็น
นักคิดที่ซื่อสัตย์ต่อความเชื่อของเขาพอที่จะประกาศออกมาอย่างบริสุทธิ์ใจว่า
เขาเชื่ออะไรและไม่เชื่อสิ่งใด ในบ้านปลายชีวิตเขาก็ยังยืนยันอยู่เหมือนเดิม
ต่อข้อสงสัยที่ข้าชากว่า “ไม่, ไม่, ไม่ ข้าพเจ้าได้บอกแล้วว่า ปรัชญาของ
ข้าพเจ้าคือ สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าถ้ามาร์กซ์พูด
อย่างนี้หรืออย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ต้องพิจารณาว่าเป็นจริงหรือเป็นไปตาม
สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตยหรือไม่... ข้าพเจ้ามีอิสระที่จะเลือก
ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่สอดคล้องกับหลักห้าประการ (เอกราชของชาติ อธิปไตย
ของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง ความไพบูลย์ของประชาชน พร้อมด้วย
ประชาธิปไตยของประชาชน) ของเราอย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว”^{๑๓๕} หรือ
กล่าวอีกนัยหนึ่ง “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” (Scientific Demo-
cratic Socialism) ของเขา ก็คือสังคมนิยมที่สอดคล้องกับภูมิหลังทาง
ประวัติศาสตร์และประเพณีของสังคมสยาม

ดังที่ปรีดีฯ เคยชี้แจงไว้ว่า “จึงเป็นการจำเป็นที่นักสังคมนิยมของ
แต่ละประเทศจะต้องพิจารณาสัญลักษณ์พิเศษแห่งสังคมของตน มิฉะนั้น
ก็อาจลุ่มหลงเอาลักษณะของสังคมอื่นมาเป็นของสังคมตน อันเป็นการ

ทำให้การวินิจฉัยปัญหาแห่งสังคมของตนผิดพลาด... 'จงตัดเกือกให้เหมาะ แก่ดิน ไม่ใช่ตัดดินให้เหมาะแก่เกือก' สุภาษิตของไทยก็มีว่า 'เห็นช้างขี้ อย่ายี้ ตามช้าง' สุภาษิตทั้งสองบทเป็นสุภาษิตที่กำกวม โดยเฉพาะสุภาษิต ไทยบทนั้นที่แท้มีมาแล้วตั้งแต่โบราณกาล แต่ยกกำกวมให้อยู่เสมอ ผู้ใดไม่ ทำตาม คือมัวลอกคัดแบบจากสังคมอื่นมาทั้งดุ้น จึงเป็นผู้ล่าหลัง"^{๑๕๐} ปรีดีฯ เชื่ออย่างจริงจังเมื่อเขากล่าวว่า รากฐานของสังคมสยามนั้นเป็นแบบสังคม นิยมประชาธิปไตยที่มีมาช้านานแล้วในชุมชนชนบทที่มีการอยู่รวมและพึ่งพา อาศัยกันโดยมีวัฒนธรรมชาวพุทธเป็นแกนกลาง

ในกรณีนี้เขาได้เสนอข้อถกเถียงว่า "ปวงชนชาวไทยรู้จักปกครอง สังคมหรือกลุ่มชนของตนโดยถือมติปวงชนเป็นส่วนใหญ่มาแล้วตั้งแต่ยุค ดึกดำบรรพ์...คือยังมีธรรมเนียมประเพณีซึ่งบทกฎหมายที่ขีดเขียนเป็น ลายลักษณ์อักษรรับรองว่า ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ที่ ราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้น ถ้าตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดส่วนมากในชนบท วางลง ทางคณะสงฆ์ก็ปรึกษาพระภิกษุในวัดกับชาวบ้านคัดเลือกเจ้าอาวาส องค์ใหม่ การทำนาในหลายท้องที่ที่มีการลงแขกช่วยกันไถนา ดำนาเกี่ยวข้าว และต่างก็ช่วยกันในการปลูกที่พักอาศัยหลายแห่ง ฯลฯ อากาการิยาที่ราษฎร ในชนบทแสดงออกนั้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งประชาธิปไตยปฐมกาลที่ยังมีซาก ตกค้างอยู่ ถ้าหากผู้ใดถามราษฎรว่าประชาธิปไตยคืออะไร ราษฎรทุกคนก็ ยังไม่อาจตอบให้ถูกต้องได้เพราะศัพท์นั้นเป็นคำซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ในภาษา ไทย"^{๑๕๑} แต่ที่น่าเศร้าก็คือ ในแวดวงวิชาการบางส่วนในปัจจุบันยังเชื่อว่า กลุ่มสฤษดิ์ฯ มีความเข้าใจประชาธิปไตยแบบไทยดีกว่าของกลุ่มปรีดีฯ โดย กล่าวว่า "บรรดาผู้นำก่อน พ.ศ. ๒๕๐๑ ถูกหาว่าเน้นแต่ผิวนอกไม่ใช่เนื้อแท้ จึงเป็นวัตถุประสงค์ของจอมพลสฤษดิ์ฯ และคณะปฏิวัติที่จะต้องนำเอา

เนื้อแท้ของประชาธิปไตยแบบไทยออกมาตีแผ่ให้เห็นเด่นชัด”^{๑๕๖}

จริงอยู่ความคิดของปรีดีฯ แม้จะมีกลิ่นนมกลิ่นเนยอยู่บ้าง ก็คงมิได้ทำให้ระบอบการปกครองแบบเผด็จการฟาสซิสต์ที่มีจักรวรรดินิยมหนุนหลังของสฤษดิ์ฯ กลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆ หรือแม้แต่จะเป็นระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ขึ้นมาได้ ในกรณีนี้ปรีดีฯ ได้ “ขอฝากข้อสังเกตไว้อีกเล็กน้อยว่า ท่านอาจได้ยินวาทะของบางคนว่า ระบบประชาธิปไตยไทยในอนาคตของประเทศไทยนั้น จะต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างไทยๆ วาทะนี้ฟังดูแล้ว น่าเลื่อมใสถ้าผู้กล่าวปราศรัยอย่างจริงใจให้ระบบการเมืองของไทยเหมาะสมแก่สภาพท้องที่ กาลสมัยของมวลราษฎรไทย แต่ก็ควรพิจารณาว่า คำที่ว่าอย่างไทยๆ นั้น ขออย่าให้เหมาะสมเพียงแต่เฉพาะคนไทยส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น”^{๑๕๗}

ปรีดีฯ ยังยืนยันกรานต่อผู้ที่พยายามบิดเบือนอุดมการณ์พื้นฐานของสังคมไทยซึ่งเขาเชื่อเช่นเดียวกับสมเด็จพระยาดำรงฯ และเชื่อพระวงศ์พระองค์หนึ่งว่า

“ตามที่อ้างว่าอุดมการณ์ของสังคมไทยเป็นสังคมเสรีนิยมนั้น ขัดต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผมเคยกล่าวไว้ในปาฐกถาต่อนักเรียนอังกฤษเมื่อ ๒๔ ก.ค. ๒๕๐๖ ว่า พระองค์เจ้าองค์หนึ่งท่านเห็นว่าสังคมนิยมทำได้ในเมืองไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยทำมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา นั้น ซึ่งผมเห็นว่าท่านรับสั่งตรงตามที่ปรากฏในกฎหมายสมัยอยุธยา และยิ่งกว่านั้นขัดต่อความจริงที่สมเด็จพระยาดำรงฯ เมื่อทรงเป็นเสนาบดีมหาดไทย ที่เสด็จไปตรวจราชการภาคอีสาน ทรงพบสภาพความเป็นอยู่ของชนบทแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ทรงเขียนในรายงานว่าเปรียบเสมือน “โซเชี่ยลลิสต์” ทั้งนี้เป็นสภาพตามธรรมชาติของคนไทยเองโดยขณะนั้น ยังไม่มีทางรถไฟหรือทางถนน

รถยนต์หรือทางเครื่องบินไป คนไทยเหล่านั้นจึงมิได้รับอิทธิพลลัทธิสังคมนิยมที่แพร่มาจากต่างดาว"^{๖๔} และถ้ากล่าวโดยสรุปแล้วเนื้อหาทางความคิดใหม่ที่เข้าโครงการฯ ต้องการเสนอออกมาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสภาพปัญหาของสังคมเกษตรกรรมของสยามในเวลานั้นก็คือ "สหกรณ์สังคมนิยม" ปรีดีฯ มุ่งหวังที่จะให้สหกรณ์เป็นฐานในการกระจายอำนาจการตัดสินใจทางเศรษฐกิจและการเมืองไปในระดับท้องถิ่นโดยมีรัฐบาลกลางเป็นตัวเอื้อ เขาชี้แจงความคิดนี้ไว้ในเค้าโครงการฯ ว่า

"แม้ตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองก็ดี แต่ในประเทศที่กว้างขวางมีพลเมืองกว่า ๑๐ ล้านดังประเทศสยามนี้ การประกอบเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้นแล้วการควบคุมตรวจตราอาจจะเป็นไปได้ทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องแบ่งการประกอบเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่างๆ"^{๖๕} โดย "ราษฎรเขาจัดตั้งและปกครองของเขาเอง" และเขาได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสหกรณ์ตามแนวคิดของเขากับแบบเดิมซึ่งพัฒนามาเป็นสหกรณ์ทุนนิยม (Capitalist Cooperative) ซึ่งใช้กันมาในปัจจุบันอันเป็นตัวอย่างสำคัญที่ทำให้ชาวนาตกเป็นลูกหนี้ธนาคารทั้งทางตรงทางอ้อมอย่างถอนตัวไม่ขึ้น เขากล่าวว่า "เราก้าวหน้าไปกว่า คุณรู้ว่าครึ่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์เขามีอะไรบ้าง เขามีแต่สหกรณ์เครดิตเป็นสำคัญ รวมกันแล้วก็ไปกู้เงินแล้วเอามาใช้หนี้ที่ชาวนาเป็นลูกหนี้ อยู่โดยมากรูปหนึ่ง แต่ของเรามีสหกรณ์ ทั้งสหกรณ์การผลิต (Production) และทุกรูปเศรษฐกิจ ราษฎรก่อตั้งเองโดยรัฐบาลเข้าไปช่วย คือช่วยนำ เพราะเหตุว่าที่แรกก็ไปสั่งสอนหรือชี้แจงต่อราษฎรเสียก่อน ไม่ใช่ไปถึงก็ไปบังคับให้ทำ"^{๖๖}

สำหรับทัศนะต่อเครื่องจักรและความเจริญทางอุตสาหกรรม แม้
ปรีดีฯ จะตื่นต้นกับระบบการผลิตของเครื่องจักรเช่นเดียวกับคนร่วมสมัยอื่นๆ
หลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมใหม่ๆ แต่เขายังฉลาดพอที่จะมองการณ์ข้าง
หน้าถึงผลเสียของเครื่องจักรที่อาจจะนำมาว่า “แต่ให้พึงระวังว่าเครื่องจักรกล
ย่อมมีคุณอนันต์และโทษมหันต์เหมือนกัน การที่ในต่างประเทศมีคนไม่มี
งานทำมากขึ้นทุกวันนี้ไม่ใช่เพราะเครื่องจักรที่มีขึ้นแทนแรงงานของคนหรือ
เครื่องจักรกลเมื่อมีมาก คนไม่มีงานทำย่อมมากขึ้น” และ “ถ้าจำนวนคนไม่มี
งานทำมีมากกว่างานที่จะให้ทำแล้ว ค่าจ้างก็ลดลงเป็นธรรมดาและเป็นกฎ
แห่งการเศรษฐกิจ ผลร้ายจะตกอยู่ที่ราษฎรและเครื่องจักรกลจะเป็นสิ่ง
ประหัตประหารราษฎร”^{๑๔๖} และสิ่งที่ปรีดีฯ กล่าวอย่างหนักแน่นคือ เค้า
โครงการฯ ของเขานั้นทำขึ้นเพื่อรับรองความเป็นมนุษย์ในขั้นปฐมฐาน เขา
กล่าวว่า “ข้าพเจ้าประสงค์ให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้าย
ต่อกันอันเนื่องจากเหตุเศรษฐกิจ”^{๑๔๗}

ถ้าหากความคิดสหกรณ์สังคมนิยม ได้รับการปรับปรุงใช้เมื่อ ๕๐ ปี
ที่แล้ว หมู่บ้านแต่ละแห่งก็จะสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเอง และมี
อิสระทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ แต่
อย่างไรก็ตาม ปรีดีฯ ออกจะมองโลกในแง่ดีหรือไม่ก็ฝันเฟื่องเกินไปที่ลืมนึก
ไปว่า ระบอบสังคมนิยมได้เสกเป่าขึ้นง่ายๆ ด้วยการตัดสินใจของรัฐบาล หรือ
โดยการตราพระราชบัญญัติจากรัฐสภา เช่นกัน ประเทศไม่อาจเป็น
สังคมนิยมขึ้นมาได้โดยยึดทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของรัฐ หรือร่างโครงการอะไร
ใหญ่โตบนแผ่นกระดาษ กระนั้นเราก็ไม่อาจมองข้ามความปรารถนาของปรีดีฯ
ที่จะทำให้ชีวิตประเทศพลิกโฉมไปสู่ระบอบสังคมนิยมที่เหมาะสม โดยวิถี
ทางที่สันติที่สุดและเสียเลือดเสียเนื้อของชนในชาติน้อยที่สุด

แต่การนี้ก็ปรากฏแล้วว่าภายหลังจากความพยายามของปรีดีฯ ต้องล้มเหลว ประชาชาติได้ผ่านความเจ็บปวดความรุนแรงครั้งแล้วครั้งเล่าในการต่อสู้พาดพิงกันทางอุดมการณ์และลัทธิการเมือง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทยอย่างน้อยก็ก่อน ๒๔๗๕ และที่แน่นอนที่สุดก็คือ เวลานี้ก็ยังมียุคกลุ่มคนจำนวนไม่น้อยที่ยังพิสมัยในระบบสังคมนิยม แต่นับเป็นชะตากรรมอันเศร้าสลดของสังคมไทยที่โอกาสสำหรับชนในชาติที่มีความคิดแตกต่างกันจะตกลงกันอย่างสันติกำลังจะหมดลงไปทุกที นับตั้งแต่ปรีดีฯ ประสบความสำเร็จในความพยายามที่จะได้มาซึ่งสังคมนิยมโดยผ่านระบอบรัฐสภา แต่ปรีดีฯ ก็มีความถ่อมตัวอย่างน่าสรรเสริญที่ยอมรับว่าความล้มเหลวที่ผ่านมาก่อเกิดจากความพลาดพลั้งของเขาด้วย ซึ่งอันที่จริงแล้วมิได้ฉกรรจ์ถึงขนาดที่เขาวิพากษ์วิจารณ์ตนเองถึงสารภาพอย่างตรงไปตรงมาว่า

“ในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนของพรรคอภิวัดณ์ ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๒๕ ปีเท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มทีเดียว ขาดความชัดเจน แม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้วและได้คะแนนสูงสุด แต่ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าทางทฤษฎี ข้าพเจ้าไม่มีความชัดเจนและโดยปราศจากความชัดเจน บางครั้งข้าพเจ้าประยุกต์ทฤษฎีอย่างนักตำรา ข้าพเจ้าไม่ได้นำเอาความเป็นจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้าเป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระสำคัญของมนุษย์มาคำนึงด้วยให้มากเท่าที่ข้าพเจ้าควรจะมี ในปี ค.ศ. ๑๙๓๒ ข้าพเจ้าอายุ ๓๒ ปี พวกเราได้ทำการอภิวัดณ์ แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความชัดเจนและครั้นข้าพเจ้ามีความชัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ”^{๖๕๔}

มีข้อชวนสงสัยว่า หากการสร้างสรรค์ของปรีดีฯ สอดคล้องกับ พันภูมิทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของไทยจริงแล้ว อย่างน้อยในช่วงที่เขามีบทบาทเป็นชนชั้นนำถึงทศวรรษครึ่ง ร่องรอยแห่งการสร้างสรรค์ทางความคิดของเขาน่าจะหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ปรากฏว่าชื่อเสียงบทบาททางการเมืองของเขา กลับไม่เป็นที่กล่าวขวัญมากเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับสฤษดิ์ฯ ซึ่ง “ทั้งๆ ที่มีการเปิดเผยเรื่องอื้อฉาวต่างๆ ประชาชนจำนวนมากก็ยังคงเชื่อว่า จอมพลสฤษดิ์ฯ เป็นผู้นำที่ดีกว่าผู้นำอีกหลายๆ คน เหตุผลของ ผู้ที่เชื่อดังนี้ก็เป็นเพราะว่าถึงแม้จอมพลสฤษดิ์ฯ จะกิน ชาดก็ยังคงรุ่งเรือง”^{๑๖๐} อย่างไรก็ตาม น่าจะมีการวิเคราะห์ว่า ความสำเร็จของสฤษดิ์ฯ และความล้มเหลวของปรีดีฯ นั้นมีอะไรอยู่เบื้องหลังหรือไม่

ความจริงแล้วสฤษดิ์ฯ ก็เช่นเดียวกับพิบูลฯ ที่มีความเป็นผู้นำแบบเผด็จการ แต่ไม่มีความคิดทางการเมืองเป็นของตนเอง ไม่รู้เรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ผู้ที่เป็นตัวการสำคัญในการสร้างอุดมการณ์อยู่เบื้องหลังจอมพลเผด็จการทั้งสองคือ หลวงวิจิตรวาทการ เขาสามารถบิดเบือนข้อเท็จจริงทางพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ แม้แต่เหตุผลทางวัฒนธรรมและศาสนา ให้เปลี่ยนไปรับใช้อุดมการณ์ทางการเมืองแบบเผด็จการ เมื่อเทียบกับปรีดีฯ หลวงวิจิตรฯ เข้าใจจิตวิทยาของคนไทยและเป็นนักปฏิบัติในการควบคุมมหาชนได้เก่งกาจกว่าปรีดีฯ มาก ละครและเพลงปลุกใจต่างๆ ของหลวงวิจิตรฯ ยังมีอิทธิพลกว้างขวางกว่า พระเจ้าช้างเผือก ของปรีดีฯ เสียอีก แม้แต่เพลงชาติที่ร้องกันทุกเช้าเย็นเวลานี้ ก็เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นตามแนวคิดและการบงการของหลวงวิจิตรฯ เขาเกือบประสบความสำเร็จในการยกพิบูลฯ ขึ้นเป็น “ท่านผู้นำ” โดยปรับแนวคิดเชื้อชาตินิยมของรัชกาลที่ ๖ ให้เข้ากับลัทธิทหารฟาสซิสต์-นาซีที่กำลังเฟื่องฟูในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่

หลวงวิจิตรก็พลาดตรงที่สร้าง Personality Cult ของพิบูลฯ ให้เหนือกว่าพระมหากษัตริย์ แม้ในภายหลัง ๒๔๙๐ พิบูลฯ พยายามจะกลับมาอิงสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น แต่ภูมิหลังของเขาในฐานะชนชั้นนำของผู้ก่อการที่โค่นล้มระบอบกษัตริย์แบบเก่าลง ยังเป็นชนกที่ทำให้เขาไม่อาจเป็นที่ไว้วางใจของกลุ่มขุนศึก-ศักดินาได้ ยิ่งพิบูลฯ พยายาม จะรื้อฟื้นการตัดสินใจที่ผิดพลาดครั้งใหม่ เขาก็เลยประสพชะตากรรมเช่นเดียวกับปรีดีฯ

หลวงวิจิตรฯ ได้แก้ไขจุดพลาดนี้ได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อเขาเข้ามาเป็นปลัดบัญชาการให้สฤษดิ์ฯ ในยุคสฤษดิ์ฯ นี่เองที่พระมหากษัตริย์กลับคืนสู่สถานะเช่นที่เคยเป็นอยู่ก่อนปี ๒๔๗๕ อย่างกลายๆ ระบอบสฤษดิ์ฯ ได้รับการเสริมให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อเขาให้ความร่วมมืออย่างเอาการเอางานกับมหามิตรอเมริกันในการแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในประเทศไทย และในภูมิภาคนี้ ฐานทัพบินอยู่ตะเภาและศาลาลี้ก็ตั้งขึ้นอย่างเงียบเชียบในสมัยสฤษดิ์ฯ ถนนมิตรภาพและการพัฒนาแบบทุนนิยมอเมริกันก็เข้ามาในยุคนี้เอง จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าในเมื่อสฤษดิ์ฯ ทำตนเป็นตัวแทนพิทักษ์ผลประโยชน์อย่างแข็งขันให้กับจักรวรรดินิยมอเมริกัน กองทัพ(บก) และระบบทุนนิยมผูกขาดอันครอบคลุมไปถึงผลประโยชน์ของกลุ่มข้าราชการและชนชั้นกลางด้วยแล้ว ทำไมกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้จะไม่เชิดชูตัวแทนอันดีเลิศของพวกเขา

ชนชั้นนำในชั้นหลังโดยเฉพาะชนชั้นนำในกองทัพบกแม้จะไม่มี Leadership เท่าสฤษดิ์ฯ แต่ก็ปรารถนาที่จะเลียนแบบการใช้อำนาจเด็ดขาดแบบ “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว” ของสฤษดิ์ฯ แนวการพัฒนาและการสร้างสรรค์ประเทศทุกวันนี้ก็ยังย่ำเท้าเจริญรอยตามสมัยสฤษดิ์ฯ และกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้แม้มิใช่กลุ่มคนข้างมาก แต่ก็กลุ่มที่ควบคุม

กลไกอำนาจและระบบสื่อสารมวลชนของรัฐ พวกเขาไม่สามารถสร้าง กระแสค่านิยมและครอบงำมหาชนส่วนหนึ่งได้ไม่ยากนัก แต่ก็มีคำถามว่า กรรมกร ชาวนา ชาวนา คนชั้นล่างเป็นจำนวนมากที่ไม่มีปากมีเสียงนั้น ฟังพอใจกับระบอบสฤษดิ์ฯ จริงละหรือ ถ้าจริง ขบวนการประชาชนที่เติบโต อย่างมั่นคงในยุคสฤษดิ์ฯ และรุ่งเรืองถึงขีดสุดในยุคถนอม-ประภาส (ซึ่ง สืบทอดอุดมการณ์ของสฤษดิ์ฯ) นั้นเกิดจากอะไร เศรษฐกิจที่ พ.ค.ท. เองก็ ขาดความชัดเจนและขาดสมรรถนะพอที่จะเป็นผู้นำขบวนการประชาชน หาไม่ในวันนั้นชะตากรรมทางการเมืองของเราคงไม่แตกต่างจากที่เกิดขึ้นแล้ว ในเวียดนาม กัมพูชา และลาว

เมื่อย้อนกลับมาดูเส้นทางการเป็นผู้นำทางการเมืองของปรีดีฯ นับว่าต่างจากเส้นทางของผู้นำไทยคนอื่นๆ ที่เห็นเด่นชัดก็ตรงที่ ปรีดีฯ ไม่ เคยแสวงหาอำนาจทางการเมืองออกไปจากระบบรัฐสภาเลย แม้แต่การที่ เขาลดอำนาจพระมหากษัตริย์ลง ก็เป็นไปเพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้ามามี ส่วนร่วมในทางการเมืองของประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยมากขึ้น ดังที่ มอแรลดั่งข้อสังเกตไว้ไม่ผิดว่า “พอการอภิวัฒน์ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จบ ลง และความฝันของท่านที่จะได้ระบบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญกลายเป็นความจริง ปรีดีฯ ก็หาได้ก้าวรุดต่อไปเพื่อเสริมฐานทางการเมืองของตน ใหม่นั้นคงไม่ ตรงข้ามกับการปฏิบัติแบบลัทธิมาร์กซ์-เลนินอันเป็นที่ยอมรับ กัน ท่านไม่ได้สร้างกลไกพรรคการเมืองที่เข้มแข็งและรับการชี้นำจาก ส่วนกลาง”^{๕๕} และแม้แต่ฐานอำนาจในทางรัฐสภาที่ปรีดีฯ มีอยู่ก็มิใช่เป็นไป เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของเขา จะเห็นได้ชัดในตอนที่เขาวางแผนโค่นรัฐบาลพิบูลฯ ตามวิถีทางรัฐสภา ในปี ๒๔๘๗ ก็เป็นไปเพื่อเปิดทางให้เสรีไทย ปฏิบัติการได้สะดวกขึ้น

การที่ปรีดีฯ ไม่สร้างฐานอำนาจในกองทัพนั้นมิใช่ว่าเขาไม่มีความสามารถในการจัดตั้งหรือขาดโอกาสในฐานะที่เป็นพลเรือนก็หาไม่ การที่เขาสามารถจัดตั้งคณะกบฏฉกขึ้นสำเร็จในปี ๒๔๗๕ และจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นในระหว่างสงครามย่อมเป็นเครื่องยืนยันถึงความสามารถในการจัดตั้งองค์กรของเขาได้เป็นอย่างดี และทั้งที่โอกาสที่จะเข้าควบคุมกองทัพนั้นมีอยู่ แต่เขาก็ไม่เคยฉวยโอกาสนี้เลย ดังที่มอเรลชี้ไว้ว่า

“แม้ภายหลังฝ่ายทหารคู่อุปถัมภ์ของท่านเสียชื่อเสียงเพราะไปสมคบกับญี่ปุ่นในยามสงครามแล้ว ปรีดีฯ ก็ยังหาได้สามารถฉวยโอกาสนี้มาเสริมสร้างอำนาจของฝ่ายพลเรือนไม่ การที่ปรีดีฯ คัดค้านข้อเรียกร้องของอังกฤษและสามารถดึงสหรัฐอเมริกามาสับสนุนการรักษาสิทธิอธิปไตยของประเทศไทยหลังสงครามเป็นชัยชนะครั้งสำคัญของชาติไทย อย่างไรก็ตาม นำประหลาดที่ว่าการจัดตั้งกองทัพไทยเสียใหม่ ซึ่งอังกฤษเรียกร้องต้องการมาตั้งแต่แรกเริ่มนั้น อาจทำให้มีความเป็นไปได้ที่ปรีดีฯ จะพัฒนาสถาบันการเมืองที่เข้มแข็งและพึ่งพาได้ในระยะยาว บัดนี้ท่านไม่มีวันได้โอกาสเช่นนั้นมาอีกแล้ว”^{๑๐๒}

แต่ในความเป็นจริงนั้น ปรีดีฯ ไม่เคยเสียดาวยโอกาสดังว่านั้นเลย รัฐบุรุษอย่างปรีดีฯ ย่อมมีสติและไม่โลภในอำนาจถึงกับยอมตามข้อเสนอ ๒๑ ข้อของอังกฤษหลังสงครามโลก ซึ่งมีข้อผูกมัดเอกราชอธิปไตยของไทยไว้หลายประการ และที่สำคัญที่สุดคือ ข้อ ๑๖ ที่บังคับให้ฝ่ายไทยต้องยอมให้พันธมิตรตั้งคณะกรรมการทหารขึ้นคณะหนึ่งเป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งและฝึกหัดกองทหารไทยทั้งหมด หรืออีกนัยหนึ่งพันธมิตรต้องการเข้ามาจัดการกับระบบกองทัพไทยเพื่อมิให้เป็นปฏิปักษ์ต่อพันธมิตรอีกต่อไปนั่นเอง และถ้าหากผู้นำขบวนการเสรีไทยมิใช่คนที่ชื่อ ปรีดี พนมยงค์ แล้ว เขาคือนั้น

ก็อาจจะฉวยโอกาสครั้งนั้นสร้างฐานอำนาจทางการเมืองส่วนตัวโดยไม่สนใจปัญหาเอกราชอธิปไตยของชาติก็ได้

แม้แต่พิบูลฯ ซึ่งเป็นผู้แข่งขันทางการเมืองของปรีดีฯ ก็ยังเชื่อในความบริสุทธิ์ใจข้อนี้ของเขา ดังข้อความในบันทึกกลับของ สแตนตัน เอกอัครราชทูตอเมริกันประจำไทยได้อ้างถึงคำพูดของพิบูลฯ ไว้ว่า “เขา (พิบูลฯ) กล่าวว่า เขามีความสงสัยเป็นส่วนตัวว่านายปรีดีฯ อาจเข้าไปพัวพันกับการฉ้อราษฎร์โดยตรงหรือไม่นั้นก็ด้วยเหตุผลสองประการ คือ ประการแรก เขา (พิบูลฯ) กล่าวว่าปรีดีฯ เป็นนักการเมืองที่ฉลาดมาก ประการที่สอง เขากล่าวถึงลักษณะของปรีดีฯ ว่าเป็นผู้ที่มิเจตนาตกกรุณา พิบูลฯ ว่า เขาไม่คิดว่าปรีดีฯ จะเป็นตัวการให้ผู้ใดถูกฆาตกรรม อย่างไรก็ตามพิบูลฯ ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นไปได้ที่ปรีดีฯ จะทำการปกปิดหรือทำลายหลักฐานบางอย่าง ทั้งนี้เข้าใจว่าคงเพื่อปกป้องในหลวงองค์ปัจจุบันของเขา”^{๑๑๓}

แทนที่ปรีดีฯ จะพยายามสร้างระบบพรรคควบคุมกองทัพเพื่อคุมศูนย์กลางอำนาจเด็ดขาด เขากลับพยายามทุกวิถีทางที่จะกระจายอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองลงสู่มวลราษฎรตามเจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ สาระในรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งซึ่งยืนยันเจตนาอันบริสุทธิ์ของเขาในกรณีนี้ได้ดี ปรีดีฯ ได้ทำในสิ่งซึ่งยากที่ผู้นำพลเรือนในยุคเดียวกันหรือในสมัยหลังจะทำได้ นั่นคือ แม้เขาจะไม่แสวงหาอำนาจ แต่ก็ไม่ยอมให้ตนเองตกเป็นหุ่นเชิดของทหารเหมือนผู้นำพลเรือนอื่นๆ เขาชาญฉลาดพอที่จะใช้กลไบายศานอำนาจระหว่างกองทัพกับกองทัพเรือ ซึ่งในเวลานั้นมีสมรรถนะทางการเมืองอย่างอิสระตามวิถีทางประชาธิปไตย ช่องว่างที่จะดำเนินบทบาททางการเมืองอย่างอิสระตามวิถีทางประชาธิปไตย และได้วางรากฐานกิจการของรัฐเป็นเอกประการอย่างมีความหมายและ

ยังคุณูปการแก่บ้านเมืองอย่างลึกซึ้ง แม้ในช่วงที่มีโอกาสเพียงระยะ ๑๕ ปี ก็ตาม แต่หลังจากที่ปรีดีฯ สิ้นบทบาททางการเมืองในประเทศ เมื่อปี ๒๔๙๐ อำนาจของกองทัพเรือก็ด้อยลง จนกระทั่งหลังจากกบฏแมนฮัตตัน ปี ๒๔๙๔ แล้ว กองทัพเรือไม่สามารถฟื้นบทบาทขึ้นมาอีกเลย

แล้วร่องรอยการสร้างสรรค์ของปรีดีฯ ตลอดช่วง ๑๕ ปีดังกล่าว หายไปไหนหมดแล้ว ตอบได้ว่าสิ่งนี้อยู่ภายใต้มนตรึมสำนักของมวลราษฎรไทยที่รักสัจจะและความเป็นธรรมโดยทั่วไป หากแต่ถูกมลภาวะทางการเมืองบางอย่างกีดตันไว้ไม่ให้แสดงออกมา จุดพลุดอย่างฉกรรจ์ของปรีดีฯ อยู่ตรงที่เขาไม่สามารถทำตัวให้เป็นทีไว้วางใจของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ และในภายหลังที่เขาเริ่มบทบาทการเมืองในระดับภูมิภาค ก็ทำให้ถูกเพ่งเล็งจากมหาประเทศที่ต้องการเข้ามามีอิทธิพลเหนือดินแดนแถบนี้ ฉะนั้นการที่ปรีดีฯ ถูกคุมต้อย่างเป็นระบบจากกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้จึงไม่ เป็นสิ่งที่น่าสงสัย แต่ที่น่าแปลกประหลาดก็คือ แม้ในขบวนการฝ่ายซ้ายที่ นำโดย พ.ค.ท. เองก็โจมตีปรีดีฯ ด้วยน้ำหนักที่รุนแรงไม่แพ้ของฝ่ายขวา ทั้งนี้ เพราะปรีดีฯ คัดค้านพรรคที่ดำเนินนโยบายตามกันจีน แต่ท่าทีของ พ.ค.ท. แปรเปลี่ยนไปทันทีหลังจากมรณกรรมของปรีดีฯ มีการออกแถลงการณ์ สดุดีรัฐบุรุษอาวุโสอย่างเลิศจลย ซึ่งยังน่าสงสัยอยู่ว่า ท่าทีอันไม่คาดฝันนี้ แสดงออกด้วยน้ำใสใจจริง หรือเพื่อแสวงหาแนวร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็น ลักษณะฉวยโอกาสที่ พ.ค.ท. ขำของอยู่ไม่น้อยในอดีต

หากทัศนาระดับพื้นผิวแล้วดูเหมือนว่าชื่อ ปรีดี พนมยงค์ ได้ กลืนหายไปใต้ม่านนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยซึ่งทำหน้าที่ของมันได้ดีเท่าๆ กับนิลยี่ห้อยขี้ลืมของคนไทย แต่ความเข้าใจตามปรากฏการณ์อันผิวเผิน นี้ผิดถนัด มรณกรรมของปรีดีฯ นั้นเองได้เป็นพยานยืนยันความจริงข้อนี้

เป็นอย่างดี เรื่องราวของคนผู้นี้มีได้กลายเป็นแก่นสารไปพร้อมกับชั้นรฐของ
เขาไม่เคยมีมรณกรรมของคนไทยคนใดที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงยาวนานเช่นนี้
และเรื่องทีกล่าวขวัญกันนั้นก็มิใช่เพียงการสดุดีสรรเสริญเยนยอวีรประวัติ
ของผู้ตายเท่านั้น หากยังได้มีการขุดคุ้ยเอาประวัติศาสตร์การเมืองอันลึกลับ
ดำมืดในรอบครึ่งศตวรรษขึ้นมาชำระสะสางกันใหม่ทั้งวงวิชาการและ
สื่อมวลชน และสิ่งที่มีความหมายสำคัญยิ่งก็คืองานสร้างสรรค์ทางสติปัญญา
ในด้านต่างๆ ของปรีดีฯ ได้รับการหยิบยกขึ้นมาตีประเด็นใหม่และมีการค้นหา
คุณค่าซึ่งเป็นทางออกให้กับปัญหาอันยุ่งเหยิงในสังคมปัจจุบัน อันเป็นผล
เรื่อรังมาจากการละเลยในอดีตที่มิได้มองอนาคตของบ้านเมืองในระยะไกล
กันเลย นี่จะนับว่าเป็นความล้มเหลวของปรีดีฯ หรือเป็นความอัปจนของ
บ้านเมืองกันแน่ ที่ตลอดเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมามิได้มีอะไรก้าวไปถึงไหนเลยใน
ทางสติปัญญา

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมา ประชาชาติของเราได้ผ่าน
เหตุการณ์ต่างๆ กันหลายชุด การรัฐประหารและการนองเลือดแต่ละครั้ง
ได้ทำให้ประชาชาติกล้ำกลืนสับสนเหวี่ยงเหว่งกันขึ้นทุกที นี่เป็นสิ่งที่บ่ง
ชี้ว่า หากเราต้องการแสวงหาทางออกให้กับบ้านเมืองในยามมีคัลญญินี
แนวทางที่เสียเลือดเนื้อน้อยที่สุดและอย่างที่เป็นของไทยเราเองมากที่สุด
เป็นสิ่งที่ต้องอดุสหาะค้นคว้ากันอย่างหนัก และในการนี้แม้จะสายเกินไป
แล้วก็ตาม การหันกลับมาทบทวนสืบค้นร่องรอยเนรมิตกรรมทางความคิด
และสติปัญญาที่รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ได้สร้างสรรค์ค้างเอาไว้ เป็น
ภารกิจที่ชนรุ่นหลังไม่อาจมองข้ามได้อีกต่อไป หากเราไม่ต้องการอนาคตที่
เจ็บปวดและมีดมนยิ่งกว่านี้

เชิงอรรถ

๑. ถ้อยคำในเอกสารหลักฐานซึ่งเซอร์จอฟเฟรย์ ธอมป์สัน เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ รายงานด่วนไปถึงกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๖ เรื่องเจ้านายชั้นสูงพระองค์หนึ่งของไทยมาดูแลให้อังกฤษเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศไทย หลังกรณีสวรรคต. ใน *คำตัดสินใหม่กรณีสวรรคต ร. ๘* โดยคำพิพากษาศาลแพ่ง. สำนักพิมพ์เอกสารสยาม น. ๑๕๑
๒. หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ สำเร็จแล้ว คณะราษฎรได้รวบรวมเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับเหตุการณ์ในช่วงนั้นขึ้น ๒ ชุด ชุดหนึ่งฝากไว้ที่หอสมุดแห่งชาติและอีกชุดหนึ่งอยู่ที่เลขาธิการคณะรัฐมนตรี แต่ต่อมาหลังรัฐประหาร ๒๔๙๐ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจได้เรียกเก็บเอกสารหลักฐานเหล่านั้นจากหอสมุดแห่งชาติ และยังไม่ได้ส่งคืนตราប់ทุกวันนี้ ยิ่งไปกว่านั้น การบิดเบือนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปรีดี พนมยงค์ ได้ดำเนินขึ้นอย่างแนบเนียนทันที หลังการรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ โดยเสนีย์ ปราโมช ผู้เป็นเจ้าของนามปากกา “แมลงหรี” เขียนบทความโจมตีปรีดีลงใน น.ส.พ. *ประชาธิปไตย* เรื่อง “เบื้องหลังประวัติศาสตร์” หยอกล่อกตั้งแต่วันที่ ๒๗ พ.ย. - ๓๑ ธ.ค. ๒๔๙๐
๓. ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์ ในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคมประเทศอังกฤษ เสาร์ที่ ๒๔ ก.ค. ๒๕๑๖
๔. เช่นถ้าหากเราเชื่อข้อมูลที่ว่าปรีดีฯ ก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพราะเหตุที่เจ็บแค้นเป็นส่วนตัวกับอัครราชทูต

- สยามที่ปารีส เราก็คงไม่อาจมองปรีดีฯ ในฐานะนักอุดมคติ ผู้ทำการเพื่อประเทศชาติได้ หรือในกรณีสวรรคต ร. ๘ หากเราเชื่อข้อมูลของฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับปรีดีฯ ในฐานะของเขาก็ไม่ต่างจากอาชญากร เป็นต้น
- ๕-๖. ทักษิณ เจริญเจริญ : การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ น. ๒๐๐ และบทนำ น. ๓๔
๗. “นโยบายทั่วไป” ของคณะปฏิวัติ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ดู ทักษิณ เจริญเจริญ อ้างแล้ว น. ๒๐๗
๘. ทักษิณ เจริญเจริญ อ้างแล้ว น. ๑๐๖
๙. ปริญญาเอกของฝรั่งเศสมี ๒ ประเภท คือ ปริญญาเอกของมหาวิทยาลัย (Docteur de l' Université) และปริญญาเอกของรัฐ (Docteur de l' Etat)

อย่างหลังนี้เป็นปริญญาเอกของผู้ที่เรียน Licence en Droit ตั้งแต่ปีที่ ๑ มาจนถึง Doctorat en Droit ความจริงก่อนหน้าปรีดีฯ นั้น คนไทยคนแรกที่ได้ปริญญาเอกจากฝรั่งเศสคือ พระสารสาสน์ประพันธ์ แต่เป็นปริญญาเอกของมหาวิทยาลัย เพราะท่านผู้นี้จบเนติบัณฑิต (Bar-rister-at-Law) จากอังกฤษแล้วมาต่อปริญญาเอกที่ฝรั่งเศส

๑๐. ส. ศิวรักษ์ : พุทธทัศน์และการสร้างสรรค์สังคมใหม่ น. ๒๐๔ โดยอ้างจาก Pierre Fistié : L'Evolution de thailande Contemporaine Paris 1976 และ Peter T. Bell “Marxist Scholarship in Thailand. The Work of E. Thadens Flord 1932-77”
๑๑. ส. ศิวรักษ์ : ชีวิตของประเทศ ในบทความเรื่องอนาคตของไทย สำนักพิมพ์ลายสือไทย น. ๑๔๒
๑๒. ดู คำอภิปรายของสุภา ศิริมานนท์ ที่ สยามสมาคม รวบรวมอยู่ใน

วิกฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ บันทึกคนรุ่นใหม่ น. ๑๕๑-๑๕๒ เขากล่าวว่า
พระมติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “เป็นที่รับเชื่อถือกันโดยกว้างขวาง”
ในเวลานั้น แลดู ส.ค.ษ. ใน เรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชานุภาพ
ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์ มูลนิธิเสรีบูรโกเศศ-นาคะประทีป จัดพิมพ์ พ.ศ.
๒๕๒๕

๑๓. ปรีดี พนมยงค์ ให้สัมภาษณ์ จักรทิพย์ นาถสุภา เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน
๒๕๒๕ (ข้อความจากเทปที่ไม่ได้ถอดออกตีพิมพ์)

๑๔. ประสพการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลสุภาวโส ปรีดี
พนมยงค์ น. ๒๑ สัมภาษณ์โดยจักรทิพย์ นาถสุภา จัดพิมพ์โดยโครงการ
ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย พ.ศ. ๒๕๒๕

๑๕. ดูเรื่อง “สกุลพนมยงค์” ของปรีดี พนมยงค์ รวมอยู่ใน พนมยงค์
ประวัติรัฐธรรมนูญ น. ๑-๒๐ จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา
(ศ.พ.พ.) พ.ศ. ๒๕๒๖

๑๖. ข้อสันนิษฐานนี้จะมีน้ำหนักหรือไม่ก็ตาม แต่พฤติกรรมที่ปรากฏชัดก็
คือ ปรีดีฯ มีจิตผูกพันกับวัดพนมยงค์อย่างลึกซึ้งมาโดยตลอด แม้ก่อน
จะถึงแก่กรรมก็ได้ฝากบอกคนใกล้ชิดให้ช่วยดูแลรักษาวัดนี้ให้ยั่งยืนต่อไป
และสำหรับปรีดีฯ เขาถือว่าวัดพนมยงค์เป็นสัญลักษณ์อันดงามของ
ตระกูลโดยตรง ดังที่เขาเขียนถึงท่านอธิการเอื้อ สุนทรโก เจ้าอาวาส
วัดเพื่อแสดงความกตัญญูในการที่ท่านได้รักษาวัดเล็กๆนี้ไว้ว่า “โอกาสนี้
ผมขออภิวาทแสดงความกตัญญูต่ท่านซึ่งเป็นอธิบดีสงฆ์แห่ง
วัดพนมยงค์ ได้บำเพ็ญอันเป็นผลให้วัดนี้มีความเจริญตั้งมั่นเป็น
หลักชัยของอุบาสก อุบาสิการวมทั้งผู้ที่สืบสายของสกุลพนมยงค์ทุกคน
ด้วย” (หนังสือฉบับวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๓ จากปรีดี พนมยงค์

ถึง ท่านอธิการ เอื้อ สุนทรโก)

๑๗. คนใกล้ชิดปรีดีฯ เล่าให้ฟังว่า เมื่อปรีดีฯ อยู่บ้านยายที่อำเภอท่าเรือ จ.อยุธยา สมัยเด็กๆ นั้น ควายเพื่อนบ้านตัวหนึ่งตกหล่มตาย เพื่อนบ้านคนนั้นได้แบ่งเนื้อควายตัวนั้นให้ยายของปรีดีฯ เพื่อประกอบอาหาร แต่ปรีดีฯ ปฏิเสธไม่ยอมกินเนื้อควายตัวนั้น เพราะได้เห็นอาการทรมานทรมานของควายก่อนตาย และตั้งแต่นั้นมาปรีดีฯ ไม่ยอมกินเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย อีกเลย

๑๘-๑๙. ปรีดี พนมยงค์ : บทปาฐกถาเรื่อง พุทธศาสนาในต่างประเทศ แสดงที่พุทธธรรมสมาคม เนื่องในวันมาฆบูชา วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๙ โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๔๘๗

๒๐. คำตัดสินใหม่ *กรณีสวรรคต ร. ๘* โดยคำพิพากษาศาลแพ่ง วันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ สำนักพิมพ์เอกสารสยาม น. ๑๖๒

๒๑. ศรีนยา บำรุงพงศ์ : *ชีวประวัติทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์* น. ๓ แปลเรียบเรียงจาก *Pridi Banomyong A Political Biography* โดย David Morell และ Richard Donor พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานครบรอบ ๑๐๐ วันของการอสัญกรรมของท่านผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ มธ. ๒๑-๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๖

๒๒. คำปรารภของ นายปรีดี พนมยงค์ ใน *ความเป็นอนิจจังของสังคม* จากอนุสรณ์นายปาล พนมยงค์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ น. ๑๕๓-๑๕๔ และดูประกอบ “ว่าด้วยศาสนาพระศรีอารียะ (พระศรีอริยเมตไตรย)” ใน *ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา* ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิฉบับหลวง) เล่ม ๒ น. ๔๔-๕๐ กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๒๐

๒๓. ปรีดี พนมยงค์ : *ความเป็นอนิจจังของสังคม* อ้างแล้ว น. ๑๕๕-๑๕๖

๒๔. เขียนเมื่อ ๑๖ พ.ย. ๒๕๐๐ อายุได้ ๕๗ ปี

๒๕. ในทางจริยธรรมหมายถึงการประยุกต์เอาตัวสัจธรรมและกฎธรรมชาติ
มาใช้กับมนุษย์และสังคม

๒๖-๒๗. พระราชวรมณี (ประยูรธี ปยุตโต) : พุทธธรรม ในหนังสือชุด
วรรณไวทยาการ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดพิมพ์
พ.ศ. ๒๕๑๔ น. ๒๓-๒๕

๒๘. ปรีดีฯ ก็เป็นเช่นเดียวกับชาววัดรุ่นเดียวกับเขาทั่วไป ที่ได้รับคุณค่าทาง
ศาสนาและจริยธรรมกระทั่งอุดมการณ์จากชาดก เขาให้ความสำคัญ
กับสิ่งที่คนรุ่นใหม่เห็นว่าพ้นสมัยไปแล้วว่า “ถ้าหากคนในรุ่นนี้จะ
คัดค้านพระอรรถกถาจารย์ โดยถือเอาเปลือกนอกที่ท่านอุปมาไว้เป็น
ทำนองชาดกมาเป็นหลักเพื่อปฏิเสธสาระที่เป็นแก่นในของท่านแล้ว
ข้าพเจ้าก็เห็นว่าไม่เป็นธรรมต่อพระอรรถกถาจารย์ เพราะเราจะต้อง
ระลึกว่าภาวะของสัปบุรุษในสมัยหลายศตวรรษก่อนโน้น เหมาะสมที่
จะได้รับฟังคำอธิบายในรูปแบบของชาดก เราไม่จำเป็นต้องดูดยหลัง
ให้ไปไกล คือ เอาเพียงรุ่นข้าพเจ้าเมื่อยังเด็กๆ หรือเมื่อมีอายุมากแล้ว
ก็เห็นว่าชาวชนบทส่วนมากที่ยังชอบฟังชาดกก็ยังมียู่อีก แต่พระ
ธรรมกถึกท่านสรุปแก่นธรรมไว้โดยย่อทุกครั้งอันเป็นที่น่าจับใจ ใน
พุทธศาสนายังมีชาดกอีกมากมาย ซึ่งยังไม่มีท่านผู้ใดคัดค้านว่าไม่ใช่
ออกจากโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า” (จาก อนุสรณ์ปาล พนมยงค์ อ้างแล้ว
น. ๑๕๔-๑๕๕)

๒๙. ตามความเห็นของปรีดีฯ แบ่งผู้มีสมบัติในสังคมไทยได้ ๓ อันดับคือ
อันดับ ๑ ได้แก่ “เศรษฐี” คือคนมั่งมีที่ดินและสมบัติมากในสังคม อันดับ
๒ ได้แก่ “คฤหบดี” คือผู้ครองเรือน ซึ่งมีที่ดินและสมบัติขนาดกลาง

อันดับ ๓ ได้แก่ “กระฎุมพี” คือพ่อค้าเม리트พีชในชนบทและให้ชื่อนานา
กู่เงินเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งถือเป็นวรรณคดีที่เกือบจะตกเป็นคนชั้นต่ำ

๓๐. ปรีดิฯ จำแนกฐานะของบิดาอยู่ในสังกัดชนชั้นนี้

๓๑. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว

๓๒. ศรีนยา บำรุงพงศ์ : เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๓

ในประเด็นนี้ ดำรง ไคร้ครวญ นักศึกษาปริญญาโทรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์
มีความเห็นแย้งกับมอร์แรลและดอนเนอร์ว่า “ในความเป็นจริง ปรีดิฯ
ตอนเป็นเด็กหาได้ใกล้ชิดกับคุณพ่อไม่ เนื่องจากคุณพ่อมีภรรยาน้อย
ไม่ค่อยได้มาสนใจชีวิตของลูกๆ” และ “ในการฉีควัดขึ้นแต่ละครั้ง แต่ละ
เข็ม นายเสียงเรียกค่าตอบแทนเป็นเงิน ๑ ชั่ง (๔๐ บาท)...การจะเอา
คุณงามความดีของปรีดิฯ ไปใส่ให้กับคุณพ่อ ก็คงจะเป็นเรื่องที่ไม่เกิด
ประโยชน์สักเท่าใด เพราะเป็นคนละคนที่ต่างความคิดกัน”

ไม่ทราบว่าเป็นใคร ดำรง ไคร้ครวญ เอาข้อมูลนี้มาจากไหน ถึงแม้เป็นความ
จริงที่ว่าบิดาของปรีดิฯ มีภรรยาน้อยคนหนึ่งชื่อ นางบุญ แต่ปรีดิฯ ก็ยัง
มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามากรวมทั้งกับฝ่ายแม่เลี้ยงด้วย แต่
เข้าใจว่าพี่น้องคนอื่นๆ ของปรีดิฯ ข้างฝ่ายภรรยาหลวงคงตั้งข้อรังเกียจ
ข้างฝ่ายภรรยาน้อยของบิดาอยู่มากทีเดียว ส่วนที่ว่า นายเสียงเรียกเก็บ
ค่าฉีควัดขึ้นนั้นก็ไม่ใช่ความจริงแต่อย่างใด เพราะนางนอม ตามสกุล
ลูกภรรยาน้อยของนายเสียงคนหนึ่งยืนยันว่า นายเสียงทำแบบอาสา
สมัครหาได้ทำเป็นอาชีพไม่

๓๓. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๑๕-๑๖

๓๔. พนมยงค์ประดิษฐ์ธรรม อ้างแล้ว น. ๑๐-๑๑

๓๕-๓๖. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อ้างแล้ว น. ๔๐ และ น. ๓๕

๓๗. ปรีดีฯ จบชั้นมัธยม เมื่ออายุ ๑๕ ปีเศษ จะเข้าเรียนต่อชั้นอุดมศึกษาไม่ได้จึงต้องรอเวลาอีก ๒ ปี ในระหว่างนั้นเองเขาตัดสินใจลงมือทำนางน้อม ตามสกุล น้องต่างมารดาที่เคยคลุกคลีกับปรีดีฯ ที่นาในวัยเด็ก ได้พาผู้เขียนไปดูนาที่ปรีดีฯ เคยทำ และบอกว่า “นาที่นี่แหละที่ทำให้ปรีดีฯ คิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง”

๓๘-๓๙. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อ้างแล้ว น. ๓๒ และ น. ๓๗

๔๐. “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ใน *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* น. ๑๗๓-๑๗๔ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และโครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๖

๔๑. “คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๕ พ.ศ. ๒๔๖๓” ใน *ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชนของปรีดี พนมยงค์* น. ๖๒๙-๖๓๔ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๖

๔๒. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อ้างแล้ว น. ๕๑

๔๓. “สุนทรพจน์ของปรีดี พนมยงค์ แสดงในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๔๙” ใน *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์* น. ๙๕ โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๖

๔๔. “พิธีขอพระราชทานอภัยโทษของคณะราษฎร เมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๗๕” ใน *พระราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ ๔๙ หน้า ๓๑๐๔ ๑๑ ธ.ค. ๒๔๗๕ อ้างจากหนังสือ *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ* น. ๑๕ พ.ศ. ๒๕๑๗ เมื่อ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ทำพิธีขอพระราชทานขมาเป็นการภายในครั้งหนึ่งแล้ว ครั้น ๗ ธ.ค. ๒๔๗๕ ได้ทำเปิดเผยอีกครั้งหนึ่ง

๔๕. ปรีดี พนมยงค์ *บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบ*

ประชาธิปไตย น. ๔๒ จัดพิมพ์โดย ปราโมทย์ พึ่งสุนทร ๒๕๑๖

๔๖. ม.ล.วัลย์วิภา จรุงโรจน์ : แนวศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทาง
การเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๗๗)
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดพิมพ์ ๒๕๒๐ น. ๑๒๓
โดยอ้างจาก เบื้องแรกประชาธิปไตย (สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย
จัดพิมพ์ ๒๕๑๖) น. ๗-๘

๔๗. ปรีดี พนมยงค์ ตอบสัมภาษณ์ สหภาพสิทธิเสรีภาพ พิมพ์ใน อนุสรณ์
นายปราโมทย์ พึ่งสุนทร พุทธศักราช ๒๕๒๕ น. ๑๑๗-๑๒๔ ปฏิเสธ
เรื่องที่นายสนธิ เตชานันท์ กล่าวหาว่าปรีดีฯ รู้พระราชประสงค์ที่จะ
พระราชทานรัฐธรรมนูญ

๔๘. ม.ล.วัลย์วิภา จรุงโรจน์ เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๑๒๗-๑๒๘

๔๙. ปรีดี พนมยงค์ บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรฯ อ้างแล้ว น.
๔๐-๔๒

๕๐. Note on Mr. Baxter's Audience with H.M. the King of Siam
(March 3, 1934) ภาคผนวก ข. ใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราช
ดำริทางการเมืองฯ ม.ล. วัลย์วิภา จรุงโรจน์ น. ๓๐๕

๕๑. บันทึกลับที่เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ จัดไว้เมื่อ ๓๐ มี.ย. ๒๔๗๕
ใน อนุสรณ์ ปราโมทย์ พึ่งสุนทร อ้างแล้ว น. ๑๒๒-๑๒๔

๕๒. ประยูร ภมรมนตรี : ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า กรุงเทพฯ บรรณกิจ
๒๕๑๘. น. ๑๐๒-๑๐๓

๕๓. บันทึกพระยาทรงสุรเดช น. ๒๔-๒๕ นรนิติ เศรษฐบุตรและชาญวิทย์
เกษตรศิริ รวบรวม สมาคมรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัด
พิมพ์

๕๔. Summary of Letter and note from the King of Siam to Mr. James Baxter date 4th August 1933 ภาคผนวก ข. ใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ ม.ล. วัลย์วิภา จรูญโรจน์
๕๕. พระราชบันทึกเรื่อง Democracy in Siam ภาคผนวก ง. ม.ล. วัลย์วิภา จรูญโรจน์ เล่มเดียวกัน
๕๖. พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ น. ๖๑ พิมพ์ที่ ร.พ. ส่วนท้องถิ่น กรมมหาดไทย พระนคร พ.ย. ๒๕๐๓
๕๗. ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียบเรียง เทียนวรรณ และ ก.ศ.ร. กุหลาบ สำนักพิมพ์ธีรนันท์ ๒๕๒๒
๕๘. แกมสุข นุ่มนนท์ : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ น. ๑๓๓-๑๓๕ สำนักพิมพ์เรืองศิลป์ ๒๕๒๒
๕๙. เมื่อสมัยเรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น ปรีดีฯ ได้อ่านหนังสือของเทียนวรรณและของ ก.ศ.ร.กุหลาบ ทั้งได้มีโอกาสพบปะกับนักประชาธิปไตยรุ่นอาวุโสทั้ง ๒ ท่านนี้ด้วย
๖๐. แกมสุข นุ่มนนท์ อ้างแล้ว น. ๑๓๖-๑๓๗
๖๑. แกมสุข นุ่มนนท์ เล่มเดียวกัน
๖๒. แกมสุข นุ่มนนท์ เล่มเดียวกัน น. ๑๙๐
๖๓. Problem of Siam ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานพระยาگیลยานโมตรี ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๖๙ ภาคผนวก ก. ใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ ม.ล. วัลย์วิภา จรูญโรจน์ อ้างแล้ว น. ๒๑๐
๖๔. Kenneth Perry Landon : Siam in Transition p.19 อ้างถึงทัศนะของหลวงวิจิตรฯ ที่มีต่อสาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองข้อหนึ่งว่า

เมื่อสมัย ร. ๖ นั้น ใน ๑๒ กระทรวง มีขุนนางสามัญชนเป็นเสนาบดีอยู่ถึง ๘ กระทรวง แต่พอถึง ร. ๗ ได้มีการรวบอำนาจเสนาบดีมาอยู่ในมือเจ้านายมากขึ้น จนเหลือขุนนางอยู่ในตำแหน่งนี้เพียง ๔ คนเท่านั้น การเคลื่อนย้ายอำนาจอย่างไม่เป็นธรรมดังกล่าวทำให้สามัญชนโดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการเกิดความไม่พอใจอย่างกว้างขวาง ในการที่ตัวแทนชนชั้นของตนได้ที่นั่งในระดับบริหารน้อยลง

๖๕-๖๖. พระราชบัณฑิตกเรื่อง Democracy in Siam อ้างแล้ว

๖๗. พระราชบัณฑิตกเรื่อง Problem of Siam อ้างแล้ว

๖๘. พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินของรัชกาลที่ ๕ อ้างแล้ว

๖๙. ดูพระราชบัณฑิตกของรัชกาลที่ ๗ ซึ่งพระยาราชวังสันส่งถึงรัฐบาล ๒๖ ก.ย. ๒๔๗๗ ใน พระปกเกล้าฯ กับคณะราษฎร สุพจน์ ด้านตระกูลสำนักพิมพ์จักรวรรธนุสรณ์ ๒๕๒๖ น. ๓๔๙

๗๐. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๔

๗๑. ๗๒, ๗๓. ปรีดี พนมยงค์ : ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชน อ้างแล้ว น. ๑๗๒, น. ๑๗๕

๗๔. “จะมีทางได้ประชาธิปไตยโดยสันติวิธีหรือไม่” รวมอยู่ใน ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมนิยม อ้างแล้ว น. ๔๐๗-๔๐๘

๗๕. ส. ศิวรักษ์ : “บทเรียนจากจารีกรามคำแหง” รวมอยู่ใน ไม่ซิงกัดไม้ซุง สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ๒๕๒๗ น. ๒๓-๒๔

๗๖. ปรีดี พนมยงค์ : ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชน อ้างแล้ว น. ๑๔๙-๑๕๑

๗๗. ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมนิยม อ้างแล้ว น. ๔๐๘-๔๐๙

๗๘. หนังสือ อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ ร.ท. อู๊ด นิสสุทธิ อ้างแล้ว น. ๑๕

๗๙. Landon : Siam in transition อ้างแล้ว น. ๑๒-๑๓

๘๐. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย อ้างแล้ว น. ๒ และ ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า ประยูร ภมรมนตรี น. ๑๐๔

๘๑. "จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของชัยชนะ ๑๔ ตุลาคม" รวมอยู่ใน ปริัติ พนมยงค์ กับสังคมไทย อ้างแล้ว น. ๔๒๒-๔๒๓

๘๒-๘๓. "Summary of Letter and note from the King of Siam to Mr. James Baxter dated 4th August 1933" อ้างแล้ว

๘๔. "รายงานการประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ๑๒ มีนาคม ๒๔๗๖" อยู่ใน ปริัติ พนมยงค์ กับสังคมไทย อ้างแล้ว น. ๒๖๑

๘๕. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๕๒

๘๖. ปริัติ พนมยงค์ : "คำนำ" ใน ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศส และ สมัยโนเบิล โบนาร์ปาร์ต โดยพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระนคร : โรงพิมพ์เจตนาพล ๒๔๗๗

๘๗. "พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ ประชาธิปก พร." อยู่ใน รัฐธรรมนูญ : ไพโรจน์ ชัยนาม โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๙ น. ๒๕๔

๘๘. "พระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ประชาธิปก พร." : รัฐธรรมนูญ : ไพโรจน์ ชัยนาม อ้างแล้ว น. ๒๔๙

๘๙. "เค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ หมวด ๒" ใน ปริัติ พนมยงค์ กับสังคมไทย อ้างแล้ว น. ๒๕๓

๙๐. ม.ล. วลัยวิภา จรูญโรจน์ อ้างแล้ว กล่าวว่รัชกาลที่ ๗ มิได้เขียนพระบรมราชวินิจฉัยขึ้น แต่คงทรงเห็นชอบด้วย

๙๑. "พระบรมราชวินิจฉัย" ใน ปริัติ พนมยงค์ กับสังคมไทย อ้างแล้ว

น. ๒๕๓

๙๒. พระราชบันทึกของรัชกาลที่ ๗ ซึ่งพระยาราชวังสันส่งให้รัฐบาล ๒๐

ก.ย. ๒๔๗๗ : พระปกเกล้ากับคณะราษฎร อ้างแล้ว น. ๓๔๕-๓๔๖

๙๓. "Summary of Letter and note from the King of Siam to Mr. James Baxter" อ้างแล้ว

๙๔. ม.ล. วลัยวิภา จรูญโรจน์ เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๑๗๐-๑๗๑

๙๕. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย อ้างแล้ว น. ๔๕

๙๖. แกมสุข นุ่มนนท์ : เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง บริษัทสำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด ๒๕๒๑ น. ๔๔

๙๗. คำรับสั่งของ ม.ล. อัมปคราภาฯ เรื่องการถวายความปลอดภัยแด่สมเด็จพระศรีเสาวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า : โรงพิมพ์โพสท์พับลิชชิง ๓๐ ต.ค. ๒๕๑๗ และ บัวย อึ้งภากรณ์ : พระบรมวงศานุวงศ์ และ ขบวนการเสรีไทย หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. อุ๊ต นียสุทธิ อ้างแล้ว น. ๔๔-๔๕

๙๘. ส. ศิวรักษ์ : สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์ อ้างแล้ว น. ๑๑๔

๙๙. ส. ศิวรักษ์ : เรื่องของนายปรีดี พนมยงค์ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง จัดพิมพ์ ๒๕๒๖ น. ๑๐๔-๑๐๙

๑๐๐. ไพโรจน์ ชัยนาม : รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๙ อ้างแล้ว

๑๐๑. นายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนสัน ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกัน

๑๐๒. ร่างรัฐธรรมนูญฉบับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ (ฉบับนายสตีเวนส์)

: ภาคผนวก จ. ใน การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ม.ล. วัลย์วิภา จุณฺญโรจน์

อ้างแล้ว น. ๒๔๙-๒๕๖

๑๐๓. ส. ศิวรักษ์ : *ไม้ซีกัดไม้ซุง* อ้างแล้ว น. ๒๕

๑๐๔. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔ น. ๑๔๔*

๑๐๕. ส. ศิวรักษ์ : บทความเรื่อง "อภินิพัตติกับรัชกาลที่ ๔" ใน *คั่นฉ่องส่องเจ้าสำนักพิมพ์ลายสือไทย ๒๕๒๕ น. ๑๖-๓๒*

๑๐๖. ส. ศิวรักษ์ : *คั่นฉ่องส่องเจ้า อ้างแล้ว น. ๒๔ คำพูดของ H.G. Quaritch Wales : Siamese state ceremony p. 213*

๑๐๗. จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ : *วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ๒๕๒๓ น. ๑๖๓-๑๖๔*

๑๐๘. *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย อ้างแล้ว น. ๕๐-๕๑*

๑๐๙. ปรีดี พนมยงค์ : *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ โครงการ ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย จัดพิมพ์ ๒๕๒๕ น. ๑๓๕*

๑๑๐. พระประวัติพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นเทววงค์โรทัย ใน *ชุมนุมนิพนธ์ของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๗ น. ๔๔*

๑๑๑. *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ อ้างแล้ว น. ๑๒๐-๑๓๕*

๑๑๒. ปรีดี พนมยงค์ : *ชีวิตอันผันผวนและเวลาที่ยืดยาวที่ข้าพเจ้าลี้ภัยในเมืองจีน สำนักพิมพ์เทียนวรรณ พ.ศ. ๒๕๒๙ น. ๔๕*

๑๑๓-๑๑๔. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันพุธ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ เอกสารประวัติศาสตร์ คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของ

๑๑๖ ปรีดี พนมยงค์ *กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย*

พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และนายทวี บุญยเกตุ
สำนักพิมพ์จิรวรรณนุสรณ์ ๒๕๒๖ น. ๔๘,๕๐

๑๑๕. บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ ธันวาคม
๒๕๔๔ เล่มเดียวกัน อ้างแล้ว น. ๗๐

๑๑๖. นายปรีดี พนมยงค์ เล่าเรื่อง “ขบวนการเสรีไทย” สำนักพิมพ์จิรวรรณ
นุสรณ์ ๒๕๒๖ น. ๖๔

๑๑๗. แกรมสุข นุ่มนนท์ : เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ อ้างแล้ว น.
๑๑-๑๒

๑๑๘. เนตร เขมะโยธิน : งานใต้ดินของพันเอกโยธี

๑๑๙-๑๒๐. บันทึกเอกสารประวัติศาสตร์ ฉบับ ๓ เรื่องพระราชอาณาจักร
สยามในสงครามโลกครั้งที่ ๒ รวบรวมโดยสถาบันรวบรวมเอกสาร
ประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๒ โรงพิมพ์ พ. พิทยาคาร ๒๕๒๒ น. ๕, น. ๘
และ น. ๑๐

๑๒๑. ไสว สุทธิพิทักษ์ : ดร. ปรีดี พนมยงค์ คำขวัญในวันครบ ๑๐๐ ปี ของ
กระทรวงการคลัง ๑๔ เมษายน ๒๕๑๔

๑๒๒. ไสว สุทธิพิทักษ์ : อ้างแล้ว น. ๗๙๔-๘๐๗

๑๒๓-๑๒๔. ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย : อ้างแล้ว น. ๘๓-๙๖

๑๒๕. ศรันยา บำรุงพงศ์ : อ้างแล้ว

๑๒๖. หลังรัฐประหารเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๐ เกิดความแตกแยกในหมู่
ทหาร โดยเฉพาะกลุ่ม เนตร เขมะโยธิน คิดทำรัฐประหารซ้อนแต่ถูก
กวาดล้างเสียก่อน มนัส จารุภา คนหนึ่งในกลุ่มเนตรได้ลักลอบหนีไป
หาปรีดีฯ ที่ประเทศจีน (สมัยเจียงไคเช็ค) ขอให้ปรีดีฯ เป็นหัวหน้าใน
การทำการยึดอำนาจ โดยจะมีกองกำลังทหารเรือและกองทัพบกบาง

ส่วนหนูน บริติช ด่วนตัดสินใจรับเป็นหัวหน้าและเป็นผู้บัญชาการ
การยึดอำนาจในครั้งนี้จนประสบความสำเร็จ เพราะมีการทรยศ
หักหลังกันโดยผู้บัญชาการทหารเรือยอมวางอาวุธต่อพิบูลฯ

๑๒๗. บทความเรื่อง “คำเตือนสติผู้รักชาติ ให้สำนึกถึงการมีสถานะสงคราม
โดยไม่ประกาศสงครามระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชา
ธิปไตยเวียดนาม” และเรื่อง “สงครามประสาท (War of Nerves)
กับสงครามโดยตัวแทน (War by Proxy) และยุคปรมาณู (นิวเคลียร์)”
ซึ่งรวบรวมอยู่ใน *บริติช พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ่างแล้ว

๑๒๘. ดู พระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการแก้ไขการปกครองแผ่นดิน อ่างแล้ว

๑๒๙. เบน แอนเดอร์สัน : การศึกษาว่าด้วยรัฐไทย สถาบันไทยคดีศึกษา :
อาจารย์สาร ปีที่ ๙ ฉบับ ๔ เมษายน ๒๕๒๕

๑๓๐. พระยาสุรียานุวัติ : *ทรัพย์สินศาสตร์ พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๕๕ ครั้งที่ ๓ ๒๕๖๔*
โรงพิมพ์พิมพ์เนค น. ๗๐-๗๒

๑๓๑. ๑๓๒. ๑๓๓. แกมสุข นุมนนท์ : *กบฏ ร.ศ. ๑๓๐* อ่างแล้ว น. ๑๔๔-๑๔๕

๑๓๔. เรื่อง “อุตรครุ” แปลจากพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ รวมอยู่ใน
ชุมนุมนิพนธ์ ของพระบรมวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อ่าง
แล้ว น. ๓๔๕-๓๕๙

๑๓๕. ประกาศเรื่องความอึดคัตพิตเคื่อง ฉบับที่ ๒ วันที่ ๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
ปีที่ ๔ ในรัชกาลที่ ๗ : *ไสว สุทธิพิทักษ์ ดร.บริติช พนมยงค์* อ่างแล้ว
น. ๖๒-๖๕

๑๓๖. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม พ.ศ. ๒๔๗๔ คาร์ล ซี. ชิม
เมอร์แมน แปลเรียบเรียงโดยนายชิม วีระไวทยะ มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๒

๑๓๗. ๑๓๘. ๑๓๙. คาร์ล ซี. ชิมเมอร์แมน อ้างแล้ว น. ๑๔. น. ๘๖. น. ๑๐๘
- ๑๔๐-๑๔๑. คำโครงการเศรษฐกิจ : *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* หมวดที่ ๙
น. ๒๑๔. น. ๒๖๖
๑๔๒. เดือน บุญนาค : *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส* น. ๓๗๔
๑๔๓. ปรีดี พนมยงค์ : *ประชุมกฎหมายมหาชนและเอกชน* อ้างแล้ว น. ๑๖๖
- ๑๖๗
๑๔๔. เดือน บุญนาค : *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส* อ้างแล้ว
๑๔๕. ๑๔๖. ๑๔๗. คำโครงการเศรษฐกิจ : *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย*
น. ๒๗๐ และ น. ๒๖๑
๑๔๘. ชัยอนันต์ สมุทวณิช : *ความคิดอิสระ* ๒๕๑๗ น. ๒๔๒-๒๔๓
๑๔๙. คำสัมภาษณ์ เอเชียวิต ๒๔ ต.ค. ๒๕๒๓ ใน *มรดกปรีดี พนมยงค์*
สุพจน์ ด้านตระกูล รวบรวม พ.ศ. ๒๕๒๖ น. ๑๓๗
๑๕๐. *อนุสรณ์ปาล พนมยงค์* อ้างแล้ว น. ๑๔๓-๑๔๔
๑๕๑. *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ้างแล้ว น. ๓๖๔
๑๕๒. ทักษิณ เจริญเจริญ อ้างแล้ว น. ๒๐๗-๒๐๘
๑๕๓. *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ้างแล้ว น. ๗๕-๗๖
๑๕๔. *สาส์นจากท่านปรีดีฯ ถึง ฯพณฯ สัญญา พิมพ์ที่ประจักษ์การพิมพ์*
๒๕๑๖ น. ๑๙
๑๕๕. คำโครงการเศรษฐกิจ : *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* อ้างแล้ว น. ๒๑๖
๑๕๖. นิตยพิทย นาถสุภา อ้างแล้ว น. ๖๖
- ๑๕๗-๑๕๘. คำโครงการเศรษฐกิจ : *ปรีดี พนมยงค์ กับสังคมไทย* น. ๑๔๗.
น. ๑๔๙ และ น. ๒๑๓
๑๕๙. *มรดกปรีดี พนมยงค์* อ้างแล้ว น. ๑๓๔-๑๓๙

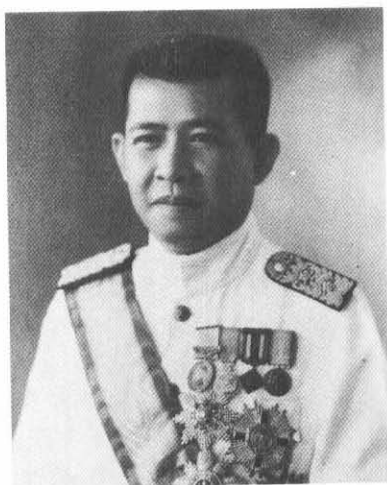
๑๖๐. ทักษิณ เจริญศิริวัฒน์ อ่างแล้ว น. ๔๔๕

๑๖๑-๑๖๒. ศรีนยา บำรุงพงศ์ อ่างแล้ว น. ๓๖

๑๖๓. ส. ศิวรักษ์ : เรื่อง นายปรีดี พนมยงค์ ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์ อ่างแล้ว

น. ๒๑

ภาคผนวก
(พิเศษ)

รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๘)

สถาบันพระมหากษัตริย์ กับรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

ท่านนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านอธิการบดี ท่านที่เคารพ
ทุกๆ ท่าน ในการกล่าวเรื่อง คุณูปการของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ที่มีต่อ
สังคมไทย ควรเริ่มต้นด้วยสัจธรรม สัจธรรมประการหนึ่งคือ ความเป็นจริงที่ว่า
สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเปลี่ยนแปลง สรรพสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง นั่นคือ ทุกสิ่ง
ทุกอย่างล้วนเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ตั้งแต่จักรวาลไปจนถึงอะตอม ท่ามกลางกระแส
ของความเปลี่ยนแปลง ถ้ามีระบบใดระบบหนึ่งที่ปรับตัวไม่ได้ ระบบนั้นย่อมเกิด
วิกฤตและเสื่อมสลายไป นี่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นกับระบบทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็น
ระบบชีวิตตั้งแต่จุลินทรีย์ไปจนถึงไดโนเสาร์ องค์กร สถาบัน บริษัท ตลอดจน
ไปจนถึงอารยธรรมต่างๆ เช่น อารยธรรมเมโสโปเตเมีย กรีก และโรมัน เป็นต้น
อารยธรรมเหล่านี้ล้วนเสื่อมสลายไปเพราะปรับตัวไม่ได้ท่ามกลางกระแสความ
เปลี่ยนแปลง ต้นเค้าของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นเมื่อ
๓๐๐ ปีก่อน เริ่มต้นด้วยการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ อันนำไปสู่การปฏิวัติทาง
อุตสาหกรรม ซึ่งนำไปสู่อำนาจ และการแผ่ขยายอำนาจของมหาอำนาจตะวันตก
ไปทั่วโลก อันก่อให้เกิดกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมรากลึไปทั่วโลก กระทบ
ประเทศน้อยใหญ่ทุกประเทศทั่วไป การที่ประเทศต่างๆ จะปรับตัวต่อกระแสการ
เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของโลก เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะการที่จะปรับวิธีคิด
และปรับโครงสร้าง ไม่ว่าสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นเรื่องที่ยากมาก ประเทศต่างๆ
จึงประสบภัยพิบัตินานัปการ เช่น ความขัดแย้ง สงคราม ความผันผวนรุนแรง
ในสังคม วิกฤตการณ์วัฒนธรรม หรือวิกฤตการณ์ในรากเหง้าของตนเอง

พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ และโดยเฉพาะรัชกาลที่ ๕ ทรงพยายามปรับ
ประเทศไทยให้มีความเป็นสมัยใหม่ กระแสความเปลี่ยนแปลงของความเป็นสมัย
ใหม่ของประเทศไทยและของโลกก่อให้เกิดความเครียดเชิงโครงสร้างในสังคมไทย
เพราะโครงสร้างทางสังคมปรับตัวไม่ได้ง่ายๆ ความเครียดเชิงโครงสร้างนำไปสู่

จากคำกล่าวเปิดงานปรีดี พนมยงค์ หน้าที่กโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๑
พฤษภาคม ๒๕๕๐ โดย ศนพ.ประเวศ วะสี

ความรุนแรงได้ ดังที่มีความพยายามที่จะก่อการปฏิวัติรัฐประหารที่เรียกว่า กบฏ
ในรัชกาลที่ ๖

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ที่เรียกว่า The Great Depression of ๑๙๓๐ เป็นกระแสใหญ่อีกกระแสหนึ่ง que เพิ่มความเครียดให้สังคม
ไทย ความเครียดเพราะกระแสความเปลี่ยนแปลงจะผลิตปัญหารุนแรงต่างๆ
เข้าสู่รัฐบาลที่รวมศูนย์อำนาจ ถ้าโครงสร้างอำนาจยังรวมศูนย์ ไม่ว่ารัฐบาลนั้น
จะเป็นพระมหากษัตริย์ หรือทหาร หรือพลเรือน ดังที่เราเห็นอุบัติเหตุนกภัยที่
เกิดขึ้นกับรัฐบาลต่างๆ เรื่อยมา การเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยสันติวิธีเมื่อ
วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุข ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ย้ายบทบาทจากจุดศูนย์รวมทางการเมือง
อันเป็นจุดที่หล่อหลอมกลายเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ซึ่งพันอันตรายจาก
ความเครียด และการเป็นเป้าทางการเมือง ทำให้เกิดความมั่นคงในสถาบัน
พระมหากษัตริย์สืบมา

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้
สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์มีความปลอดภัยและมั่นคงยิ่งขึ้น ถ้าศึกษา
ความคิด บทบาท และพฤติกรรมของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น
มันสมองของคณะราษฎร ทั้งในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และ
หลังจากนั้น จะเห็นว่าอาจารย์ปรีดี คือผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์
นี่จะเป็นการตรงข้ามกับความพยายามสร้างภาพให้สังคมไทยเข้าใจไปว่าอาจารย์
ปรีดีเป็นปฏิปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ท่านผู้มีเกียรติครับ ประสพการณ์
ตรงอาจจะหลอกเราได้ เช่น ประสพการณ์โดยตรงกับพื้นผิวโลกจะทำให้เราคิดว่า
โลกแบนเพราะเราเห็นอยู่ทุกวี่ทุกวัน เราจะสรุปว่ามันแบน แต่การประมวล
ความรู้โดยอาศัยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่าโลกกลม จากประสพการณ์
ตรงจะคิดว่าดวงอาทิตย์โคจรรอบโลกเพราะเราเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออก
ทุกเช้าและตกทางทิศตะวันตกอยู่ทุกเย็น มนุษย์จะเชื่อเช่นนั้นว่าดวงอาทิตย์
โคจรรอบโลก แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า โลก
หมุนรอบดวงอาทิตย์ ฉะนั้นประสพการณ์ตรงอาจทำให้เราเข้าใจผิดได้ แต่การ
ประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ ทำให้เรารู้ความจริง

เรื่องท่านอาจารย์ปรีดี เช่นกัน ได้มีผู้สนใจสร้างภาพว่าท่านเป็นปฏิปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่การประมวลความรู้โดยหลักฐานต่างๆ จะพบความจริง ซึ่งตรงกันข้ามคือ ท่านเป็นผู้ที่พยายามที่จะพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ทั้งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงที่ท่านมีอำนาจทางการเมืองและในช่วงที่ท่านไม่มีอำนาจแล้ว จนวาระสุดท้ายในชีวิตของท่าน ถ้าวิญญูชนใช้การประมวลความรู้โดยหลักฐานจะพบความจริงตามนี้ ความจริงที่ตรงข้ามกับการเล่าลือประดู่เรื่องดวงอาทิตย์โคจรรอบโลก หรือโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ความจริงเป็นเรื่องสำคัญ ความจริง ความรัก ความสมานฉันท์ เป็นเรื่องที่ไม่ไปด้วยกันได้ ความไม่จริงก่อให้เกิดความเกลียดชังความเป็นปฏิปักษ์ และความแตกร้าง ประเทศไทยมีความแตกแยกกันมากเป็นสังคมทอนกำลัง จนไม่มีกำลังที่จะเผชิญวิกฤตการณ์ต่างๆ มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความรู้ ความรักและความสามัคคี ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ถ้าคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นปฏิปักษ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว จะมองไม่เห็นความดีของอาจารย์ปรีดี ซึ่งมีเป็นอเนกประการ ถ้ารู้ความจริงว่าอาจารย์ปรีดีเป็นผู้พยายามพิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ จะเห็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อสังคมไทยของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์

อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแห่งนี้ โดยมุ่งที่จะสร้างคนที่มีการศึกษาจำนวนมากขึ้นมามีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย อาจารย์ปรีดีวางระบบการคลังของประเทศเมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อาจารย์ปรีดีพยายามวางความสัมพันธ์ที่ถูกตอระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศเมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธินอกอาณาเขตที่ไทยเสียเปรียบต่างประเทศและเสียศักดิ์ศรี หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึง ๑๐ ปี เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นบุกไทย ยกทัพเข้ามาประเทศไทย และบังคับให้ประเทศไทยประกาศสงครามกับสัมพันธมิตร อาจารย์ปรีดีในขณะดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามพันธมิตรถือว่าประเทศไทยแพ้สงครามด้วย อาจารย์ปรีดีใน

ฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้ซึ่งประกาศสันติภาพเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๔ โดยถือว่าการประกาศสงครามเป็นโมฆะ ประเทศไทยไม่มีกรณีสงครามกับสัมพันธมิตร และดำเนินการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรให้รับรองอิสรภาพของประเทศไทย

การประกาศสันติภาพของอาจารย์ปรีดีเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เท่ากับเป็นการกู้อิสรภาพของประเทศไทย จากการตกเป็นเมืองขึ้นของสัมพันธมิตร จากคุณูปการในการรักษาบ้านเมืองไว้เมื่อพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตอบแทนคุณงามความดีของท่านอาจารย์ปรีดี ด้วยการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้ดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส เป็นคนแรกและคนเดียวของประเทศไทย

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเป็นตัวอย่างของสามัญชนคนไทยที่มีความรักชาติบ้านเมืองอย่างแรงกล้า พยายามเรียนรู้จนเกิดปัญญา ใช้ปัญญาทำงานเพื่อประเทศชาติ ดำรงตนอยู่ในความสุจริต ถูกต้อง มีความกล้าหาญ เป็นกำลังสำคัญในการก่อให้เกิดประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พิทักษ์สถาบันพระมหากษัตริย์ เชิดชู และพยายามพัฒนาระบบประชาธิปไตย ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รักษากฎบ้านเมืองไว้เหนียวแน่น ไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น นับว่าอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นคนดีศรีสยามโดยแท้

การที่มีคนไทยคนหนึ่งเป็นคนดีถึงขนาดนี้ เป็นเรื่องหาได้ยาก ควรที่สังคมไทยโดยเฉพาะอนุชนคนรุ่นหลังจะได้รู้ความจริง มีความภูมิใจในความดีของเพื่อนร่วมชาติที่ทรงคุณงามความดีอันสูงยิ่งเช่นนี้ และเกิดความบันดาลใจที่จะทำความดีเพื่อชาติบ้านเมือง

ท่านรัฐบุรุษอาวุโสเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๓ หรือตรงกับ ค.ศ.๑๙๐๐ ในปี ค.ศ.๒๐๐๐ หรือปี พ.ศ.๒๕๔๓ ปีข้างหน้าท่านจะมีชาติกาลครบ ๑ รอบศตวรรษ ในโอกาสเช่นนี้ ประเทศไทยควรจะทำอะไรอันเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้สังคมไทยระลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสมีต่อสังคมไทย เพื่อก่อให้เกิดกำลังใจในชาตินบ้านเมืองในการที่จะก้าวเดินต่อไปข้างหน้า รัฐบาลควรเป็นเจ้าภาพจัดงานโดยจะเรียกว่า “งานฉลอง

๑ ศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทย” หรือ “๑ ศตวรรษ ปรีดี คนดีศรีสยาม” หรือชื่ออื่นในทำนองนี้ก็ตาม ประกอบกับการสร้างสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักคนไทยที่ประกอบคุณงามความดีแก่แผ่นดินเกิด นอกจากนั้นรัฐบาลควรจะดำเนินการเสนอให้ UNESCO ประกาศให้อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสของไทยเป็นบุคคลสำคัญของโลก เพื่อโลกจะได้รับรู้การมีบุคคลสำคัญระดับโลกของประเทศไทย

ท่านผู้มีเกียรติครับ ถ้ารัฐบาลได้ทำตามนี้จะเกิดความเป็นมงคล มงคลกับรัฐบาลเอง และมงคลกับสังคมไทย คนไทยนั้นถือเรื่องมงคล มงคลเกิดจากความจริง ความงาม ความถูกต้อง การมีความกตัญญูต่เวทีต่อคนที่มีบุญคุณ สังคมที่มีความกตัญญูต่เวทีต่อคนที่ควรกตัญญูต่เวที ย่อมเป็นสังคมที่มีความเป็นมงคลอยู่ในตัว ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ นี้ หรือ ค.ศ.๒๐๐๐ จะเป็นปีแห่งชาตกาลครบรอบศตวรรษของคนไทยผู้ทรงคุณวิเศษอีกท่านหนึ่ง คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี การประกาศเกียรติคุณของคนไทยผู้ทรงคุณงามความดีสูงสุดมากกว่า ๑ คน ไม่ใช่ข้อเสียหยาอะไร ตรงข้าม กลับจะเป็นไปในทางที่เป็นคุณยิ่งขึ้น เรายังมีคนไทยที่ทรงคุณงามความดีสูงจำนวนมากคนเท่าใดที่จะให้โลกได้รับรู้ ยังเป็นการดีเท่านั้น

ท่านผู้มีเกียรติครับ สังคมไทยควรจะล่วงพ้นการคิดอย่างชาดุมิภาวะหรือคิดอย่างเด็กๆ ว่า ถ้ารักคนนี้ต้องไม่รักคนโน้น การคิดแบบแยกข้าง แยกพวก ได้ทำลายสังคมไทยมามากเกินไป ควรจะปรับเปลี่ยนวิธีคิดมาเป็นการคิดแบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ

ท่านที่เคารพครับ สังคมไทยตอนกำลังกันเองมามาก จนสังคมอ่อนแอ ถึงเวลาที่เราจะสร้างความรักความสามัคคี ความเป็นมงคล ให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมือง เพื่อสังคมไทยจะได้มีกำลังของแผ่นดินหรือภูมิพละในการดำเนินไปข้างหน้า สามารถเอาชนะอุปสรรคอันยากลำบากนานาประการ สามารถสร้างสันติภาพและสันติสุขให้เกิดขึ้นในแผ่นดินของเราให้จงได้ อันเป็นสิ่งปรารถนาสูงสุดของท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ขอขอบพระคุณครับ

ผลการประชุมคณะรัฐมนตรี

**เรื่อง การเสนอชื่อศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญ
บรรจุไว้ในปฏิทินของยูเนสโก**

คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบตามที่กระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัยเสนอ ในการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไปยังองค์การยูเนสโก เพื่อขอให้องค์การยูเนสโกบรรจุชื่อไว้ในปฏิทินการเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ (Anniversaries of great personalities and historic events) เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งชาตกาล และให้ความเห็นชอบโครงการเฉลิมฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทั้งนี้ เนื่องจากในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบชาตกาล ๑๐๐ ปี ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผู้ซึ่งประกอบคุณงามความดีอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ส่งเสริมและปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการศึกษา สันติภาพ ตลอดจนประชาธิปไตยแก่ชาวไทยและชาวโลก และเป็นผู้ที่ได้สร้างคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ และราษฎรไทย โดยได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต กล้าหาญ เสียสละ ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัฐบุรุษอาวุโส นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และเลขาธิการคนแรกของสภาผู้แทนราษฎรสยาม อันจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนของชาติที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองต่อไป

ประชุมเมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๐

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๓๖๑/๒๕๔๐

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราษฎรไทย เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าวดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลรายนามต่อไปนี้เป็นกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ คือ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)	๑๒. นายบระเวศ วะสี
๒. พระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต)	๑๓. นายพนัส สิมะเสถียร
๓. ประธานรัฐสภา	๑๔. นายมาร์ต บุณนาค
๔. ประธานศาลฎีกา	๑๕. นายระพี สาคริก
๕. ท่านผู้หญิงทูนสุข พนมยงค์	๑๖. นายสฤพร กวีสานนท์
๖. นายกันต์ธีร์ คุ้มมงคล	๑๗. นายสุธี สิงห์เสนห์
๗. นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา	๑๘. นายเสนห์ จามริก
๘. นายชวน หลีกภัย	๑๙. นายเสม พริ้งพวงแก้ว
๙. มรว.เทพ เทวกุล	๒๐. นายเสริมศักดิ์ ภารณ
๑๐. นายนิคม จันทรวิฑูร	๒๑. นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์
๑๑. นายประมวล สภาสุ	๒๒. นายอุทัย พิมพ์ใจชน

คณะกรรมการอำนวยการ

๑. นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
รองประธานกรรมการ	
๒. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	๕. ประธานมูลนิธิเสรีเกียรติโกศล-นาคะประทีป
๓. รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย	๖. ประธานชมรม ต.ม.ช.ก.สัมพันธ์
๔. นายกสมาคมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	

กรรมการ

๗. ผู้แทนสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร	๑๐. ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ
๘. ผู้แทนสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	๑๑. ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย
๙. ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา	๑๒. ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข

๑๓. ผู้แทนสำนักงบประมาณ	๒๒. ผู้แทนสมาคมสิทธิเสรีภาพแห่งประเทศไทย
๑๔. ผู้แทนกรมธนารักษ์	๒๓. ผู้แทนสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
๑๕. ผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย	๒๔. ผู้แทนคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย
๑๖. ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย	๒๕. ผู้แทนองค์กรเครือข่ายเตือนตุลา
๑๗. ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือผู้แทน	๒๖. ผู้แทนสมาคมนักเขียน
๑๘. ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือผู้แทน	๒๗. เลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษา แห่งประเทศไทย
๑๙. ผู้แทนสำนักจุฬาราชมนตรี	๒๘. นายกองัดการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๐. ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย	๒๙. ประธานสภานักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๑. ผู้แทนมูลนิธิปรีดี พนมยงค์	๓๐. นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ
๒๒. ผู้แทนมูลนิธิป๋วย อึ๊งภากรณ์	๓๑. นายจาตุรนต์ ฉายแสง
๒๓. ผู้แทนมูลนิธิโกลด์ คิมทอง	๓๒. นายปรีชา สุวรงค์ทัต
๒๔. ผู้แทนมูลนิธิซูทีย โอวาทพงษ์	๓๓. นายพินิจ จารุสมบัติ
๒๕. ผู้แทนมูลนิธิดวงประทีป	๓๔. นายพีรพันธุ์ พาลุสุข
๒๖. ผู้แทนมูลนิธิเด็ก	๓๕. นายโกดิน พลกุล
๒๗. ผู้แทนมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม	๓๖. นายสมศักดิ์ สืบตระกูล
๒๘. ผู้แทนมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์	๓๗. นายอดิศร เพียงเกษ
๒๙. ผู้แทนมูลนิธิบูรณะชนบท	๓๘. นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ
๓๐. ผู้แทนสถาบันสันติประชาธรรม	๓๙. นายอาร์เพ็ญ ยุทธสินธุ์
๓๑. ผู้แทนสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์	กรรมการและเลขานุการ
๔๐. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๑. นายพนม เที่ยมประยูร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๒. นายพิภพ ธงไชย	

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธานกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
๒. ประธานมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป	ประธานกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน
กรรมการ	
๓. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๔. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราไปรษณียากรและเหรียญกษาปณ์
๔. ประธานชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์	๕. ประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ
๕. นางสาวศิริ สุวรรณสถิตย์	๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน
๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายวิชาการและประมวล ผลงานของ คาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์	๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการ เสนอชื่อ คาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ	๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม
	๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
	๑๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑๕. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ สำหรับเด็กและเยาวชน	๒๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
๑๖. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา	๒๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
๑๗. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดประกวดภาพยนตร์ รางวัลพระเจ้าช้างเผือก	๒๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
๑๘. ประธานอนุกรรมการฝ่ายรางวัล ปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตยและสันติภาพ	๒๔. นางซูลีพร เกษโกวิท
๑๙. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์	๒๕. นางตู่ขวัญ บุญทัศนากุล
๒๐. ประธานอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๒๖. นายประณิต ภูมิถาวร
๒๑. นายพนม เขียมประยูร	๒๗. นายวิษณุ วัลย์บุญ
๒๒. นายพิภพ ธงไชย	๒๘. นางสาวณิ สบายประดิษฐ์
๒๓. นางสาววราณี สำนวณเวทย์	๒๙. นายสันต์ หัตถิรัตน์
๒๔. นายกมล กมลตระกูล	๓๐. นายสุรพล นิติไกรพจน์
	๓๑. นายเทว ไชจิราการ
	กรรมการและเลขานุการ
	คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
	กรรมการและเลขานุการ
	คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน
	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
	คณะกรรมการดำเนินงานภาครัฐ
	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
	คณะกรรมการดำเนินงานภาคเอกชน

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. อนุกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประมวลผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์ ประธานอนุกรรมการ
๒. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ต่อองค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
นายวิเชียร จันทนคุณ ประธานอนุกรรมการ
๓. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราไปรษณียากรและเหรียญกษาปณ์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานอนุกรรมการ
๔. อนุกรรมการฝ่ายวิชาการ
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประธานอนุกรรมการ
๕. อนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน
นางสาววารี หะวานนท์ ประธานอนุกรรมการ
๖. อนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
นายมานิจ สุขสมจิตร ประธานอนุกรรมการ
๗. อนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม
นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ ประธานอนุกรรมการ

๘. อนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ ประธานอนุกรรมการ
๙. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก
นายสัมพันธ์ พึ่งประทีปรัฐ ประธานอนุกรรมการ
๑๐. อนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณรัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
สำหรับเด็กและเยาวชน
ผู้แทนมูลนิธิเด็ก ประธานอนุกรรมการ
๑๑. ประธานอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา
นายสันติสุข โสภณสิริ ประธานอนุกรรมการ
๑๒. ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดการประกวดภาพยนตร์รางวัลพระเจ้าช้างเผือก
นายโดม สุขวงศ์ ประธานอนุกรรมการ
๑๓. ประธานอนุกรรมการฝ่ายรางวัลปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตย
และสันติภาพ
นายเสมอ พริ้งพวงแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๔. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณสถาน ๑๐๐ ปี
รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
นายพิภพ ธงไชย ประธานอนุกรรมการ
๑๕. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณสถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
นายสุภัทร สุคนธวัต ประธานอนุกรรมการ
๑๖. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
นายกิตติศักดิ์ ปรีภท ประธานอนุกรรมการ
๑๗. อนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์
นายสุริชัย หวันแก้ว ประธานอนุกรรมการ
๑๘. อนุกรรมการฝ่ายประสานงาน
นายพนม เขี่ยมประยูร ประธานอนุกรรมการ

ให้คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย และในการนี้ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพิ่มเติมเพื่อดำเนินการใดๆได้ตามที่เห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๐

(พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ)
นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๑๔๕/๒๕๕๐

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓ จะเป็นวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของรัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราษฎรไทย และได้มี
คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๓๖๐/๒๕๔๐ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงาน
ฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย บรรลู่วัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่ง ดังต่อไปนี้

- ให้ปรับปรุงชื่อคณะกรรมการฯ เป็นคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์
- ให้แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส
นายปรีดี พนมยงค์ และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ดังนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

นายอดุล วิเชียรเจริญ

คณะกรรมการอำนวยการ

นายณรนิติ เศรษฐบุตร

รองประธานกรรมการอำนวยการ

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. นายณรนิติ เศรษฐบุตร

รองประธานกรรมการดำเนินงานภาครัฐ

กรรมการ

๒. นางจรรพนา ไวยนันท์

๓. นายครุฑ ชัยนาม

๓. นายจิรวัฒน์ สันตะบุตร

๔. นายภูวดล ทรงประเสริฐ

๔. นายโชคชัย สุทธาเวศ

๕. นางสาวทาสีนิ วัชรบูรณ์

๕. นายสมเกียรติ อภิญาชน

๑๐. นายอนันต์ วิริยะพันธ์

๖. นายบัณฑิต ล่ำซำ

0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0

๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายศึกษา วิจัยและประมวลผลงานของนายปรีดี พนมยงค์

๑. ผู้อำนวยการสถาบันปรีดี พนมยงค์

อนุกรรมการ

๒. นายนิคม จันทรวีฑูร	๑๐. นายสะอาด พิมพ์สวัสดิ์
๓. นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล	๑๑. นายระวี ฤกษ์จำนง
๔. นายปรีดี เกษมทรัพย์	๑๒. นายสังัด ศรีวณิช
๕. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	๑๓. นายศุขปรีดา พนมยงค์
๖. นายวิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์	๑๔. นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา
๗. นายประทุม โฉมฉาย	๑๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ
๘. นายสมจิตต์ อินสิงห์	๑๖. นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์
๙. นายสัมพันธ์ พิมพ์ประดิษฐ์	

๑๗. นางสาวปราวดี กุรุพินธารักษ์ อนุกรรมการและเลขานุการ

๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการเสนอชื่อ นายปรีดี พนมยงค์ ต้องงดการศึกษาวินิจฉัยคดี และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

๑. นายวิเชียร วัฒนคุณ ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรณการ

๒. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	๗. ผู้อำนวยการกองการสังคม
๓. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรมองค์การระหว่างประเทศ
๔. อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ	กระทรวงการต่างประเทศ
กระทรวงการต่างประเทศ	๘. ประธานชมรม ต.ม.อ.ก. สัมพันธ์
๕. รองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์	๙. ผู้แทนสมาคมธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ในพระบรมราชูปถัมภ์
๖. ผู้อำนวยการกองสัมพันธ์ต่างประเทศ	๑๐. นายพนม เที่ยมประยูร
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	

๑๑. นายประณีต ภูมิถาวร	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๒. นางสาวสุทธิลักษณ์ จงอุดมสุข	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำของที่ระลึก ดวงตราไปรษณียากรและเหรียญอาษาปณ

๑. อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นางยุพิน โภคฐิติบุรุษ

๔. นายหริรักษ์ สุตะบุตร

๓. นายภัทรพงศ์ ศรีเกียรติอินทร์

๕. นายอัคนี อภัยนันทน์

๖. นายคณิต พืชมณีชัย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นางสาวสมศรี กันตพงศ์

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการ

๑. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายจรูญ โฆษณานนท์

๖. นายพนม เอี่ยมประยูร

๓. นายชัยวัฒน์ บุญาค

๗. นางสาวณิ สายประดิษฐ์

๔. นายนครินทร์ เมฆไตรรัตน์

๘. นายสมคิด เลิศไพฑูรย์

๕. นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์

๙. นายสันติสุข โสภณสิริ

๑๐. นางสุภาพ ดวงใส

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๑. นางระนิตา อัญญาภูมิ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายการเงินและจัดหาทุน

อนุกรรมการศึกษา

๑. นายกสมาคมธรรมศาสตร์

๔. นายพนัส สิมะเสถียร

๒. นายดำรงศักดิ์ กฤษณมระ

๕. นายสุธี สิงห์เสนห์

๓. นายประมวล สภาวสุ

๖. คุณวารี หะวานนท์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๗. นางจรรยา ไวยนันท์

๑๔. นายสงคราม ชัยประวัติดำรงค์

๘. นายชัชวาลย์ ศรีศรี

๑๕. นายสม จากศรีพิทักษ์

๙. นายทองมา หงส์ลัดดารมภ์

๑๖. นายสมชาย สกุลสุรัตน์

๑๐. นายนิศ ชัยสูตร

๑๗. นายสุสันต์ จิรจริยาเวช

๑๑. นางสาวประนอม โฉวินวิวัฒน์

๑๘. นายอุทัย อัครพัฒนานุกูล

๑๒. นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์

๑๙. ผู้อำนวยการกองคลัง

๑๓. นายวีระ ภาณุคงศรีชีพ

๒๐. หัวหน้างานการเงิน

๒๑. นางสาววรรณิ์ สำราญเวทย์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๑. นายมานิจ สุขสมจิตร

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายกมล ฉายาวัฒน์
๓. นายบำรุง สุขพรรณ
๔. นางสาววิภา สุขกิจ
๕. นายสมหมาย ปาจิณดัด
๖. นายกำแหง ภริตานนท์
๗. นายวรวิทย์ ศรีอนันต์รักษ์
๘. นางผาณิต พูนศิริวงศ์
๙. นายวิทยา ตันทสุทธิ
๑๐. นายสุวัฒน์ ทองธนากุล
๑๑. นายตุลย์ ศิริกุลพิพัฒน์
๑๒. นายสมชาย กรสวนสมบัติ
๑๓. นายดำรงค์ วิริยะกุล
๑๔. นายขวรงค์ สิมปะทะปานี
๒๔. นางนุตรธยา ติ ไชยศักดิ์

๑๕. นางวัชรินทร์ วาณิชชา
๑๖. นายสมเจตน์ ขวนชาติ
๑๗. นายคณิต พีชวินิชย์
๑๘. นายบุญ ทุตเทือง
๑๙. นายคณิต พันธรักราชเดช
๒๐. นายบราโมช สัมชุกร
๒๑. นายสมภพ ศรีสมวงศ์
๒๒. นางกรรณิการ์ วิริยะกุล
๒๓. นายทวีสิน สกิตยรัตน์ชีวิน
๒๔. นายสมณา นทีไวทยะ
๒๕. นายธวัชชัย โพธิ์นทราภา
๒๖. นางอุบล เปียมล้อม
๒๗. นางสาวสุภาณี แก้ววัน

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. คณะอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

๑. นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายชูชาติ หมั่นอินกุล
๓. นายทวีศักดิ์ โยเมือง
๔. นายนิวัติ กองเพียร
๕. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

๕. นายสุพจน์ ..แจ้งเร็ว
๖. นางอุษฎิ บุญทัศน์กุล
๗. นายอำนาจ เ็นสบาย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๘. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

๑. นายสัมพันธ์ พึ่งประดิษฐ์

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายระวี ฤกษ์จำนง
๓. นายกมล กมลตระกูล
๔. นายคณิต พีชวินิชย์
๕. นายพิรุณ ฉัตรวินยกุล
๙. นายสุภรณ์ พรหมพันธุ์
๑๐. นายสมชาย หอมละออ

๖. นายวันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์
๗. นายสมจิตต์ อินสิงห์
๘. นายสันติสุข โสภณศิริ

อนุกรรมการและเลขานุการ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๙. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับ
เด็กและเยาวชน

๑ นายพิภพ ธงไชย

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายกมล งามลตรระกุล

๗. นายธีรพัฒน์ อัครวาลย์

๓. นางกาญจนา ภาณุจินสุต

๘. นางปริญญญา ศรีธัญญรัตน์

๔. นายจรัส ดิษฐาภิรักษ์

๙. นายพริณ ฉัตรวณิชกุล

๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ

๑๐. นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

๖. นางดุสิตา บุญทัศนกุล

๑๑. นายสมบัติ บุญงามอนงค์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๐. คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา

๑. พระไพศาล วิสาโล

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๒. นายสันติสุข โสภณสิริ

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางสาววิจิตา คุณศิริานนท์

๗. นายนิพนธ์ แจ่มดวง

๔. นายอัคร ปัทมกาล

๘. นายารพงศ์ งามมาสินนท์

๕. นางสาวนงลักษณ์ ตรงศิลป์

๙. นายสมเกียรติ มีธรรม

๖. นางสาวนารี แซ่ตั้ง

๑๐. นางสาวสิริวรรณ นิจเจริญ

๑๑. นายสุรสม ฤทธิชัย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดการประกวดภาพยนตร์รางวัลพระเจ้าช้างเผือก

๑. นายโตม สุรวงศ์

ประธานอนุกรรมการ

๒. นายอดิศักดิ์ ธีรรัตน์

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางนิชชา จริยเศรษฐการ

๕. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

๔. นายภาณุ อาวี

๖. นางสาวชลิตา เขียวบำรุงจิต

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นางสาววิมลรัตน์ อรุณโรจน์สุริยะ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายรางวัลปรีดี พนมยงค์ สำหรับบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านประชาธิปไตย และสันติภาพ

๑. นายเสม พริ้งพวงแก้ว

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายโคทม อารียา

๕. นายมาร์ค ตามไท

๓. นายเดช พุ่มคชา

๖. นายวิชณุ วรัญญู

๔. นางธีรนาถ กาญจนอักษร

๗. นายพิภพ ธงไชย

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน ๑๐๐ ปี นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

๑. นายพิภพ ธงไชย

ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นางศุภจี บุญทัศน์กุล

๔. นายประเดิมชัย บุญช่วยเหลือ

๓. นายสมศักดิ์ สืบตระกูล

๕. นายชาญวิทย์ อร่ามฤทธิ์

๖. นายอนันต์ วิริยะพินิจ

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นายก่อพงษ์ คอนนสกุล

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการอนุสรณ์สถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

อนุกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายวิเชียร กลิ่นสุคนธ์

๓. นายพระนาย สุวรรณรัฐ

๒. นายทิวา เงินยาว

๔. นายเฉลิม จรัสศรี

๕. นายสุภัทร สุคนธ์วัด

ประธานอนุกรรมการ

๖. นายปัญญา น้าเพชร

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๗. นายกฤษดา ณ บ่อมเพชร

๑๒. นายจรัส ดิษฐาอภิชัย

๘. พันเอก (ท) ชัยนต์ อัมพุนันท์

๑๓. นางสาวนัยนา สุภาพัง

๙. นาย योग ศีกกลาง

๑๔. นายสันติ จิยะพันธ์

๑๐. นายนิเวศ พันธุ์เจริญวรกุล

๑๕. นางสาวดวงใจ สุภาพัง

๑๑. นายสมยศ พงกษาเกษมสุข

๑๖. นางสาวชลลดา บุญเกษม

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

๑. นายกิตติศักดิ์ ปกรติ ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายอภิชัย พันธเสน

๖. นายธีรยุทธ บุญมี

๓. นายเกษียร เตชะพีระ

๗. นายพนม เอี่ยมประยูร

๔. นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์

๘. นายวรพจน์ วิสสุตพิชญ์

๕. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ

๙. นายประชา หุตานุวัตร

๑๐. ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์ อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

๑. นายสุริชัย หวันแก้ว ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๒. นายไชยันต์ รัชชกุล

๔. นางสาวพรเพ็ญ อันตระกูล

๓. นายเดช พุ่มคชา

๖. นายวิทย์ สุจริตอนารักษ์

๔. นายบัณฑิต อ่อนคำ

๗. นางวิระดา สมสวัสดิ์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๗. คณะอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน

๑. นายพนม เอี่ยมประยูร ประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๔. ประธานชมรม ต.ม.ธ.ก. สัมพันธ์

๔. นายสมเกียรติ วรปัญญาอนันท์

๓. นายพิภพ ธงไชย

๕. นายสินธุ์สวัสดิ์ ยอดบางเตย

๖. นางสาววรรณิ์ สาราญเวทย์

อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. นางวิภา เกตสระ

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๘. นางสาววรรณวิภา แสงสารพันธ์

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล
รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ทั้งนี้ให้แต่ละฝ่าย

๑. จัดทำแผนงานและรายละเอียดของงานที่จะจัดทำ โดยจะต้องอยู่ในขอบเขตของ
รายละเอียดของงานตามที่เสนอไว้ในโครงการ โดยเน้นว่าต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์
๒. ระบุว่าเป็นแผนงานของฝ่ายใดและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของแผนงานแต่ละเรื่อง
๓. จัดทำงบประมาณทั้งด้านรายรับและรายจ่าย รวมทั้งระบุแหล่งเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายใน
การดำเนินการตามแผนงาน
๔. จัดทำตารางเวลาในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน
๕. เสนอแผนงานที่ได้จัดทำขึ้น ต่อคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อพิจารณานำเสนอให้คณะ
กรรมการอำนวยการอนุมัติและให้ความสนับสนุน และ
๖. ดำเนินการตามแผนงานที่ได้รับอนุมัติให้เสร็จเรียบร้อยตามเวลาที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

(นายชวน หลีกภัย)

นายกรัฐมนตรี

คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี

ที่ ๔๗/๒๕๔๓

เรื่อง แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี

รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์

ตามที่ในวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ จะเป็นวันครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาลของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติและราษฎรไทย และได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๓๖๑/๒๕๔๐ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๔๕/๒๕๔๐ ลงวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๔๐ แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ไปแล้วนั้น

เพื่อให้การจัดงานฉลองในวาระดังกล่าว ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นายกรัฐมนตรีจึงแต่งตั้งบุคคลดังมีรายนามต่อไปนี้ เป็นกรรมการเพิ่มเติมในคณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการดำเนินงาน

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ทำพระจันทร์

กรรมการ

คณะอนุกรรมการ

๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ

๑. นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ประธานอนุกรรมการ

๒. นายสมชัย ศรีสุทธิยากร

รองประธานอนุกรรมการ

อนุกรรมการ

๓. นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์

๕. นางสาวสุดดี เนหา

๔. นายณครินทร์ เมฆไตรรัตน์

๖. ประธานชมรมนักศึกษาริเรียนดีจากชนบท

๗. นางวนิดา จันทน์ดี

อนุกรรมการและเลขานุการ

๘. นางสาวดาวเรือง แนวทอง

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม

อนุกรรมการ

๑. นายสมชาย วัชรสมบัติ

๓ นายสาโรช เมือกสำลี

๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

นางสาวสุรัสวดี หุ่นพยนต์

อนุกรรมการ

๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายพิธีกรรมทางศาสนา

อนุกรรมการ

๑. นายศิริลักษณ์ ปันบำรุงกิจ

๓. นายจรร พันธ์เป็รื่อง

๒. นายคัมภีร์ ดิษฐกรณ์

๔. นายศุภพงศ์ ขจรทิพย์

๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินการโครงการอนุสรณ์สถานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. นายสมคิด สิบตระกูล

ที่ปรึกษา

๒. นายนินาเวศ พันธุ์เจริญวรกุล

รองประธานอนุกรรมการ

๓. นายนฤกุล ทานาค

อนุกรรมการ

๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายดำเนินงานโครงการสำนักวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

นายจรัส ดิษฐากิชัย

อนุกรรมการ

๗. คณะอนุกรรมการฝ่ายประสานงาน

นายโชคชัย สุทธาเวศ

อนุกรรมการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๒

(นายชวน หลีกภัย)

นายกรัฐมนตรี

ปรีดี พนมยงค์

กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

“การศึกษาปรีดีฯ จากแง่มุมนี้เป็นเพียงมุมเล็กๆ ซึ่งไม่อาจถือว่า
เป็นประเด็นทางความคิดซึ่งตัวปรีดีฯเองให้ความสำคัญมากที่สุด
เพราะเขาไม่เคยกล่าวถึงการสร้างสรรค์เอกลักษณ์หรือการค้นหา
อุดมการณ์แห่งชาติ อันเป็นแผ่นดินที่ผู้นำทางการเมืองมักพร่ำเว่ย
เอามาเป็นเครื่องมือนำในการโฆษณาชวนเชื่อ...ในแง่หนึ่งที่ทำให้ปรีดีฯ
โดดเด่นขึ้นมาเหนือชนชั้นนำของไทยในยุคลง ๒๔๗๕ ทั้งหมด
ตรงที่ความดีและกิจกรรมของเขามุ่งลงสู่การสร้างสรรค์สติ
ปัญญาอย่างที่เป็นไทยเราเอง ชนิดที่เป็นคำตอบให้กับความอยู่รอด
ของประชาชาติอย่างมีศักดิ์ศรีด้วย หากไม่เป็นเพียงแต่การอนุรักษ์
เปลือกผิวหรือรูปแบบทางขนบธรรมเนียมประเพณีที่พื้นสมยาไปแล้ว

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี ชาตกาล
นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

(๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)